

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ NOVINY

Ročník 36
21/2021
16. október 2021

Cena 0,80 €

ZALOŽIL ĽUDOVÍT ŠTÚR 1. AUGUSTA 1845

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

SLOVO O SLOVENSKU

Matica slovenská vo svojej 158-ročnej histórii čelila viacerým snahám obmedziť jej činnosť. A, žiaľ, medzi organizátormi jej útrap boli aj Slováci, čo je najsmutnejšie. Prvýkrát to bolo v roku 1875, keď maďarská vládna moc úplne zrušila slovenskú ustanovizeň. Uhorská vláda 12. novembra zastavila jej činnosť. Zhabala jej majetok a finančnú základinu Matice v roku 1885 poskytla renegátskemu Uhorsko-krajinskému slovenskému vzdelávaciemu spolku MTKE na pomaďarčovanie Slovákov. Činnosť Matice slovenskej sa oživila až v roku 1919.

Atak zorganizovali aj komunisti. Maticu síce nezrušili, ale výrazne obmedzili jej činnosť. Komunistický režim znarodnil maticný vydavateľský podnik Neografia. V päťdesiatych rokoch bolševici postupne zobrali Matici slovenskej vedeckú činnosť, rozpustili jej členskú základňu a inštitúciu zredukovali na ústredie osvetovej práce.

Ďalší historický útok pripravili novodobí demokrati. V roku 2000 parlament schválil knižničný zákon 183, ktorý bez účasti Matice slovenskej pripravil vtedajší minister kultúry Milan Kňažko – bývalý herec počas komunizmu, neskôr moderátor nežnej revolúcie a politik. Zákon jej odňal Slovenskú národnú knižnicu a mnohé knižničné fondy, ktoré nepatrili štátu. Musela opustiť sídelnú budovu v Martine na Hostihore, ale aj historicky prvú budovu.

Aktuálne je Matica slovenská opäť terčom nevyberaných útokov niektorých politikov a liberálnych médií. Štát jej výrazne znížil dotáciu, čím bola jej činnosť obmedzená. Aktuálne prebieha v Matici audit štátu, ktorý preveruje používanie štátnych zdrojov. Verme, že kontrolóri budú objektívni vo svojej práci. Najsmutnejšie je, že i niektorí členovia Matice slovenskej zásobujú verejnosť falošnými obvineniami. Snažia sa činnosť Matice regulovať návrhmi na zmenu zákona a obmedzením jej nezávislosti a vnútornej samosprávnej demokracie.

V sobotu 9. októbra 2021 sa maticiari z celého Slovenska stretli v Liptovskom Mikuláši na svojom valnom zhromaždení. Zvolili si staronového predsedu Mariána Gešpera a odsúdili snahu o oslabenie významu Matice slovenskej, ktorá je stále svedomím národa.

Bolo to historické a správne rozhodnutie.

Maroš SMOLEC,
správca Matice slovenskej

NEOGRAFIA
www.neografia.sk

R - 2021022

ISSN 0862-8823
21
9770862 882007

MATICHNÁ INVENTÚRA

Horúca diplomacia cez Dunaj

str. 5

Hrdí vlastenci Čiernohorci

str. 11

Busta uránovému kráľovi

str. 15

3 OTÁZKY PRE: Mariána GEŠPERA, novozvoleného predsedu Matice slovenskej

Matica slovenská nebude na vedľajšej koľaji

• **Ako vnímate stav Matice slovenskej po uplynulých štyroch rokoch?**

Posledné štvorročné obdobie bolo mimoriadne vážne nielen pre celú spoločnosť, ale aj pre Maticu slovenskú. Predovšetkým v rokoch 2017 a 2018 sme navracali autoritu Matice slovenskej a jej mnohohrstvovej kultúrnej, vedeckej činnosti naspäť do spoločnosti. Do určitej miery sa nám to podarilo. Súčasne sme sa rozhodli nepúšťať sa už do politicko-straníckych tém. Zamerali sme sa najmä na kultúrne, odborné a vydavateľské aktivity, na spoluprácu s krajan-skými organizáciami a rozvoj maticných miestnych odborov, folklórnych a umeleckých kolektívov.

• **Čo je vašou prioritou na nasledujúce obdobie?**

Pandémia dostihla aj Maticu slovenskú. Štát nám v tomto roku znížil aj štátnu dotáciu. To nám prirodzene obmedzilo našu činnosť. To, čo sme nemohli realizovať počas pandemických obmedzení, chceme posunúť do ďalšieho obdobia. Teda udržiavať a rozvíjať kolektívnu historickú pamäť a vedomie prostredníctvom kultúrnych, vedeckých, vydavateľských aktivít, ako aj 505 miestnych odborov, 240 folklórnych kolektívov a 33 divadelných kolektívov. Máme dvadsať Domov MS, ktoré húževnato pracujú na regionálnej kultúrnej úrovni niekedy aj úplne samy. Matica slovenská bude pokračovať v omladzovaní svo-

jich štruktúr a nástupe mladej a strednej generácie, čo sa nám doteraz darilo. Nemôžeme to podceňiť.

• **Čo bude so štátnou dotáciou pre MS?**

Matica slovenská si nezaslúži takú nízku štátnu dotáciu. Ak sa štát rozhodol financovať aj Csemadok sumou tristo tisíc eur, Matica nemôže byť na vedľajšej koľaji, keď pre slovenskú štátnosť urobila veľmi veľa. V posledných štyroch rokoch sme dokázali, že robíme serióznu a solidnú prácu na prospech všetkých občanov Slovenska.

Zhovárala sa
Veronika GRZNÁROVÁ
Foto: MS

VSNN 22/2021
SI PREČITATE

Najbližšie vydanie Slovenských národných novín 22 vyjde s dátumom 30. október 2021

- Prečo východ Slovenska zostáva stále bokom od potrebného diaľničného spojenia
- Český spisovateľ Ivan Olbracht svojho literárneho lúpežníka Nikolu Šuhaja obhajoval

Delegáti Valného zhromaždenia Matice v Liptovskom Mikuláši bilancovali Staronovým predsedom je Marián Gešper

Matej MINDÁR – Foto: Veronika MATUŠKOVÁ

V sobotu 9. októbra 2021 sa uskutočnilo v Liptovskom Mikuláši Valné zhromaždenie Matice slovenskej (MS). Vedenie najstaršej národnej ustanovizne Slovákov zhodnotilo pred zúčastnenými delegátmi svoje doterajšie štvorročné funkčné obdobie od roka 2017. Nasledovala potom demokratická tajná voľba kandidátov do najvyšších orgánov MS. Post predsedu obhájil doterajší predseda MS Marián Gešper. Predsedom Dozorného výboru MS sa stal riaditeľ Členského ústredia MS Martin Fejko.

Po zaznení štátnej hymny SR predseda Matice slovenskej Marián Gešper na úvod privítal všetkých zúčastnených delegátov. Po ňom sa k slovu dostal primátor hostiteľského mesta Liptovský Mikuláš a veľký podporovateľ Matice slovenskej Ján Blháč. Pripomenul, že metropola Liptova veľkým spôsobom ovplyvnila moderné dejiny slovenského národa. Zástupca partnerskej organizácie Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov a maticiár Ladislav Skrak prečítal prejav jej predsedu Pavla Sečkára, ktorý sa zo zdravotných dôvodov nemohol osobne zúčastniť na maticnom zhromaždení. Podľa jeho slov súčasná demokratická Slovenská republika vznikla na základe odkazu protifašistického odboja Slovákov v čase druhej svetovej vojny.

■ VYSOKÁ ÚČASŤ

Po úvodných prejavoch Valné zhromaždenie MS s pripomienkami niektorých delegátov schválilo návrh zloženia mandátovej, volebnej a návrhovej komisie. Následne schválilo aj zloženie pracovného predsedníctva. Maticní delegáti takisto prijali i rokovací a volebný poriadok, zapisovateľa a overovateľov zápisu zo zasadnutia. Po ohlásení správy mandátovej komisie o uznášaniaschopnosti Valného zhromaždenia MS tak už nič nebránilo konaniu volieb do najvyšších orgánov MS. Pritomná bola nadpolovičná väčšina prihlásených delegátov s hlasovacím právom. Volebné lístky si prevzalo 307 delegátov z celkového počtu pozvaných 390, t. j. 78,7 percenta. Takúto vysokú účasť organizátori nepredpokladali vzhľadom na tretiu vlnu pandémie ochorenia COVID-19.

Pred uskutočnením samotných volieb predstavili kandidáti na predsedu MS a predsedu Dozorného výboru MS svoje vízie a program.

Napriek pandémie Covid-19 sa v Liptovskom Mikuláši zišlo vyše 300 delegátov.

O post predsedu MS sa uchádzal súčasný predseda MS Marián Gešper a dnes už bývalý predseda Dozorného výboru MS Štefan Martinkovič. Na funkciu predsedu Dozorného výboru MS kandidovali riaditeľ Členského ústredia MS Martin Fejko a doterajší člen Dozorného výboru MS Ján Buleca. Po skončení nasledovalo predstavenie všetkých kandidátov do Výboru MS a Dozorného výboru MS. Následne sa pristúpilo na samotné hlasovanie.

■ SPRÁVY O ČINNOSTI

Oficiálny program pokračoval prečítaním Správy o činnosti a hospodárení MS a Správy Dozorného výboru MS za obdobie rokov 2017 – 2021. Predseda MS Marián Gešper spoločne so správcom MS Marošom Smolcom skonštatovali, že činnosť najstaršej národnej ustanovizne Slovákov je v súčasnosti limitovaná výraz-

ným znížením účelovej štátnej dotácie ministerstva kultúry po nástupe novej vlády po voľbách v roku 2020 a následkami pandémie ochorenia

COVID-19. „Novým skutočnostiam sa musela Matica slovenská flexibilne prispôbiť počas výkonu svojej činnosti bez možnosti dostatočného časového predstihu na prípravu zmien. Pre šírenie koronavírusu nemohol nikto presne predpokladať, ako sa situácia bude vyvíjať. Matica pôsobí prioritne v kreatívnom priemysle, ktorý pandémie postihla veľmi výrazne. Nielen v tom, že maticné kultúrne a osvetové podujatia boli v rokoch 2020 a 2021 obmedzené a mnohé sa nekonali, ale aj výpadkom neštátnych príjmov Matice slovenskej, a to medziročne 2020 – 2021 až na úroveň dvadsiatich piatich percent. Ministerstvo kultúry SR pri príprave rozpočtu na rok 2021 pritom neinformovalo dostatočne s predstihom vedenie MS o znížení účelovej dotácie takmer o štyristotisíc eur.“ V súčasnosti už bývalý predseda Dozorného výboru MS Štefan Martinkovič vo svojej správe vyslovil názor,

Staronový predseda Matice slovenskej Marián GEŠPER počas predstavenia svojho maticného programu na najbližšie roky.

že Matica slovenská potrebuje prejsť procesom sebauvedomenia vlastných nedostatkov v práci na každom úseku, a to z pohľadu riadiacej činnosti, koncepcnej práce a v konečnom dôsledku aj v rozvíjaní úloh, ktoré má v spoločnosti plniť. Po prečítaní oboch správ pokračovala diskusia o rôznych maticných i celospoločenských témach.

■ STARONOVÉ VEDENIE

Na záver valného zhromaždenia zástupca volebnej komisie prečítal výsledky volieb do orgánov MS. Staronovým predsedom sa stal Marián Gešper so ziskom 213 hlasov. Jeho protikandidát Štefan Martinkovič našiel podporu medzi 88 delegátmi. Predsedom Dozorného výboru MS sa stal Martin Fejko, ktorého podporilo 240 hlasujúcich. Druhý v poradí Ján Buleca presvedčil 69 členov valného zhromaždenia oprávnených hlasov. Podľa nových Stanov MS, prijatých na Sneme MS 12. októbra 2019 v Liptovskom Mikuláši, sa počet členov Výboru MS znížil z 38 na 28. Za jeho členov boli zvolení: Jozef Božík, Marek Nemec, Marek Hanuska, Ján Seman, Viliam Komora, Branislav Husár, Pavol Madura, Matej Ivanko, Ľubomír Kleštinec, Miroslav Kerekanič, Jiří Balog, Peter Schvantner, Jozef Piecka, Maroš Smolec, Michal Tkáč, Michal Gnip, Radoslav Krivá-

ček, Filip Púpala, Michal Matečka, Pavol Kleban, Miloš Zverina, Ladislav Kalafa, Martin Ostrovský, Anna Dubovcová, Jozef Schwarz, Matúš Magera, Roman Michelko a Vladimír Tokoly. Náhradníkmi sa stali: Mária Raticová, Miroslav Gešper, Daniela Trňanová, Martin Bodis, Michal Terai, Marta Dudrová, Matej Mindár (autor článku p. a.), Mária Voznická a Peter Titka. V rámci Dozorného výboru MS boli zvolení nasledovní kandidáti: Ján Račko, Martin Gallík, Milan Stromko, Štefan Topľanský a Jozef Humeník. Náhradníci: František Ďurina a Jana Šoltéssová. Po prečítaní výsledkov volieb na záver účastníci Valného zhromaždenia MS zaspievali maticnú hymnickú pieseň Kto za pravdu hori.

Od roka 1990 sa Valné zhromaždenie MS v Liptovskom Mikuláši uskutočnilo po jedenásty raz. Podľa hovorkyne MS Veroniky Grznárovovej si počas socialistického režimu maticiári nemohli voliť predsedu MS – vymenovaný bol politicky a ideologicky ministrom kultúry. „Valné zhromaždenia MS boli nakrátko obnovené len počas obrodného procesu v rokoch 1968 a 1969. Definitívne sa obnovili až po revolúcii v roku 1989. Medzi najznámejších predsedov Matice slovenskej patrili Štefan Moyses, Pavol Országh Hviezdoslav, Vavro Šrobár či Ladislav Novomeský.“

VŠIMLI SME SI

Vedenie Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka v Trenčíne v rámci otvorenia nového akademického roka 2021/2022 za prítomnosti významných osobností politického, kultúrneho a spoločenského života slávnostne odhalilo pamätník Alexandra Dubčeka pri príležitosti jeho stého narodenia v univerzitnom smart parku na Študentskej ulici v Trenčíne. Medzi pozvanými hosťami boli aj zástupcovia Matice slovenskej.

Dubčekov pamätník v Trenčíne

Na pôde trenčianskej Univerzity A. Dubčeka odhalili pamätník tejto jednej z najväčších osobností moderných slovenských dejín.

Po zaspievaní štátnej hymny SR predniesol úvodné slová rektor Trenčianskej univerzity docent Jozef Habánik. „Sloboda má význam vtedy, ak existujú prostriedky na jej uplatnenie. Tieto nadčasové slová vyslovil Alexander Dubček už v roku 1991. Dnes v názve inštitúcie niešť jeho meno je nielen česť, ale aj záväzok vychovávať mladé generácie k odkazu huma-

nizmu, tolerance a demokracie.“ Predseda Národnej rady SR Boris Kollár vníma život v politike ako veľmi turbulentný. „Ak chce byť politik úspešný, musí spĺňať mnohé kritériá, pritom je vystavený mnohým faktorom, ktoré sám nevie ovplyvniť. No musí s nimi počítať a musí s nimi žiť.“ Popritom pripomenul, že primárnym cieľom každého politika býva snaha udržať sa pri moci, aby mohol plniť svoj politický program. Alexandra Dubčeka vníma ako politika, ktorý nikdy nepovažoval politiku za nástroj získania moci bez vízie. „Nie, v jeho prípade to nebolo potešenie a opojenie mocou, ale konkrétna služba občanom. Snaha dosiahnuť lepši a kvalitnejší život pre všetkých a posunutie Slovenska v rámci Česko-Slovenska na vyšší stupeň sociálneho, spoločenského a kultúrneho rozvoja.“ Predseda Trenčianskeho samosprávneho kraja Jaroslav Baška pripomenul, že v obci Uhrovec sa v tom istom dome ako Dubček narodil aj kodifikátor spisovnej slovenčiny Ľudovít Štúr.

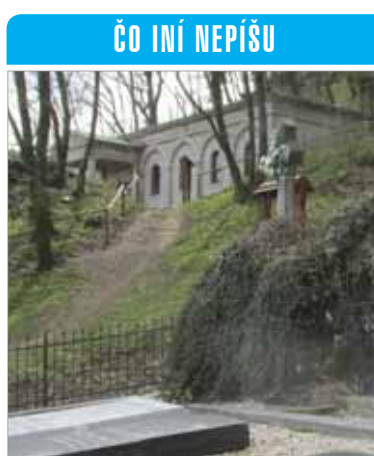
Matej MINDÁR

Miesto posledného odpočinku príslušníkov slávnych šľachtických rodov Krypta, v ktorej sa hralo a tancovalo...

Cesty sa rozdeľujú na križovatke v Sedliskách. Jedna vedie do Humenného, druhá do Vranova nad Topľou a tretia na Domašu. Pri moste na pravom brehu rieky Ondava stojí neskorobaroková plastika svätého Jána Nepomuckého. Nad nimi už zďaleka pútajú pozornosť ruiny hradu Čičva a na jeho úpätí novorománska krypta. Zvlášť po výrube stromov na hradnom kopci sa krypta dostala do pozornosti širokej verejnosti a viacerí telefonovali starostovi, čo to vlastne v obci postavili. Mnohých prekvapilo, že hrobka na východnom svahu hradného vrchu bola postavená už v roku 1909 ako miesto posledného odpočinku príslušníkov slávnych rodov Barkóczyovcov a Hadikovcov – Barkóczyovcov.

Jednou z národných kultúrnych pamiatok v obci je spomínaná hrobka. Prizemná jednododová stavba je postavená v novorománskom slohu s prvkami klasicizmu. Fasáda hrobky je členená slepými arkádami, medzi ktorými sa nachádza osem okien. Centrálny vstup tvorí klasicistická predsieň s dórsymi stĺpmi a jednoduchým tympanónom v priečeli. Z troch obcov pripravených projektov bola schválená práve obnova novorománskej krypty. Oprávnené výdavky projektu sú vyše sedemdesiatšesťtisíc eur, regionálny príspevok je 58 717 eur. Projekt sa od roku 2019 realizuje s finančnou pomocou Úradu podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu – program Podpora najmenej rozvinutých okresov.

Poslední majitelia hradu Čičva a členovia šľachtických rodov zviazaných s obcou Sedliská sú pochovaní na miestnom cintoríne, ktorý sa spolu s kostolíkom nachádza neďaleko novorománskej krypty. Sú nimi posledný manželský pár z rodu Barkóczyovcov – gróf Ján Barkóczy, jeho manželka Antónia Festeticsová a ich jediná dcéra

Rekonštruovaná novorománska krypta je už v súčasnosti v hľadácii pozornosti verejnosti.

Helena. Hroby nechal postaviť najstarší syn dcéry Heleny a dedič šľachtického majetku Andrej. Po tom, čo sa pod hroby podpísal zub času, veď odvtedy sa tade prehnala prvá i druhá svetová vojna i obdobie socializmu, podarilo sa skontaktovať s posledným žijúcim potomkom rodu Gyorgym Szaparim,

ktorý tunajším nielenže priblížil históriu rodu, ale sumou päťdesiatšesťtisíc eur prispel na obnovu hrobok svojich predkov. Stoja na miestach, ktoré sú na dohľad od zrekonštruovanej novorománskej krypty.

Napriek pandémie sa v uplynulom roku podarilo urobiť mnohé v interiéri krypty i v okolí. Uskutočnil sa výrub stromov na hradnom kopci, ktoré sťažovali výhľad na túto pamiatku. Keďže v hrobke nebol nikdy ktosi pochovaný, už za socializmu sa hľadali možnosti jej využitia. Pamätníci si ešte vybavia tunajšie tanečné zábavy, uvažovalo sa aj s jej využitím na reštauráciu či svadobku. Starosta obce Matej Sabol chce v objekte zriadiť audiovizuálne múzeum – návštevníci by si pritom zvolili svetový jazyk, v ktorom chcú počuť výklad, a automat by im priblížil históriu panstva Čičva od roka 1270 až do roka 1909. V spolupráci s občianskym združením Pro futuro hradu Čičva by tam chceli prezentovať aj časť nálezov z hradu. Aj keď do finalizácie ešte mnohé chýba, už teraz areál pod zrúcaninami hradu slúži návštevníkom.

Text a foto: Marián ŠIMKULIČ

Vznikne slovenský Fidesz?

Roman MICHELKO

Nedávno sme mohli zaregistrovať iniciatívu strany SMER, ktorá vyzvala stranu HLAS na vytvorenie predvolebnej koalície. Bolo jasné, že táto iniciatíva nebola myslená vážne, respektíve, že bola len súčasťou boja o preferenčné líderstvo v opozícii. Dnes je SMER, predovšetkým jeho predseda Fico, podstatne aktívnejší ako líder strany HLAS Pellegrini. Trend preferencií je takisto jasný. Kým SMER vytvrlo rastie, HLAS v lepšom prípade stagnuje, v horšom klesá. Za týchto okolností bola ponuka, ktorú dal SMER HLAS-u, súčasťou hry na čierneho Petra. Pre nezorientovaných voličov išlo o vytvorenie dojmu, že SMER chce iniciovať veľký protivládny blok a HLAS túto jeho snahu sabotuje.

Realita je, samozrejme, iná. Tak predovšetkým, SMER ani HLAS nemajú problém prekročiť päťpercentnú volebnú klauzulu potrebnú na

vstup do parlamentu, nehrozí teda prepád žiadnych hlasov. Spojenie dvoch strán, z ktorých jedna vznikla odštípením z tej druhej, by bolo bizarné a stalo by sa terčom vtipov typu, čo všetko sa muselo zmeniť, aby sa nezmenilo nič. No a nakoniec, toto spojenie by neviedlo k synergii voličov, ale práve naopak. SMER aj HLAS nemajú celkom identických voličov. HLAS má iný spôsob politickej komunikácie, je menej konfrontačný, viac vecný a konsenzuálny, a predovšetkým nemá Fica na svojom čele, čo je výhoda i nevýhoda. Jeho politická stratégia bola aj o vyvolávaní politického konfliktu, čo je veľmi dvojsečná zbraň. Aj preto jeho osoba voličov veľmi polarizuje – na jednej strane zjavne cíti silnú podporu, na strane druhej aj silný odpor. Naopak, HLAS sa vždy silnej konfrontácii ad personam vyhýbal. Iste, Erik Tomáš či Šutaj Eštok sú

veľmi nepríjemnými diskutérmi, nikdy však miera ich konfrontácie nedosiahla úroveň Ľuboša Blahu.

Úplne inak sa však javí spolupráca medzi stranami SMER a Slovenskou národnou stranou (SNS), na ktorú vyzval jej predseda Andrej

KOMENTÁR

Danko ešte v júni tohto roku návrhom na vytvorenie takzvaného „slovenského Fideszu“. Vtedy povedal: „Obdivujem politiku, ktorú Orbán pre Maďarov robí. Dúfam, že Boh nám dá šancu, aby sme túto vládu poslali do minulosti a aby sme raz zostavili také silné združenie, ako je Fidesz v Maďarsku, a porazili všetkých liberálov. Urobím pre to všetko a verím, že opoziční lídri budú schopní koalíčných rokovaní, pretože ináč súčasnú vládu neporazíme.“ Následne na to dal Danko

jasne najavo svoje sympatie k strane SMER aj v súvislosti s podporou ich protestu, ktorý chcú zorganizovať 17. októbra v Banskej Bystrici: „Slovenská národná strana sa politicky pridáva k aktivite strany SMER – SD na organizovanie protestu 17. októbra v Banskej Bystrici. Slovenská národná strana ponúkla, že poskytne technické zabezpečenie a všetku podporu takémuto podujatiu. Práve takéto protesty majú byť príkladom toho, ako môžu opozičné strany kooperovať.“

V tomto prípade je otázne, či SMER bude mať záujem. Iste, podchytiť národné orientovaných je zaujímavá príležitosť, zásadný problém je však v aktuálnom držiteľovi tejto značky – v Dankovi. Strana SMER bude teda stáť pred dilemou. Dnes je de facto jedinou stranou, ktorá môže prirodzene osloviť národné orientovaných voličov. Je otázne, či nato bude potrebovať kontroverzného Danku. Jeho politická minulosť je problematická a Fico si iste veľmi dobre pamätá na jeho rôzne politické excesy. Toto všetko sú veci, ktoré dávajú prípadnému spájaniu veľké otázky. Zdá sa, že pre stranu SMER bude oveľa efektívnejšie obsadiť post chýbajúceho podpredsedu osobnosťou, ktorá sa bude

programovo orientovať na „pozostalých“ voličov po SNS či strane Vlasť.

Zánik či pohltenie najstaršej politickej strany SNS je vec na širokú diskusiu. Problém tejto značky je predovšetkým v tom, kto ju dnes „okupuje“. Je jasné, že zo strany Andreja Danku ide o výsostne utilitaristickú iniciatívu s cieľom zabezpečiť si svoje politické prežitie. To je však veľmi málo. Práve preto predpokladám, že zo strany SMER nebude o spájanie so stranou, na čele ktorej je Andrej Danko, záujem.

Je veľmi smutné, že strana SNS nenašla v sebe dost síl na to, aby dokázala voči svojmu predsedovi vyvolať politickú zodpovednosť a dať jej druhú šancu. Danko je dnes v podstate v pozícii, ktorá najviac pripomína Remišovú, ktorá v mene záchrany svojho predsedníckeho postu bez mihnutia oka zlikvidovala vlastnú stranu. Za normálnych okolností by o takú persónu nemal nijaký relevantný politický subjekt záujem. Matovič síce naznačuje, že by bol ochotný hodiť je záchranné lano. Ak tak urobí, bude to s najväčšou pravdepodobnosťou veľká chyba. Treba len dúfať, že Fico sa nechystá urobiť podobnú chybu v prípade spojenectva a spolupráce s Andrejom Dankom.

Z internetovej slobody ubúda

Ivan KRAJČOVIČ

Analytická spoločnosť Compari-Tech vydáva každý rok rebriček internetovej slobody. Hodnotí ju podľa piatich základných kritérií. V roku 2020 a 2021 sa do zoznamu krajín s najmenej cenzurovaným internetom zaradilo aj Slovensko. Bohužiaľ, spoločnosť, ktorá hodnotí všetky krajiny sveta, zrejme nemá o Slovensku dostatočné údaje.

Štát má prostredníctvom internetu v rukách možnosti špehovania občanov – od financií, pohybu až po reálnu cenzúru. Ako nás štát sleduje? Napríklad pomocou e-Kasy, ktorá je skvelý prostriedok na prehľad nákupných zvyklostí občanov. Na Finančnú správu SR dorazia vďaka GPS polohy kasy, obsah nákupu, výška útraty a čas. Spôsoby zneužitia týchto údajov sú nekonečné. Pomocou mobilného telefónu možno sledovať polohu človeka, a to aj bez toho, aby mal zap-

nuté GPS, pomocou wifi sietí, okolo ktorých prechádzate. Anonymnú SIM kartu si na Slovensku nemožno kúpiť, musíte predajcovi poskytnúť svoje identifikačné údaje. Hoci sa v Ústave SR píše, že „nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia je zaručená“, stačí,

POZNÁMKA

ak si kúpite lieky v lekární a štát vie, či ste kardiak, alebo máte pohlavnú chorobu.

COVID-19 sa stal zlatou baňou pre autoritárske režimy po celom svete, pretože ním možno ospravedlniť všetky reštrikcie, držať občanov v strachu a ovládať ich. Na Slovensku Úrad verejného zdravotníctva SR získal zákonom prístup k údajom od mobilných operátorov, ktoré sú predmetom telekomunikačného tajomstva – bez súhlasu súdu. Šlo údaje

o polohe a mene a priezvisku nakaženého človeka. „Špicľovací zákon“, ako ho občania nazvali, pozastavil až Ústavný súd SR. Pritom štát nevie chrániť získané citlivé údaje. Slovenská bezpečnostná IT spoločnosť Nethemba upozornila v septembri 2020 na zraniteľnosť v aplikácii Národného centra zdravotníckych informácií Moje eZdravie, na základe ktorej získala osobné údaje o vyše 130 000 pacientoch, ktorí boli v SR testovaní na COVID-19. Vtedajší premiér Igor Matovič to za chybu nepovažoval...

Kto má iný názor, ide proti nám. Zablokovanie kanála na videoplatfor- me YouTube doktora Igora Bukovského so stopäťdesiatimi odobera- telmi je len vrcholom ľadovca. Len preto, že mal iný názor na očkovanie proti ochoreniu COVID-19 ako tí, ktorí riadia tento štát. Viacerí právnici sa vyjadrili, že ide o cenzúru a poru-

šenie Ústavy Slovenskej republiky. Facebook v auguste zrušil skupinu Nezaočkování, na ktorú ich upozor- nila Polícia SR. Webová stránka You- Tube na konci septembra oznámila, že bude odstraňovať antivaxerské videá, ktoré tvrdia, že schválené vakcíny sú nebezpečné. Na základe čoho ich bude odstraňovať, ak existujú množ- stvá smrteľných prípadov po očkovaní, neoznámila. V septembri navrhoval predstaviteľ farmaceutickej lobby Pavol Čekan zrušiť stránky poslancovi NR SR Ľubošovi Blahovi a TV Slovan pre ich názory na očkovanie.

YouTube v minulosti zrušil oficiálny kanál Štefana Harabina, na ktorom líder strany Vlasť zverejšoval svoje videá. Facebook zablokoval účet bývalému premiérovi a predse- dovi Slovensko-ruskej spoločnosti Jánovi Čarnogurskému. Po tom, čo si účet otvoril na ruskej sociálnej sieti VKontakte, kde je, mimochodom, aj Tom Cruise, mu ho obnovili. V auguste tohto roka opozičnej politickej strane Život – NS zablokovali kanál na YouTube.

Treba si pripomenúť jedno – zakazovanie, dehonestovanie, nálep- kovanie či vytlačanie ľudí s inými názormi na okraj spoločnosti je vždy začiatok diktatúry.

AKO BOLO, ČO BOLO

V septembri by sa dožil sto- ročnice Matej Andráš. Narodil sa v rázovitej obci Ždiar poldruha roka po tom ako Najvyššia rada mierovej konferencie v Paríži pri- klepla trinásť spišských obcí Poľ- sku. Poliaci mali ďalšie územné požiadavky na Slovensku, ktoré minister zahraničia Beneš napl- nil výmenou za Tešínsko. Matejov otec šiel spolu s ďalšími Podtat- rancami a Spišiakmi za preziden- tom Masarykom s tým, že chcú ostať na Slovensku. Malý Matej sa už v detstve stretával s nešťas- tými Slováckmi, ktorí sa proti svo- jej vôli ocitli v cudzom štáte bez akýchkoľvek národnostných práv, čo spôsobilo politické rozhodnutia po ktorých dvadsaťsedem slo- venských obcí z Oravy, z Kysúc a zo Spiša s vyše dvadsaťpäťtisíc obyvateľmi pripadlo severným susedom..

V roku 1934 uzatvorilo Poľ- sko dohodu s Hitlerom a po Mní- chovskej dohode sa pridalo popri Maďarsku k okliešteniu bývalej ČSR. Varšava predložila Prahe ultimátum odstúpiť väčšiu časť

Českého Tešínska, čomu pražská vláda vyhovel. Poliaci požado- vali aj územie v oblasti Čadce, na Orave obce Hladovku a Suchú Horu, Babiú horu, vo Vysokých Tatrách Javorinu s Podspádmí a vnútorné slovenské Tatry, v Pie-

tol v Košiciach so spolužiakom Milošom Ruppeldtom, ktorý bol tajomníkom Vladimíra Clementisa. Po promócii na právnickej fakulte nastúpil na ministerstvo zahranič- ných vecí. V tom čase sa stretával so zúfalými Slováckmi, ktorých tero-

Konzulovi, ktorý poznal problémy Slovákov v Poľsku, sa podarilo zlegalizovať školstvo, vybavil pôsobenie učiteľov zo Slo- venska a privážal slovenské knihy a časopisy. Zasadil sa o vznik krajských spolkov a kultúrnych

námestník ministra Miroslava Válka. V marci v roku 1969 sa spolu s Gustávom Valachom, Evou Kristinovou, Vincentom Hložní- kom, Ludovítom Fullom a ďal- šími, s tichým súhlasom generál- neho tajomníka ÚV KSČ Gustáva Husáka a ministra zahraničia Bohuša Chňoupka, vybrali na Slo- venské dni do Vatikánu, kde pri- pravili pôdu pre vznik samostatnej slovenskej cirkevnej provincie, ktorá sa stala základom medziná- rodného uznania, ako aj terajšej slovenskej štátnosti. Keď sa o tom dozvedel ideologický tajomník Vasil Biľak, musel Andráš odísť z ministerstva. Postupne riaditeľo- val na Slovenskom ústredí knižnej kultúry, vo vydavateľstve Sloven- ský spisovateľ a v Slovenskej lite- rárnej agentúre. Vydal množstvo prekladov z poľskej a ruskej lite- ratúry. S Ústavom pamäti národa nakrútil dokument Bohom zabud- nuté kúty, v ktorom zaznamenal aj zločiny Ogiňovej bandy, ktorému nedávno postavili v Poľsku pamä- ník. JUDr. Matej Andráš ostal ako politik, spisovateľ a publicista krajanom odsúdeným na život v Poľsku verný.

Krajanom v Poľsku ostal verný

Peter VALO

ninách pravý breh Dunajca a obec Lesnicu. Tieto požiadavky vyvo- lali na Slovensku vlnu odporu. Poľské vojsko prekročilo hranice a narazilo na odpor. Pre Slová- kov na anektovaných územiach nastala krutá polonizácia, preto po neskoršom nemeckom útoku, na ktorom sa podieľala aj Slovenská armáda, prijali krajanovia návrat do vlasti s nadšením.

Tieto udalosti sú predohrou k pochopeniu života diplomata, prekladateľa a spisovateľa Mateja Andráša. V apríli 1945 sa stre-

rizovali a vraždili členovia bandy poľského partizána Ogiňa. Matej Andráš od detstva súcitil s kra- janmi, ktorí sa ocitli v bezpráv- nom stave za hranicou. Pomáhal im z pozície československého konzula v Katoviciach. V tom čase slovenská menšina nemala nijaké práva ani školstvo. Cirkev zaka- zovala slovenské omše. Len tak mimochodom, neskorší krakovský kardinál Karol Wojtyła uvalil na slo- venské obce Krempachy a Novú Belú v roku 1968 cirkevnú kľatbu za to, že odmietali poľskú liturgiu.

domov. Zároveň vybavil, aby deti krajanov mohli ísť do slovenských rekreačných stredísk.

Začiatkom päťdesiatych rokov stiahli Mateja Andráša do Prahy. V rámci procesov s buržoáznymi nacionalistami, ktoré vyvrcho- lili justičnou vraždou Vladimíra Clementisa, ho vyhodili z minis- terstva. Robil sústružníka v ČKD. V roku 1963 ho rehabilitovali. Pracoval ako vedúci sekretariátu Zväzu slovenských spisovateľov. V rokoch 1969 – 1971 pôsobil na ministerstve kultúry ako prvý

SEBAOBRAHA

Svet sa asi zbláznil, mohla by znieť krátka charakteristika obdobia, ktoré prežívame a ktorému vládne pandémie. V každom prípade verte sebe, svojej intuícii. Vy sami najlepšie poznáte svoj zdravotný stav a viete zhodnotiť možnú mieru rizika. Nikto nevraví, že máte veriť politikom či médiám, je to na každom človeku, komu dôveruje a prečo a komu nie a prečo. Napriek tomu ponúkame dve varovania polície, kde už je šírenie bludov naozaj za hranicou a vyplýva z neho podozrenie na páchanie trestných činov.

Verte len sebe

Znovu sa totiž roztrhlo vrece s poplašnými správami, ktoré sa šíria formou audionahrávok v komunikačných aplikáciách. V súčasnosti polícia pátra po mužovi, ktorý nahral zákonne spornú nahrávku. Muž sa odvoláva na „jednu babu“ z krízového štábu. Podľa nej by ste si mali spraviť nákup potravín na dva týždne dopredu. Vraj budú zatvorené všetky obchody a do Bratislavy sa má presúvať okolo tisícpäťsto vojakov. Má byť aj vyhlásené stanné právo. Polícia v tejto súvislosti varuje: „Ide o absolútne nezmysly a klamstvo. Podobné správy mohli byť zaujímavé tesne na začiatku prvej vlny v marci 2020, no nie dnes. Už samotná úvaha robenia si zásob potravín dopredu nemá logické opodstatnenie, keďže s otvorením potravín a dodávaním tovaru nebol problém ani v najťažších časoch pandémie.“

Autorovi tejto nahrávky podľa polície hrozí niekoľko-ročný trest. Policajti v éteri zaznamenali aj ďalšiu poplašnú správu, ktorá má podobu audio-nahrávky. Ženský hlas hovorí, že od 1. októbra sú všetky testovacie tyčinky napustené covidom na úmyselné šírenie ochorenia, že očkovaní infikovaní pacienti sú potajomky liečení Ivermectinom. Ide o mimoriadne nebezpečné falošné správy. Ženský hlas viackrát zdôrazňuje, že podľa jej zdrojov ide o fakty, z ktorých „spadla na riť“. Opakované zdôrazňovanie, že tieto hoaxy sú pravdivé, môže tejto žene značne priťažieť.

Aj „Boženka“ zbytočne pletie hlavy tým, ktorí si nevedia vlastným rozumom v situácii urobiť jasno. Boženka sa podľa polície pravdepodobne našťavala, že celý večer nemohla dať nič na Facebook a z pomsty zverejnila neskôr práve na Facebooku video muža, ktorá sa začína slovami: „Čaute otroci.“ Následne hovorí, že dostal informáciu (od koho, kedy a na základe akého zdroja už nepovedal), že sa do konca mesiaca začne ten istý scenár, ako je v Austrálii, aj tu. Vypne sa Facebook, Instagram a ďalšie sociálne siete, ako to bolo predvčerom, ale tentoraz na týždeň až mesiace. Prečo? No veď to je jasné, prídu zlí Američania zo západu aj z východu a každému pichnú smrtiacu vakcínu. Aby toho nebolo málo, muž na videu spomenie aj zabíjanie 24 000 detí v Austrálii, ktoré nahrali na očkovanie. Jeden bude väčší ako druhý. Status zdieľa vyše tisíc ľudí. Polícia preto varuje a vystríha – neverte všetkému, čo niekde vidíte a čítate. Majte na veci názor, ale ten svoj.

Ján ČERNÝ

Riaditeľka Mária REHÁKOVÁ o úspešných Slovenkách aj o časopise SLOVENKA

Záleží mi na slovenských tradíciách

Zhovárala sa Veronika GRZNÁROVÁ – Foto: archív

Nielenže vedie vydavateľstvo, v ktorom vychádza známy časopis Slovenka, ale stojí aj za dvoma populárnymi podujatiami Slovenský deň kroja a Slovenka roka. Riaditeľka vydavateľstva STAR production Mária REHÁKOVÁ prezrádza, prečo jej záleží na tom, aby sa slovenské tradície i zaujímavé Slovenky dostali viac do pozornosti verejnosti.

• **Prelom augusta a septembra 2021 ste mali hektický. Organizovali ste štvrtý ročník Slovenského dňa kroja v Banskej Bystrici a tesne predtým galavečer 13. ročníka ankety Slovenka roka v Bratislave. Ako sa cítite po týchto významných podujatiach?**

Cítim sa spokojne, lebo v náročnom období sa nám podarilo pripraviť dva priame televízne prenosy, ktoré boli dôstojnou prezentáciou úspešných Sloveniek, ale aj našej histórie. Organizácia ankety Slovenka roka a Slovenského dňa kroja prebiehala takmer celý rok paralelne. Komisia, ktorá schvaľovala jednotlivé návrhy v ankete, prvýkrát zasadala už v novembri. Nasledovali ďalšie stretnutia, tlačová konferencia, vernisáž obrazov nominovaných Sloveniek,

INTERVIEW

a popritom sme pripravovali Slovenský deň kroja v tom zmysle, že sme po celý rok navštevovali na Slovensku rôzne folklórne súbory, nakrúcali tradície aj zvyklosti, aby sme ich v cykle štyroch ročných období odprezentovali v televíziách RTVS a TA3. Spomínané galavečery, z ktorých sa jeden uskutočnil v nádherných priestoroch historickej budovy SND a druhý v exteriéri Múzea SNP v Banskej Bystrici, boli vyvrcholením celoročných príprav a boli dôstojné aj veľkolepé. Teším sa, že mi prichádza množstvo esemesiek a listov, v ktorých ľudia vyjadrujú radosť a poďakovanie.

• **Čo vás priviedlo k slovenským tradíciám a napokon k organizácii Slovenského dňa kroja?**

Niekoľko rokov po sebe sme organizovali v rámci Radvanského jarmoku v Banskej Bystrici Popoludnie s týždenníkom Slovenka. Práve tam na mojom obľúbenom mieste, ktoré som navštevovala ako pravá Radvančanka už od mladosti, som si uvedomila, že Slovensko nie je len o jarmokoch, hoci aj to má svoju hodnotu a tradíciu. Snažila som sa ísť do hĺbky, stretávať sa s ľuďmi, ktorí si celé roky pestujú vzťah k ľudovej kultúre a folklóru.

O ČOM JE REČ

Odišiel kamarát, zomrel spisovateľ Ľuboš Jurík. Ťažko sa mi píše tieto riadky. Potešila ma recenzia Jozefa Špačka v Literárnom týždenníku na poslednú Ľubošovu knihu Sami na tomto svete, kde ma Ľuboš spomína v rozprávani jednej z postáv knihy chatára Chabroňa. Vedeli ste, prečo sa používa vetné spojenie „labutia pieseň“? Lebo vraj labuť spieva jedinýkrát – pred svojou smrťou, akoby naposledy chcela vyspievať svoj príbeh, svoju lásku.

S Ľubošom som sa, žiaľ, tento rok osobne nestretol. Ale jeho prvá žena Agneša mi napísala email, že Ľuboš je ťažko chorý, že má nevyliciteľnú chorobu, nádor na osrdcovníku. A že sa Ľuboš priamo opýtal svojej lekárky, aký dlhý čas mu ešte ostáva, lebo chce dopísať a vydať svoj nový román. A od lekárky údajne dostal tiež krutú priamu odpoveď: do Vianoc! Nuž, čas to bol ešte o pár mesiacov kratší. Slovenský Decameron, ako ho nazval v podtitule, chvalabohu, vyšiel! Ale je obdivuhodné, že Ľuboš písal až do svojho konca. Literatúra, tá ho udržovala pri živote, či lepšie povedané, na tvorbu vydal svoje posledné sily. Treba v tejto

Mária REHÁKOVÁ vedie vydavateľstvo, ktorého periodiká informujú o Matici slovenskej objektívne. To je v súčasnosti nevidané.

Riaditeľka Mária REHÁKOVÁ medzi účastníkmi Slovenského dňa kroja v Banskej Bystrici.

V tom období prišla aj spolupráca s Lúčnicou, kde som spoznala jej zakladateľa profesora Štefana Nosála, a to mi vniklo myšlienku, aby som zorganizovala celoslovenské podujatie, kde sa stretnú profesionálni speváci, hudobníci, tanečníci s amatérskymi súbormi a kde sa naplno prejaví obdiv k tomu, čo nám zanechali naši predkovia. Na Slovensku bolo veľa rôznych folklórnych podujatí, ale Slovenský deň kroja spojil takmer všetky regióny do jedného. Veľká radosť, keď na jednom pódiu vidíte rôznorodosť nášho krásneho Slovenska. A ešte väčšia, keď tým vyjadrujem úctu ľuďom, ktorí sa zaslúžili o vznik profesionálnych súborov.

• **Rovnaká otázka vyvstáva aj pri Slovenke roka a vašom vzťahu k tejto ženskej ankete...**

Sme vydavateľstvo, v ktorom vychádzali

a vychádzajú periodiká pre ženy. Kto iný, ak nie vydavateľ Slovenky by si mal uctiť dámy, ktoré sú úspešné na Slovensku aj v zahraničí. Mnohé, bohužiaľ, napriek ich veľkému pracovnému úsiliu doma nepoznáme. Dostáva sa im skôr ocenenia za hranicami ich domova. Preto sme sa rozhodli, že založíme anketu Slovenka roka, ktorá zmapuje jednotlivé pracovné odvetvia, dá ženám náležitú úctu a počas slávnostnej atmosféry ukáže celému Slovensku, že mnohé Slovenky dokážu sklbiť náročnú prácu aj život v rodine.

• **V tomto roku bolo na oboch podujatiach vidieť aj Maticu slovenskú, o čo ste sa osobne zaslúžili. Ako na vás zapôsobilo to, čo prezentovala naša najstaršia národná ustanovizeň?**

Nesmírne ďakujem za prítomnosť Matice slovenskej, ktorá nám pripomína naše historické korene a ukazuje, aká dôležitá je spätosť s domovom. Vážim si ľudí, ktorí v nej v súčasnosti pracujú, a preto sme boli vďační za návrh, týkajúci sa nominácie v ankete Slovenka roka. Matica slovenská je inštitúcia, ktorá sa v súčasnosti približuje mladej generácii, a veľmi sa teším, že na Slovensku napríklad cez súbor Maticiariik vedieme deti k spoznávaniu hodnôt, ktoré pramenia z našej, a nie cudzej kultúry.

• **Už druhý rok sťažuje pandémia organizáciu kultúrnych podujatí. Všetci veríme, že rok 2022 bude lepší. Rozmýšľali ste už nad témou ďalšieho ročníka Slovenského dňa kroja?**

Počas štyroch rokov, ako cestujeme za folkloristami po Slovensku, sme nazbierali úctyhodný počet tancov, piesní, zvyklostí, tradícií, ale aj príbehov. Budúci rok bude opäť o ľudskej odvahu ísť často proti múru, ukázať aj to, čo pre mnohých nie je úplne moderné, a pristaviť sa pri svojich koreňoch. Témou bude všetko to, čím sme žili a žijeme od kolísk až po hrob. Všetko, čo nás ako národ spája a napája.

obrovskú autoritu, že vyše hodinu zdržali odlet, lebo Ajtmatov má vraj na návšteve významných slovenských spisovateľov.

Nemôžem nevynechať ani našu cestu na Sibír – na riekú Ob. Navštívili sme oblasť, kde sa ťažila sovietska nafta a plyn, teda pre Rusov veľmi strategické miesto. Tu sme prežili nezabudnuteľnú rybačku, pri ohni a vodke sme našim hosťom, ktorí otvorili tému roku 1968, vmetli do tváre, že to bola podlá okupácia, pri ktorej vojaci zabili desiatky slovenských a českých ľudí. V Moskve sme zas navštívili slávneho Valentina Katajeva, ktorý nás prijal vďaka Ľubošovi kľamstvu, že mu nesie pozdrav od Heinricha Bölla. Spomínam na nezabudnuteľné chvíle spoločných dovolení v Ľubochnianskej doline. Deti hrali divadlo, šantili – a Ľuboš aj na dovolenke písal. Tuším práve svoj román Novinári. Každý deň ako Hemingway tisíc slov. Aj revolúciu 1989 sme prežili vedno, boli sme na besede v Brezovej pod Bradlom. Pri večernom posedení s tamojším riaditeľom fabriky Jurajom Borguľom stavil sa o bedničku šampanského, že o dva dni bude prevrat a padne komunizmus. Bola to intuícia?! Ale, nemýlil sa.

Češť jeho pamiatke!

súvislosti povedať, že Ľuboš Jurík bol neobyčajne pracovitý človek. Svedčí o tom nielen tých vyše tridsať kníh, ktoré vydal. Ale aj divadelné hry, televízne scenáre, rozhlasové pásma, novinové články a reportáže. To jeho dielo je ako obrovitý balvan, monument, čo po ňom ostáva. Pomník na svoju nesmrteľnosť si vybudoval poctivo sám. Ako apačský náčelník, ktorý dofajčil fajku – a pove-

Juríkova labutia pieseň

Peter ŠTRELINGER

dal, hovh, dohovril som! Preto mi je pri odchode veľmi ľúto, škoda, bol by napísal možno ďalšie diela. Jeho prácu teraz prerušila neúprosná smrť.

Bolí sme si s Ľubošom veľmi blízki, zvlášť keď sme vstupovali do literatúry, mám na mysli sedemdesiate, osemdesiate roky... Ľubošovi vyšli prvé knihy poviedok, ja som písal biografické novely Kto proti osudu. Ľuboš pracoval vtedy v redakcii týždenníka Nové slovo, ja na Zväze slovenských spisovateľov. A chodili sme spolu po besedách – stredných školách, knižniciach po celom Slo-

vensku. Čadca, Trenčín, Ružomberok, Prešov, to boli desiatky, stovky osobných stretnutí. A z nich zvyčajne vytryskli nové inšpirácie, nápady na nové literárne príbehy. Na ktorej si z besied zaznel i môj príbeh Som mŕtvy vojak, ktorý Ľuboš spomína v poslednej knihe. A ešte ďalšie skúsenosti: naše cesty do zahraničia, zvlášť do Ruska. Tam sme sa s Ľubošom, vďaka „Sajuzu pisateľov“,

dostali naozaj kde-kade, na zakázané miesta, kam sa inak bežný človek nedostal. Napríklad do Kirgizie, kde sme v hlavnom meste Biškeku (vtedy Frunze) pátrali po česko-slovenskom družstve Interhelpe. A na jazere Issyk-kul sme sa plavili na „bielej lodi“ ako významní hostia slávneho spisovateľa Čingiza Ajtmatova (Džamila, Deň dlhší ako ľudský vek a ďalšie). S Ajtmatovom Ľuboš potom urobil aj rozhovor do svojej knihy s európskymi spisovateľmi Nepokojné dialógy. Bolo to tesne pred Vianocami, takmer nám uletelo lietadlo. Ale Ajtmatov mal takú

Maďarská menšina najhlasnejšie kričí pri presadzovaní svojich požiadaviek Pomaly nebudeme mať kam ustupovať

Ivan KRAJČOVIČ – Foto: archív SNN

Na Slovensku vyše desať percent jeho obyvateľov patrí k trinástim národnostným menšinám. Ich postavenie je nadštandardné – od možnosti používania materinského jazyka až po udržiavanie kultúrnych zvyklostí predkov. Najväčšou je maďarská menšina, ktorá sa aj najhlasnejšie domáha plnenia svojich požiadaviek.

Vo využívaní maďarskej karty sa najviac angažuje poslanec Národnej rady Slovenskej republiky György Gyimesi. Do Národnej rady SR sa dostal len tak-tak ako náhradník Jaroslava Naďa. Svoje slovenské meno Juraj, pod ktorým kandidoval do Národnej rady SR, si neskôr zmenil na maďarské György. Svoju šancu využil, keď ho Igor Matovič zobral namiesto diplomatov do Maďarska rokovať s Viktorom Orbánom. Odvtedy jeho aktivity rastú aritmetickým radom. Súčasná vláda ustupuje. Otázkou je, kde má končiť miera jej trepezlivosti a naivity. Tú vtedajší premiér Matovič dokázal, keď v júni minulého roka zorganizoval stretnutie pri príležitosti stého výročia podpísania Trianon-

POD POKRIEVKOU

skej mierovej zmluvy. Zástupcovia maďarskej komunity mu rovno predložili desať požiadaviek, napríklad uznanie Maďarov za svojbytný politický národ v rámci Slovenska či vytvorenie Maďarského okolia spravovaného Maďarmi prostredníctvom svojich volených zástupcov. Polievočku si okamžite prihrial aj poslanec Gyimesi, ktorý súhlasil, aby sa preambula ústavy SR namiesto „My národ slovenský“ zmenila na „My občania Slovenskej republiky“. Netají sa sympatiami k radikálnym maďarským subjektom, v rúšku s logom Hnutia nová jednota dokonca pokojne pózoval fotografom v slovenskom parlamente.

■ SPORNÉ SMERNÍKY

V auguste navrhol zaviesť možnosť pre obce doplniť šípkové smerníky okrem štátneho jazyka aj v jazyku národnostnej menšiny. Doteraz tak

Na Slovensku čoraz viac pociťujeme politické snahy za vyššie práva pre maďarskú menšinu. Menšinovi politici pritom zabúďajú na iné národnostné menšiny na Slovensku.

obce mohli urobiť len na dopravných značkách označujúcich začiatok a koniec obce a na budovách orgánov verejnej správy, ak menšiny tvoria v obci pätnásť percent obyvateľov. Úplnú podporu však pán Gyimesi nemá ani v novej strane Aliancia – Szövetség, ktorá združuje tri mimoparlamentné strany. Most – Híd vyzýva poslanca stiahnuť návrh novely, SMK návrh víta s výhradami a iba Spolupatričnosť považuje návrh za krok vpred. V septembri aktivity tohto poslanca preberal aj Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny. Členovia prijali uznesenie, v ktorom vyjadrujú nesúhlas s aktuálnou legislatívnou aktivitou poslanca Gyimesiho, týkajúcou sa pripravovanej novely zákona

o používaní jazykov národnostných menšín.

■ FINANCIE CSEMAKOKU

Najnovšie pán Gyimesi predložil do Národnej rady SR návrh zákona o finančnej podpore pre Maďarský spoločenský a kultúrny zväz na Slovensku – Csemadok. V dôvodovej správe pán poslanec uvádza, že „v minulosti dostával Csemadok finančný príspevok na svoje fungovanie od štátu, avšak v roku 1996 bola táto finančná dotácia zrušená“. Evokuje to, akoby Csemadok nemal žiadne zdroje financovania svojich aktivít. To však nie je pravda. Organizácie Csemadoku sú financované zo štátnych menšinových fondov. Iba v septembri tohto

roka boli základným organizáciám a oblastným výborom poskytnuté prostredníctvom Fondu na podporu kultúry národnostných menšín finančné prostriedky vo výške 58 695 eur. Fond na svojej stránke uvádza, že v tomto roku dostala maďarská menšina viac ako 4,5 milióna eur, čo je päťdesiattri percent z celkového rozpočtu.

■ MAĎARSKÉ PENIAZE

Zdrojom príjmov pre maďarskú menšinu na Slovensku je aj samotné Maďarsko, ktoré má pomoc maďarským menšinám v zahraničí zakotvenú v ústave. Prijímateľom je široké spektrum subjektov, neziskové organizácie, nadácie, cirkvi, futbalové kluby, školy vyučujúce v maďarskom jazyku, divadlá, univerzity, a dokonca aj samosprávy. Financie na južné Slovensko smerujú najmä prostredníctvom Nadácie Gábora Bethlena, ktorá cez bývalú OTP banku dotovala napríklad študentov maďarských škôl. Investigatívne centrum Jána Kuciaka dokonca zistilo, že peniaze z Maďarska mohli ísť v roku 2016 aj na politickú kampaň, čo zákon zakazuje.

Slovensko síce vychádza menšinám na svojom území v ústrety, niektoré jej kroky sú však na zamyslenie. V pláne legislatívnych úloh vlády je napríklad úloha vypracovať zákon o postavení národnostných menšín. Zákon dostal za dvetisíc eur zmluvne vypracovať János Fiala-Butora, ktorý pôsobí na Írskej Národnej Univerzite v Galway a je pracovníkom Ústavu právnych vied Maďarskej akadémie vied. Pri takto závažnom zákone by sa žiadala asi širšia spolupráca, ktorá by nestála na jennom človeku.

Zjednotená Aliancia bude rukou Orbánových záujmov Horúca diplomacia ponad Dunaj

Matej MINDÁR – Karikatúra: Andrej MIŠANEK

Maďarský premiér Viktor Orbán si proti sebe svojimi krokmi stavia nielen vysokých predstaviteľov Európskej únie, ale popudzuje aj jednotlivé susedné štáty vrátane Slovenska. Kým v prvom prípade je v opozícii s politikou Európskej únie v otázke prijímania migrantov a na tieto nezhody hľadíme ako na opodstatnené, v otázke zasahovania Maďarska do vnútorných záležitostí suverénnych štátov je našou povinnosťou ireidentistickú politiku Budapešti razantne odmietnuť. Nedávno zjednotená maďarská strana Aliancia – Szövetség môže nezanechať spôsobom pomôcť s presadzovaním maďarských záujmov na území Slovenskej republiky.

Na základe medializovaných informácií o aktivitách maďarskej vlády týkajúcich sa cieleného skupovania slovenských nehnuteľností a po nedávnom schválení návrhu na vytvorenie fondu na nákup poľnohospodárskej pôdy v susedných štátoch minister zahraničných vecí a európskych záležitostí Ivan Korčok (SaS) pozval svojho maďarského rezortného kolegu Pétra Szijjártó (Fidesz) na bilaterálne rokovanie do Bratislavy. Šéf slovenskej diplomacie mu 5. októbra tohto roka predostrel oficiálny postoj slovenskej diplomacie k otázke slovensko-maďarských vzťahov.

■ JEDNOSTRANNÝ POSTUP

„Dobré vzťahy so susedmi sú mojou prioritou. Platí to naplno aj o Maďarsku, s ktorým nás spájajú mnohé dôležité projekty v súčasnosti. Stavíme spolu mosty, spolupracujeme v ekonomickej oblasti a, samozrejme, pevnou súčasťou nášho vzťahu sú aj naši občania maďarskej národnosti. Tak ako v živote a medzilidských vzťahoch, tak aj v diplomacii je najdôležitejšie, keď partneri hovoria o všetkom. O tom, čo

ich teší, ale aj o tom, kde sa treba vzájomne vypočuť, o to viac, ak chceme porozumieť druhej strane a čakáme od nej, že bude rozumieť aj nám.“ Zároveň však skritizoval a odsúdil politiku maďarskej vlády, ktorá bez akýchkoľvek konzultácií so slovenskou stranou zasahuje do vnútorných záležitostí Slovenskej republiky.

Šéfovi maďarskej diplomacie v tomto smere preto adresoval dve oficiálne požiadavky. Po prvé minister Korčok dôrazne žiadal, aby všetky svoje vládne programy, ktoré majú akýkoľvek presah na Slovensko, boli uplatňované výlučne po konzultácii a so súhlasom príslušných inštitúcií Slovenskej republiky. „Máme na toto všetko dávno vytvorené mechanizmy a komisie na základe Zmluvy o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci z roka 1995. Podme to využiť. Vyhne sa tak situáciám, keď sa až z médií dozvedáme o kúpe nehnuteľností, ako napríklad v Košiciach, alebo nedávno, keď maďarská vláda schválila návrh na vytvorenie fondu na nákup poľnohospodárskej pôdy v susedných krajinách, alebo sa chystá poskytovať zdroje na

rekonštrukciu kostolov a sakrálnych budov na južnom Slovensku.“

■ POLITIKÁRČENIE S HISTÓRIOU

Druhá požiadavka sa týkala oblasti spoločnej histórie. „Históriu nezmeníme a, samozrejme, na oboch stranách na ňu ani nechceme zabudnúť. S tým, čo sa stalo, sa môžeme jedine vyrovnáť, a to tak, že odoláme pokušeniu s históriou politikárčiť a mobilizovať emócie dnes, keď potrebujeme riešiť prítomnosť a budúcnosť pre Maďarov a Slovákov v Európe.“

Nedávne zjednotenie maďarských síl s vysokou pravdepodobnosťou umožní Viktorovi Orbánovi lepšie zosúladiť ciele maďarskej vlády s požiadavkami maďarskej menšiny na Slovensku. Novovytvorená strana Aliancia – Szövetség chce v oblasti pôdohospodárstva vytvorenie priaznivej agrárnej politiky pre južné a východné regióny.

■ AUTONOMISTICKÉ POŽIADAVKY

„Presadzujeme zmenu územnosprávneho členenia Slovenska, aby reflektovalo prirodzené, ekonomické,

geografické, etnografické regióny. V rámci školstva chce zachovanie doterajšieho počtu menšinových škôl. V prípade účasti v budúcej vládnej koalícii strana deklaruje, že bude požadovať zmenu preambuly Ústavy SR. Jej ďalšou požiadavkou je plné zrovnoprávenie maďarského jazyka so štátnym. „Vláda odstráni súčasný asymetrický stav v používaní explicitne preferovaného štátneho jazyka uznaním maďarského jazyka ako regionálneho úradného jazyka na území južného Slovenska.“ Značnú časť autonómie plánuje presadiť aj v oblasti menšinovej (maďarskej) kultúry. „Vláda zabezpečí samostatnosť Fondu na podporu kultúry národnostných menšín ako jedinej zákonom zaručenej organizácie pre podporu kultúry národnostných menšín.“

NA OKRAJ

Podľa predsedu SME-RU-SD Roberta Fica by mal Špeciálny prokurátor Daniel Lipšic vysvetliť stiahnutie sťažnosti prokurátora v prípade nedávno zadržaných a urýchlene prepustených osôb podozrivých z drogového dilerstva...Vojna v polícii trvá. Tentoraz to vyzerá tak, že jej samostatné konanie môže byť naozaj spochybňované osobami z vysokej politiky, ak nie priamo riadené. Špeciálny prokurátor Daniel Lipšic by mal vysvetliť, prečo prokurátor Úradu špeciálnej prokuratúry stiahol sťažnosť proti rozhodnutiu Špecializovaneho trestného súdu v Pezinku o tom, že do väzby nezobral influencerku Zuzanu S. P. ani jej manžela Reného S.

Narkopartie

Na tlačovej konferencii to vyhlásil šéf Smeru – SD Robert Fico. „Lipšic musí vysvetliť nepochopiteľné stiahnutie sťažnosti pri väzbe ľudí podozrivých zo závažnej drogovej trestnej činnosti, vďaka čomu sú dnes na slobode,“ skonštatoval neskôr Robert Fico na sociálnej sieti. Má podozrenia, že za tým, že je „influencerka na slobode“, je dodávanie drog významným osobám, no nikoho nemenoval. Na tlačovej konferencii sa Fico pýtal, čo sa stalo dva dni pred plánovaným rozhodovaním Najvyššieho súdu SR. Ten sa totiž mal zaoberať väzobným stíhaním Zuzany S. P. a Reného S., ktorí sú obvinení v rámci protidrogovej akcie Národnej kriminálnej agentúry. Termín však bol zrušený vzhľadom na vzatie späť sťažnosti prokurátora špeciálnej prokuratúry. NAKA v rámci protidrogovej akcie na západe Slovenska, počas ktorej zaistili vyše deväť kilogramov pervitínu, obvinila pätnásť osôb z trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny a drogovej trestnej činnosti. Prokurátor dal návrh na väzobné stíhanie desiatich z nich vrátane údajného šéfa skupiny Tibora G. Sudca pre prípravné konanie Špeciálneho trestného súdu v Pezinku zobral 30. septembra do väzby šesť ľudí, Zuzanu S. P. spolu s manželom do väzby nezobral. Úrad špeciálnej prokuratúry v reakcii uviedol, že podľa uznesenia o vznesení obvinenia táto zločinecká skupina páchala drogovú trestnú činnosť od roka 2012. „Trestné stíhanie v danej veci sa začalo až na jeseň 2020. Je zarážajúce, že táto zločinecká skupina pôsobila bez povšimnutia zo strany orgánov polície od roka 2012 do roka 2020. Z dôvodu zachovania potrebnej miery zdržanlivosti však nebudeme verejne špekulovať o dôvodoch, pre ktoré nebola táto zločinecká skupina v období rokov 2012 – 2020 rozpracovaná,“ informoval hovorca Generálnej prokuratúry SR Dalibor Skladan. Úrad tiež informoval, že pri vedených trestných stíhaniach postupuje razantne voči všetkým podozrivým a obvineným osobám, a to bez ohľadu na ich spoločenské postavenie či politické preferencie. V uvedenej trestnej veci je naďalej obvinených pätnásť osôb. Bližšie informácie nemôže Úrad špeciálnej prokuratúry v súčasnosti poskytnúť.

Ján ČERNÝ

GLOSA

Ako to už v tejto vláde býva, bez diskusie s odbornou verejnosťou sa porciuje výkladná skriňa slovenského múzejníctva – Múzeum SNP. Obidený bol aj Zväz múzeí na Slovensku, ktorý združuje sedemdesiatštyri slovenských múzeí. Ignorovaných bolo vyše päťtisíc protestných podpisov, slová experta na históriu strednej Európy Alaina Soubigoua z parížskej Univerzity Sorbonne a iných. Okoloidúci síce nič nepoznajú, veď budovu, našťastie, nemôžu rozdeliť. Jednotlivé časti múzea však dostanú nových majiteľov. Tí sľubujú, že len teraz uvidíme, ako múzeum po čase ani nespoznáme.

Vlci na reťazi?

Svoju funkciu musel nedobrovoľne odovzdať aj dlhoročný riaditeľ múzea Stanislav Mičev. Viedol múzeum od roka 2006. Keď som s ním naposledy hovoril, práve sa zberal do Bratislavy k zriaďovateľovi – ministerstvu kultúry. Nevedel prečo, ale tušil. Napokon, povedal mi, že ak múzeum naozaj prejde pod ministerstvo obrany, funkciu položí sám.

Na sociálnej sieti sa vyjadril k odvolaniu Stanislava Mičeva aj minister obrany Jaroslav Nad. „Nič negatívne nečakajte, skôr naopak,“ napísal. Múzeum sa bude modernizovať a najmä „prestane proruská propaganda na motorkách, ktorú tam povoľoval Mičev“.

Áno, ide o kontroverzných Nočných vlkov. S nimi a ich motorkárskymi sympatizantmi zo Slovenska som sa stretol pred pár rokmi pri spomienke na obeť druhej svetovej vojny na Slavíne. Pripravovali sme protokolárne kladenie vencov delegáciám, a tak sme tam prišli asi hodinu pred oficiálnym začiatkom. Členovia tohto najstaršieho ruského motorkárskeho klubu tam prišli tiež pred aktom kladenia vencov. Položili kytice, zapálili sviece, poklonili sa a chystali sa odísť. Všimli si však mňa s príslušníkom Prvého česko-slovenského armádneho zboru v Sovietskom zväze pod vedením generála Ludvíka Svobodu, deväťdesiatročným veteránom Jurajom Biľom, ktorého som sprevádzal. Keď sa to dozvedeli, poprosili ma o spoločné fotografie a veľmi mu ďakovali, že pomáhal oslobodzovať ich vlasť. O pár hodín som ich stretol na recepcii na Ruskom veľvyslanectve v Bratislave a mal som možnosť bližšie spoznať ich názory. O politike sme sa nezohovárali, témou bola starostlivosť Slovenska o hroby sovietskych vojakov, vzdanie úcty posledným veteránom a pripomínanie si hrôz vojny každoročnou spanilou jazdou na trase Moskva – Berlín.

Určite budúci rok neobídu ani Múzeum SNP v Banskej Bystrici a nebudú na reťazi. Nechodili tam kvôli riaditeľovi múzea, ale kvôli spomienkam a z piety k tejto historickej udalosti novodobých slovenských dejín.

Bodaj by každý Slovák bol takým vlastencom a mal v úcte ľudí, ktorí sa usilujú o mier ako oni.

Ivan KRAJČOVIČ

Pavel KANDRÁČ: Súčasná politika už nie je ani pánske huncútstvo, pripadá mi podlá

Prvý verejný ochranca práv uspel

Zhovárал sa Ivan KRAJČOVIČ – Foto: autor

Prvý verejný ochranca práv na Slovensku doc. JUDr. Pavel KANDRÁČ, CSc., sa dožíva významného životného jubilea – osemdesiatich rokov. Ako jediný pôsobil na svojom poste dve volebné obdobia. Slovenským národným novinám poskytol pri tejto príležitosti obsiahly rozhovor.

• **Pán docent, do funkcie ste nastupovali z akademického a politického prostredia, boli ste dekanom Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici i poslancom Národnej rady Slovenskej republiky. S akými pocitmi ste prijali toto poverenie?**

Nehovoril by som pravdu, keby som povedal, že boli jednoznačné. Boli zmiešané. Nemienil som odísť z akademického prostredia, pretože pôsobenie v ňom ma uspokojovalo a poskytovalo mi ďalšie široké možnosti na neustále prehĺbovanie štúdiom nadobudnutých vedomostí a, samozrejme, umožňovalo mi aj zotrvávanie a pôsobenie v inteligentnom a erudovanom prostredí mojich dovtedajších pedagógov. Ich vedecko-pedagogická činnosť bola pre mňa inšpirujúca a motivačná. Samozrejme, že získala si ma aj práca so študentmi, ktorú som sám z vlastného štúdia dobre poznal. Iste uznáte, že tu boli dostatočné, bohaté a perspektívne možnosti pre moju budúcu vedecko-pedagogickú činnosť. Nakoniec som po rozhovoroch so svojimi kolegami súhlasil s návrhom kandidovať na poslanca Národnej rady SR a neskôršie na funkciu verejného ochranu práv.

• **Z krajín Vyšehradskej štvorky vytvorilo úrad ombudsmana Slovensko ako posledné. Prečo?**

To, že sme neboli medzi prvými, nepovažujem na nedostatok. Veď vytváranie štátnych inštitúcií to nie sú súťažné preteky kto skôr. Pre budúcu činnosť inštitúcie je potrebná dobrá všestranná pripravenosť, ale najmä legislatívna základňa. A určitá forma prípravy sa uskutočňovala aj u nás. Bola pomerne zdĺhavá, pretože boli na potrebnosť inštitúcie verejného ochranu práv nejednotné názory. Boli názory, ktoré vytvorenie inštitúcie verejného ochranu práv jednoznačne preferovali, iné, ktoré potrebnosť jej existencie si neosvojili a vyslovovali sa proti jej nutnosti a opodstatnenosti. Napriek tomu bol do národnej rady predložený návrh zákona o verejnom ochrancovi práv, ktorý bol nakoniec aj schválený. Určitý čas bol potrebný aj na podávanie návrhov na kandidátov a ich verejná prezentácia vo Výbore NR SR pre ľudské práva a následná voľba v prvom kole v pléne NR SR. V ňom nebol zvolený ani jeden z navrhovaných kandidátov, preto sa muselo uskutočniť druhé kolo voľby, ktorého predpokladom bolo opätovné podávanie návrhov úplne nových kandidátov a ich prezentovanie na spomínanom výbore NR SR a nakoniec voľba v pléne NR SR. Druhé kolo voľby bolo úspešné a Národná rada Slovenskej republiky zvolila pre Slovensko prvého verejného ochranu práv.

• **Vytvorenie inštitútu verejného ochranu práv prebiehalo v období predvstupového procesu Slovenska do Európskej únie. Mali vtedajší politici záujem a podporovali vašu prácu alebo brali tento úrad ako daň vstupu do Európskej únie?**

Začiatok nebol ľahký. Postoj politikov sa odvíjal od politickej situácie, od rozloženia politických síl v našej spoločnosti a, samozrejme, aj od toho, že zvolený bol kandidát opozície, a nie „stopercentne istý“ kandidát koalície. Z ich prístupu bolo možné pozorovať tri skupiny. Jednu tvorili politici, ktorí nás podporovali a držali nám palce, ako sa často hovorí, a aj pomáhali. Druhá skupina bola tá, ktorá si osvojila názor, že bola splnená jedna z ďalších podmienok, ktoré sa vyžadovali na vstup do Európskej únie, a správala sa voči nám neutrálne. Tretia

Prvý verejný ochranca práv v SR Pavel KANDRÁČ jubiluje a bilancuje.

bola najhoršia, očakávala náš neúspech a jej postoj sa dal charakterizovať až ako nepriateľský. Aj keď motív ich postoja bol ovplyvnený skutočnosťou, že nebol zvolený ich kandidát, predsa len bolo to svojim spôsobom nepochopiteľné, pretože nešlo o inštitúciu pre niekoho, o inštitúciu súkromnú, ale o inštitúciu štátnu, apolitickú, nezávislú, slúžiacu celej spoločnosti. Pričom náš postoj nebol voči nikomu nepriateľský. Veľmi dobre sme si uvedomovali, že musíme byť pre každého a že našim poslaním je poskytovať služby všetkým ľuďom bez akéhokoľvek rozdielu.

• **Aké boli začiatky kreovania kancelárie a náplň jej práce? Nemali ste stále sídlo, dokonca ste úradovali aj v priestoroch Národnej rady Slovenskej republiky, takže ste museli riešiť aj veci priamo nesúvisiace s náplňou práce.**

V živote každé začiatky nebývajú ľahké. Ale tie naše boli len ťažko uveriteľné. Nemali sme nič len zákon o verejnom ochrancovi práv, sumu peňazí, aj tá bola oproti pôvodne schválenej upravená. Naozaj, ako sa hovorí na zelenej lúke. Predstavte si, úplne sám človek, už nikto a nič okolo. Ale mal som aj šťastie. Na katedre som mal dve spolupracovníčky, z ktorých sa jedna pridala okamžite, druhá až po určitom čase. Teda boli sme už dvaja a začali sme vytvárať Kanceláriu verejného ochranu práv v Slovenskej republike. Samozrejme, že začiatkové práce boli prevažne administratívno-organizačného charakteru, ale, keďže o nás niektorí ľudia vedeli, tak sme ich nemohli odmietnuť a venovali sme sa aj im.

Najväčším a najťažším orieškom bolo zháňanie vhodných priestorov na umiestnenie kancelárie. Dlho sa nám nedarilo, až nám nakoniec pomohol vtedajší generálny prokurátor, ktorý nám na určitý čas prepožičal niekoľko miestností v priestoroch, ktoré rezort prokuratúry mal k dispozícii a neboli plne obsadené. Keďže to bolo núdzové dočasné riešenie, museli sme v hľadaní pokračovať, a popritom aj plniť službu občanom.

• **Mali občania právne povedomie o právomociach úradu?**

Sme pri problematike, ktorá v činnosti Kancelárie verejného ochranu práv bola jednou z prioritných a často sme sa nad ňou zamýšľali. Prečo? Verejnosť nemala dostatočné vedomosti a informácie o tom, čo verejnému ochrancovi patrí do právomoci a pôsobnosti a čo nie. Čiže právne vedomie bolo pomerne na nízkej úrovni, a to sa odrážalo aj na skutočnosti, že veľa podnetov neprislúchalo verejnému ochrancovi práv. Stanovili sme si ďalšiu úlohu navyše, a to snažiť sa o jeho zvyšovanie. Vydali sme informatívne letáky, pravidelne sme vydávali

spravodajcu, mali sme pravidelnú reláciu v Slovenskom rozhlas, realizovali sme prednášky pre školy, širokú verejnosť, vytvorili sme prijímacie miesta pre osobné podávanie podnetov na viacerých miestach, usporadúvali sme pravidelne tlačové besedy a využívali každú možnosť informovať verejnosť o činnosti verejného ochranu práv.

• **Často ste museli žiadať o poskytnutie stanoviska v predmetnej veci samosprávne a štátne úrady. Aká bola spolupráca v začiatkoch a na konci vášho pôsobenia?**

Samozrejme, že pri riešení jednotlivých podnetov sme pre úspešný výsledok museli poznať objektívnu pravdu, preto sme sa museli obracať aj na orgány samosprávy i štátnej správy. Vyskytovali sa prípady, keď pre jeden podnet sme oslovovali viacero inštitúcií. Začiatok, ako som už spomínal, nebol ľahký. Nielen pre nás, ale aj pre spomínané orgány to bol nový úrad, nové spôsoby konania i ďalšie skutočnosti, ktoré obe strany museli vyžadovať i uplatňovať. Mnohí nás považovali za akýsi vrchnostenský úrad, ktorý ich chce „sekírovať“.

Toto ich myslenie sa časom podarilo ovplyvniť v tom smere, že pochopili, že nie sme ich nepriatelia, ale predovšetkým úrad, ktorý je nestranný, nezávislý, apolitický a snaží sa byť nápomocný pri riešení problémov tak občanov, ako aj ich samotných. Musím zdôrazniť, že sa dosiahla dobrá úroveň vzájomnej spolupráce. Isteže sa vyskytli aj prípady, keď sme museli u niektorých orgánov a inštitúcií uplatniť metódu urgovania, v mnohých prípadoch aj niekoľkokrát, aby nám poskytli informácie, ktoré sme žiadali a pre objektívne posúdenie obsahu podnetu boli nevyhnutné. Veľmi dobrá bola spolupráca s NR SR, najmä s našim gesčným Výborom pre ľudské práva, s prokuratúrou, so súdmi, s políciou, s veľkou väčšinou orgánov a organizácií štátnej správy, Maticou slovenskou, niektorými mimovládnyimi organizáciami. A nemôžem opomenúť ZMOS, s ktorým bola spolupráca vzorová, a tá sa preniesla aj na viaceré orgány samosprávy. Spolupráca existovala i s ďalšími inštitúciami našej spoločnosti vrátane akademickej obce.

• **V súčasnosti sme svedkami zasahovania politikov do činnosti štátnych inštitúcií. Bolo to tak aj v čase vášho pôsobenia alebo ste politické zásahy nepripúšťali?**

To, ako sa niektorí politici správajú voči štátnym inštitúciami, je nevidané, neuveriteľné a neospravedliteľné. Jednoznačne to odporuje pravidlám demokratického a právneho štátu. Nech každý sám o tom umne považuje, nech si dá odpoveď a zaujme vlastný postoj k danej otázke. A teraz k druhej časti otázky. Vo všeobecnosti sa k tomu objektívne neviem vyjadriť, pretože nemám také poznanie, ale čo môžem jednoznačne a dôrazne vysloviť, že vo vzťahu k našej inštitúcii sa toto nikdy neudialo. Vysvetlením je, že boli známe moje postoje a zásady. Preto sa o to ani nikto nepokúšal.

• **Za dve volebné obdobia ste vybudovali rešpektovanú inštitúciu, ktorá pomohla mnohým ľuďom...**

To vaše konštatovanie je skutočne pravdivé a objektívne. Na začiatku som bol sám, neskôršie dvaja a potom viacerí interní spolupracovníci. Pomáhali nám aj kamaráti a pracovníci už dlhodobou funkčných inštitúcií. Interný kolektív nebol zlý, veľmi sme dbali na jeho odbornú, spoločenskú úroveň a chcenie pracovať na

prospech ľudí. Podriadil sa stanovenej disciplíne a náročnému plneniu úloh. Veľmi dobrú povest' sme mali aj v zahraničí, o čom svedčí množstvo návštev, ktoré navštívili náš úrad a boli prekvapení našou organizačnou štruktúrou, úrovňou práce i odbornosťou. Boli sme noví, ale aj od nás si niektorí veľa odkukali. Iste, mohol by som ešte veľa uviesť, ale ak by som to využil, poznajúc vyspelosť našej spoločnosti, mohol by som ohroziť dôveryhodnosť vyjadrení, tak ako je to u nás zvykom či pravidlom. Jedno však ešte musím pripomenúť, že sme to boli my, ktorí vytvorili spoločenstvo ombudsmanov V4, čo vysoko ocenili najmä v zahraničí.

• **Sledujete prácu svojich nástupkyň?**

Po nástupe v poradí druhej verejnej ochrankyne práv som spočiatku mal informácie, dokonca sme sa zúčastnili na jednej spoločnej akcii na akademickej pôde. Pri ďalšej, ktorá bola so zahraničným prvkom, ma vyzvala na spoločnú účasť, ale nie mojou vinou k spoluúčasti nedošlo. Následné vyhlásenia neboli objektívne, takže som usúdil, že sledovať činnosť úradu nemá nijaký význam ani perspektívu. O činnosti v poradí tretej verejnej ochrankyne práv, ktorá po nástupe do funkcie prehlásila, že ide v linii svojej predchodkyne, nemám žiadne informácie, prácu úradu nesledujem, ani sa k nej nevyjadrujem.

• **V súčasnosti máme na Slovensku ombudsmanov vari pre všetko – nemocničného, bankového, poisťovacieho, detského, zvieracieho, spotrebiteľského... Nie je toto slovo už významovo devalvované?**

Otázka aktuálna, a nielen k ombudsmanovi. Považujem to za určitú formu devalvácie, aj keď je potrebné si uvedomiť, že u nás podľa znenia zákona formálne ombudsmana nemáme, ale je to inštitúcia verejného ochranu práv. Myslím si, že v našom prípade to môže spôsobovať znižovanie vážnosti postavenia zákonnej inštitúcie, ako aj jej dôveryhodnosti. A to môže prinášať určité problémy.

• **Po ukončení mandátu ste sa späť do politiky nevrátili. Aké ste mali dôvody?**

Nemal som záujem, pretože vtedajšiu realizáciu politiky som nepovažoval za tvorivú na prospech ľudí a prostredie, ako aj prostriedky jej realizácie neboli na takej spoločensko-kultúrnej úrovni, ktorá by mi vyhovovala.

• **Sledujete dnešnú politiku?**

Politiku sledujem, ale už nie v takom rozsahu ako v čase výkonu funkcie. Týka sa ma tak ako každého občana, ako všetkých ľudí. Som prekvapený, že jej realizácia sa nezlepšuje, ale, naopak, neustále sa prehľbuje jej úpadok. Prevažuje nesysestémovosť, alibizmus, pokrytectvo, falošnosť, agresivita, vulgárnosť, nepriateľstvo, pomstivosť, neobdobnosť, neúcta voči človeku, voličom a dali by sa vymenovať i jej ďalšie znaky, ktoré ju v súčasnosti charakterizujú. Veľmi ma však mrzí skutočnosť, že sa zneužíva právo, najmä trestné. Záver je nelichotivý – súčasná politika je podlá. Už nie je namieste ju charakterizovať ako pánske huncútstvo. A výsledok? Ľudia sú rozdelení, polícia rozvrátená, súdnictvo tiež, rozvráť prokuratúry bude onedlho dokonany. Čo bude nasledovať? Takto má fungovať demokratický a právny štát? Dôveru v neho má obnovovať nejaká komisia? Nie je to scestné, keď máme prezidentku, parlament, vládu i ďalšie verejné orgány a inštitúcie?

Zdroje obrázkov: Pixabay, fotokoláže: EČ

ZASTAVENÝ ČAS NA CESTE ZA KAFKOM

MARCEL PÁLEŠ

Martina HAVIEROVÁ

LIST BEZ ADRESÁTA

Ak sa raz náhodou narodíš
porozprávam ti mnoho príbehov
a mnohé označím za moje vlastné
a mnoho detailov zmením alebo zamlčím
ale sľubujem že ti poviem mnoho príbehov.

Naučím ťa ako sa sušia slzy
a čo znamenajú trasúce sa ruky
neschopnosť dýchať
čo nerobiť aby si nemal halucinácie a čo robiť
aby si každú noc vedel zaspať.
A ak sa mi to nepodarí naučím ťa aspoň šúľať cigarety.

Oblepím rohy stolov
všade dám bezpečnostné zámky
a vysvetlím ti všetko čo viem o sexe.
Rozmaznám ťa
a sem-tam budeme po sebe kričať.
Niekedy keď budeš spať sa sama potichu opijem.

Ak sa raz náhodou narodíš
budem sa snažiť zo všetkých síl
nech máš cit.
Nech máš cit pre všetko čo robí človeka človekom.

Úvodný septembrový víkend som s literárnym kolegom Michalom Várošikom strávil v Prahe, kam sme si odskočili z Banskej Bystrice. Povedali sme si, že okrem kávy v pražskom prostredí nejdeme nič plánovať. Veľa času sme nemali, nechceli sme si ho preto rozkúskovať na viacero plánov, naháňať sa od cieľa k cieľu a v zhone tak zabudnúť na túžbu po zastavenom čase pri káve v stovežatej Prahe s jesennými odtieňmi. Ako to už býva, často sa práve cesta stáva cieľom a napíše celú mozaiku príbehu za nás. V sobotu ráno po raňajkách sme sa rozhodli, že pôjdeme pozdraviť literárneho veľikána Franza Kafku. Na židovský cintorín v Prahe-Strašniciach sme to od hotela mali asi tri kilometre, tak sme sa vybrali pešo. Cestou sme križovali Olšanské cintoríny na Žižkove, ktoré predstavujú najväčší cintorínsky komplex v Prahe s množstvom pochovaných významných osobností. Jeho najstaršiu časť posvätili v roku 1680. Leží tam napríklad aj Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik či Karel Jaromír Erben. Ak sme sa do Prahy vybrali zastaviť čas, už tam sa nám to podarilo, i keď tento najväčší pražský cintorín sme prejsť neplánovali. Ocitli sme sa pred starými hrobmi, hrobkami, pomníkmi a rozmanitými uličkami medzi nimi. Niektoré rokmi zabudnutia zostali zarastené natolko, že sme si mohli len domyslieť, že pod kopou zelene nejaké hrobové miesta sú. Alebo mohutné hrobky, ktoré akoby ktosi pred polstoročím zamkol naposledy a kľúč zostal stratený. Poniektoré náhrobné dosky dokonca poodkryté, naklonené či zosunuté časom natolko, že tajuplne ponúkajú pohľad dovnútra tmavého priestoru posledného odpočinku človeka, ktorý mal svoj príbeh. Dva milióny príbehov na jednom mieste. Niektoré už zrástli so zemou. Nezostalo ani písmeno, ani jedna číslica.

Cestou do Prahy som vo vlaku čítal časopis s tematikou zmyslu života, kde ma zaujala myšlienka, že človek v podstate umiera dvakrát. Najprv fyzicky a potom v momente, keď je jeho meno vyslovené naposledy. Možno aj preto sa občas oplatí zastaviť čas, hoci aj na cintoríne, a uvažovať, či žijem tak, aby ľudia na mňa

ešte dlho v dobrom spomínali. Napokon sme sa porúčali ďalej, lebo cieľom bol Kafka. Paradoxne na druhej strane cintorínskych múrov veselo pulzoval život hlavného mesta. Okolo hrobov ale šumel vymodlený pokoj.

Po vyjdení z Olšanských cintorínov sme prechádzali okolo staršej dámy na lavičke. Chytala jesenné slnko, usmievala sa a vyžaroval z nej pokoj. To všetko k nám vyslala pohľadom očí, keď sa nám odzdravila. Tiež si celý svoj príbeh niesla v pohľade. Sadli sme si v malom podniku pri hlavnej ceste na terase ku káve a pivu. Aspoň som si poznačil niekoľko literárnych inšpirácií. V osobnosti čašníka-majiteľa zariadenia sme našli pozoruhodný príbeh Slováka, ktorý prostredníctvom športu a lásky pred takmer polstoročím zakotvil v Prahe. Náš čas ísť napokon prišiel. Cestou sme zažehlali pekný deň aj predavačke kvetín, ktorá nás vypravdila srdečným úsmevom. A už bol pred nami konečne náš cieľ – hrob Franza Kafku. Došli sme k bráne židovského cintorína

a spoločne s nemecky hovoriacimi návštevníkmi zistili, že v onen deň (sobotu) zostane celodenne zatvorený. Židia to tak robia, čo sme si neuvedomili. A tak sme Franzovi zamávali len na diaľku cez zatvorenú bránu a porúčali sa nájsť nejaký iný cieľ.

A síce sa náš plán v podobe Kafkovho hrobu celkom nevydaril a možno sme si miestami prišli ako v kafkovskom labyrinte, zas a znova stratení v okamihu, cesta k cieľu nám priniesla výnimočné dojmy, zážitok a plodné inšpirácie do tvorivých myšlienok a úvah. Cesta nám ponúkla čosi, čo sme

pôvodne nehládali, ale za čo sme zostali vďační. A tak to viac či menej býva každodenne v príbehoch ľudí – možno ideme za nejakými cieľmi, a možno k nim ani celkom neprídeme, ale samotná cesta k nim nám ponúkne úplne iné ozmyslenie chvíle, dňa či životného úseku. Kým dýchame, sme vlastne stále na ceste. Už len vnímať to všetko, čo nám táto cesta ponúka.

Nás dvoch tam Kafka počká – buď na židovskom cintoríne v Prahe, kým sa opäť vrátíme zastaviť čas v jedinečnom stovežatom meste, alebo tam hore v nebeskej literárnej kaviarni, kam raz povchádzame všetci milovníci slova.

A tak, milí čitatelia, nech sa aj vám darí postáť kde-tu na svojej aktuálnej ceste, teraz vydláždenej padajúcimi listami jesene. (Foto: M. P.)

**Martina
HAVIEROVÁ**

Foto: archív autorky

ĽUDSKOŠŤ MI NA DRAMATICKOM UMENÍ IMPONUJE NAJVIAC

Rozhovor s Martinou Havierovou

DANIELA LYSÁ

Slovesné umenie

Daniela LYSÁ: Som rada, že môžem urobiť rozhovor s ďalšou širokospektrálnou kreatívnou dušou! Martina, aké tri slová ťa najviac ako osobnosť vystihujú?

Martina HAVIEROVÁ: Som tvrdohlavá, ale aj citlivá a zásadová. Ťažko je to takto zhrnúť, ale vybrala by som si tieto tri.

D. L.: Z tvojho medailónika nám je hneď jasné, že dramatické umenie je parketa, na ktorej keď stojíš, cítiš sa najlepšie. Čo ťa priviedlo do týchto končín?

M. H.: Jednak od základnej školy som chodila na literárno-dramatický odbor na ZUŠ, kde som začala vnímať drámu a performatívne umenia ako sebestačný druh umeleckého vyjadrenia sa, no zároveň som vždy veľmi rada počúvala ľudí. Keď cestujem vlakom alebo električkou, málokedy nosím slúchadlá, lebo chcem počúvať ľudí a neskôr pracovať s prirodzenou ľudskou rečou. Práve tá ľudskosť mi na dramatickom umení imponuje najviac. Zároveň si vždy predstavujem to, čo píšem, na javisku, a teda mnohokrát drámu píšem so zámerom jej inscenovania. Do týchto končín ma asi priviedol fakt, že najjednoduchším spôsobom ako byť vypočutá sa pre mňa stala práve dráma, pri ktorej moje slová vkladám do úst iným ľuďom – či už postavám, alebo hercom.

D. L.: Minulý rok si sa stala laureátkou Ceny Rudolfa Fabryho. Prezrad' nám svoje prvé pocity a celkovo tvoj postoj k literárnym súťažiam – si ich pravidelnou súťažiacou, alebo, naopak, súťaže nie sú sférou, kde by si pravidelne posielala svoju tvorbu na posúdenie?

M. H.: Myslím, že pokiaľ má niekto túžbu tvoriť a postupne získať aspoň malé množstvo čitateľov, tak sú literárne súťaže pomerne vhodným spôsobom, akým sa dá dostať do povedomia. Na druhej strane, hocijako je porotca kvalifikovaný, niečo

také ako poézia je natoľko vnútorné, že musí byť nesmierne ťažké ju posúdiť objektívne. A teda myslím, že pokiaľ nijako neuspem v nejakej súťaži, netreba si z toho robiť ťažkú hlavu. Ak zasa, naopak, uspejem, netreba zaspáť na vavrínoch a pokladať sa za hotového autora. Každopádne na súťažiach sa zúčastňujem, ak sa nejaká vyskytne, lebo je to dobrý spôsob, ako dostať spätnú väzbu, ale nemyslím si, že by mi hocijaké hodnotenie malo niekedy zabrániť tvoriť (akokoľvek bude dané hodnotenie nepriaznivé).

D. L.: Literatúra a samotné čítanie sú určite pre teba oblasti, bez ktorých si nevieš predstaviť život. Podel' sa s nami o to najlepšie, čo v tvojej knižnici nájdeme. A, naopak, ktoré knihy pokladáš za literárne hriechy, a teda siahnúť na ne je vhodné len na vlastné riziko?

M. H.: Mojou najobľúbenejšou knihou je už veľmi dlho Hellero-va *Hlava XXII*, ale za posledný rok na mňa veľmi silno zapôsobili Nabokovov *Bledý oheň* a Krasznahorkaiova prvýkrát do slovenčiny preložená *Melanchólia vzdoru*. Ale to, čo ma asi uvrhlo do sveta literatúry, bude určite *Harry Potter* a Pán prsteňov – čo je asi v mojej generácii celkom bežné. A nerada by som menovala knihy, ktoré pokladám za prehrešky, ale povedala by som, že som sklamaná z veľkého množstva Young Adult literatúry, ktorá mnohokrát omiefa zaužívané klišé, ktorej príbehy sú schematické, a dokonca neustále používa pomerne zastarané stereotypy. Toto je pre mňa sklamaním hlavne preto, pretože si nemyslím, že mladí, ktorí sa snažia priblížiť sa k literatúre, by mali čítať donekonečna príbehy zo stredných škôl, kde jedno dievča nezapadá, pretože si číta a nie je roztľieskavačka, ale napriek tomu sa do nej zaľúbí populárny chlapec. Myslím, že ak sa niekto chce venovať predovšetkým mladému publiku, mal by sa zamyslieť nad tým, ako vykresľuje dievčatá (ktorých vnútorný svet sa často točí iba okolo chlapcov), ako zobrazuje romantické vzťahy (ktoré sú často pod

popraškom romantickosti toxické) a celkovo nad tým, čo vlastne mladým ľuďom jeho dielo odovzdá. Mám ale, bohužiaľ, pocit, že to nerobí dostatočné množstvo YA autorov.

D. L.: Ako prichádza na svet tvoja tvorba? Ktoré témy najradšej zhmotňuješ do slov?

M. H.: Tu bude asi zásadný rozdiel medzi poéziou, drámou a prózou. Pokiaľ píšem poéziu, ide väčšinou o chuť vypísať sa zo silného pocitu, takpovediac vyplúť emócie. Teda píšem ju o všetkom, čo sa ma nejakým spôsobom dotkne. Ak ide o drámu, tak ju píšem predovšetkým, ak ma niečo nahnevá. Napríklad na súťaži Dráma som sa zúčastnila s textom *Laura a jej (náš) svet*, ktorý vznikol z hnevu, ktorý som pocítila k vláde a autoritám kvôli neschopnosti vyrovnať sa s ekologickými problémami, ignoranciou toho, čo sa deje, a kvôli bezmocnosti, ktorú bežný človek pocíti, ak každý deň recykluje, snaží sa žiť čo najviac ekologicky neutrálne a napokon vidí, ako niekde niekto vyleje ropu do oceánu. Pokiaľ ide o prózu, tú píšem predovšetkým vtedy, keď mám pocit, že do drámy by určité aspekty príbehu nepasovali (prípadne by bola dráma neinscenovateľná).

Momentálne píšem predovšetkým poviedky inšpirované snami.

D. L.: Vieš sa stratiť v slovách? To je ten pocit, keď prestane pre teba existovať okolitý svet a čas a si len ty a papier...

M. H.: Určite áno. Mám pocit, že vekom začínam písať čoraz vážnejšie a čoraz racionálnejšie, ale napriek tomu sa mi to stáva. Pamätám si momenty, keď vonku mrzlo a ja som potrebovala vyplúť jednu báseň, prsty mi úplne mrzli, sotva som udržala pero, ale vtedy mi to bolo úplne jedno.

Takisto to mávam s čítaním, preto vždy, keď cestujem vlakom, tak si musím nastaviť budík, aby som vôbec vystúpila.

Martina HAVIEROVÁ (1999)

Študentka divadelnej dramaturgie a dramatickej tvorby na VŠMU v Bratislave. Jej publikovanou dramatickou prácou bola zatiaľ rozhlasová hra *Posledné sedenie*, odvysielaná na Rádiu Devín v rámci projektu Fórum mladých autorov, kde figurovala ako autorka dramatického textu i ako režisérka. Venuje sa písaniu dramatických textov a poézie, ktorú publikuje v časopise HMOTA, ale príležitostne i v iných periodikách. Je spoluzakladateľkou a súčasťou dramaturgickej rady mladého Divadla Panoptikum, kde sa chce venovať performatívnemu umeniu spracovávaním súčasných politicko-spoločenských tém. V Divadle Panoptikum zatiaľ účinkovala ako performerka v projekte Divnožienky.

Výtvarné umenie

Pre jeho energický výtvarný rukopis bola príznačná veľkorysosť kompozícií, výrazná farebnosť, zmysel pre skratku, ale i melodramatický senzualizmus. Renomovaná kunsthistorička Ľudmila Peterajová ho nazvala romantikom mestskej krajiny, ktorú pretvoril, prestaval a farebne pretavil na sprievod svojich osihotených mesiacov. Reč bude o maliarovi, grafikovi, ilustrátorovi a scénografovi Viliamovi Chmelovi, ktorého 60. výročie úmrtia si pripomenieme koncom novembra (14. 10. 1917 Temešvár, Rumunsko – 30. 11. 1961 Bratislava).

VILIAM CHMEL

Výtvarné dispozície uňho objavil a podporil Jaroslav Vodrážka počas štúdia na gymnázii v Martine. Na oddelení kreslenia a maľovania Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave sa začiatkom 40. rokov minulého storočia zaradil medzi najtalentovanejších absolventov (C. Belan, O. Dubay, L. Guderna, F. Hložník, M. Medvecká). Intenzívne vtedy komunikoval s mladými básnikmi, spisovateľmi, hercami a vycibril si vlastný umelecký program, založený predovšetkým na hlbokom vzťahu k slovenskému ľudovému umeniu, jánošíkovskej tradícii s jej dobovo novým, symbolickým zaostrením. Markantne ho tiež ovplyvnila česká a európska (osobitne francúzska) výtvarná moderna. Participoval na zborníkoch zlučujúcich nadrealistickú poéziu a prózu s výtvarníctvom a filozoficko-metodologickými iniciatívami (*Vo dne a v noci*, 1941; *Pozdrav*, 1942).

Mesto pri rieke (olej, 1943; v zbierkach Slovenskej národnej galérie)

Zelené nebo nad ruinami (olej, okolo roku 1943; v súkromnej zbierke)

Z plejády žiakov Jána Mudrocha na oddelení kreslenia a maľovania SVŠT vstupoval na sebe vlastné umelecké chodníčky ako prvý. Jedným dychom však treba doplniť, že to nebolo bez vonkajších príčin. Keď musel z politicky motivovaných dôvodov Mudroch nedobrovoľne opustiť školu, odišiel z nej na znak protestu predčasne – spolu s ďalšími – aj Viliam Chmel. Silný osobnostný a umelecký vplyv charizmatického pedagóga na svojho obľúbeného žiaka sa zreteľne prejavil v ranných maľbách a kresbách, „jasne zodpovedajúcich mudrochovskému zmyslovému citu pre farbu“. Chmelova mužná robustnosť, ktorá farebnosti udeľuje nielen emotívnu, ale i kompozičnú funkciu, sa však presadila už v tejto začiatkovej fáze. Dokonca možno vypozerovať aj relatívne samostatné riešenia, vyznačené poetickými odbočkami nadrealistického pôvodu i mágiou skladby predmetov prvých „čarodejných zátísk“. Rozhodujúcim medzníkom a impulzom Chmelovho maliarskeho vývinu bol ale študijný pobyt na výtvarnej akadémii vo Viedni (1943). Pôvodne chcel, rovnako ako ďalší vrstovníci, využiť jednu z mála vtedajších príležitostí na doplnenie si skratkovitého maliarskeho vzdelania. Ozajstný a už trvalý impulz získava mimo pôdy akadémie – vo viedenských uliciach, zákutiach či nábrežiach. Ich podobu usilovne zaznamenával do skicára optikou maliara, ktorého obdivoval najviac zo všetkých, „expresionistu viedenských panorám“ Oskara Kokoschku. V priebehu nasledujúcich zhruba troch rokov venuje Chmel takmer výlučnú pozornosť rozpracovaniu tohto impulzu. Mysteriózne obrazové kompozície nočnej Viedne, Bratislavy, Paríža, Prahy či Sofie kritika označila za podmanivú syntézu videného a predstavivosti. Ako trefne uvádza Ľ. Peterajová, maliarove „*vylúdené ulice, videné očami poučenými Kokoschkovým expresionizmom a srdcom blízkom Hložníkovej otázke o vine za tragické osudy ľudí na dne, sú boľavou realitou, skutočnosťou príznačnejšou než príznak fantázie*“.

Veľkorysosťou v kompozičnom riešení a sugestivitou vo svetelno-farebnej náladovosti dokumentoval umelec v povojnovom čase konflikt medzi ťaživou dobou a túžbou po slo-

bode. Rozhodne treba v tejto súvislosti uviesť, že bol priamym účastníkom SNP. Tematicky sa často vracal k nočným mestám a architektonickým motívom, pričom so zmyslom pre disciplínu a kontinuitu systematicky rozvíjal vlastný výtvarný koncept. Každý náročnejší kompozičný celok vznikol na základe starostlivo zhotovených štúdií a variantných riešení. Počas študijnej cesty v Paríži (1947) ho inšpiroval Rouaultov expresionizmus, ktorý citlivo obohatil o domáci folklór i modernú tradíciu. Od roku 1949 pracoval na sérii kresieb a grafik s motívami slovenských ľudových piesní, kde od detailnejšie prekreslených obrázkov prešiel k očisteným a ornamentálnymi prvkami dekoratívne obohateným kompozíciám. Čiernobiely odtlačok spravidla dotváral akvarelovým kolorovaním, čím sa zámerne prihlásil k odkazu diela Ľudovíta Fullu. Upozornil na seba tiež ako ilustrátor zbojníckych a baladických piesní.

Princípy socialistického realizmu začal Chmel aplikovať vo svojej tvorbe od roku 1950. V kresbách z tohto obdobia sa vyrovnávanie s figurálnym modelom a krajinárskym motívom, s akcentom na detail. Hlboký vzťah k slovesnosti potvrdil cyklom portrétnych uhlokresieb predstaviteľov štúrovskej generácie, výstavou kresieb a grafik *Štúrovci a ich Slovensko* (1956), ako i posmrtné vydanou knihou s veršami slovenských básnikov *Čarodejný huslista* (1980). Zaujímavé sú aj farebné grafiky s motívami stredoslovenskej dediny a prírody (Turiec, Terchová, Zázrivá), bratislavského prístavu... Venoval sa aj scénografii, pripravil knihu o mladom výtvarníkovi Jánovi (Jankovi) Novákovi, ktorý zahynul v Povstaní. Výtvarne rozvinul aj športovú tematiku – uhlom a tušom načrtnúť kompozície z basketbalu a hokeja, ktoré súčasne realizoval v linorytoch. Rozmanitá Chmelova tvorba, často plná smútku a neurčitej nostalgie, predstavuje sugestívne svedectvo a dokument nielen o jeho osobnosti, ale tiež o zložitej škále pocitov, názorov, postojov, rozhodnutí i sklamaní ťažko skúšanej generácie druhej svetovej vojny.

„Čarodejný umelec“ Viliam Chmel odišiel z tohto sveta dobrovoľne vo veku 44 rokov. Obdivuhodná šírka umelcovho diela, žánrová pestrosť a tvorivá autokritickosť boli naplno prezentované až na posmrtné výstave v Slovenskej národnej galérii (1964).

Peter CABADAJ

Autoportrét (kresba, 1946; v zbierkach Oravskej galérie)

ODVÁŽNA Timrava

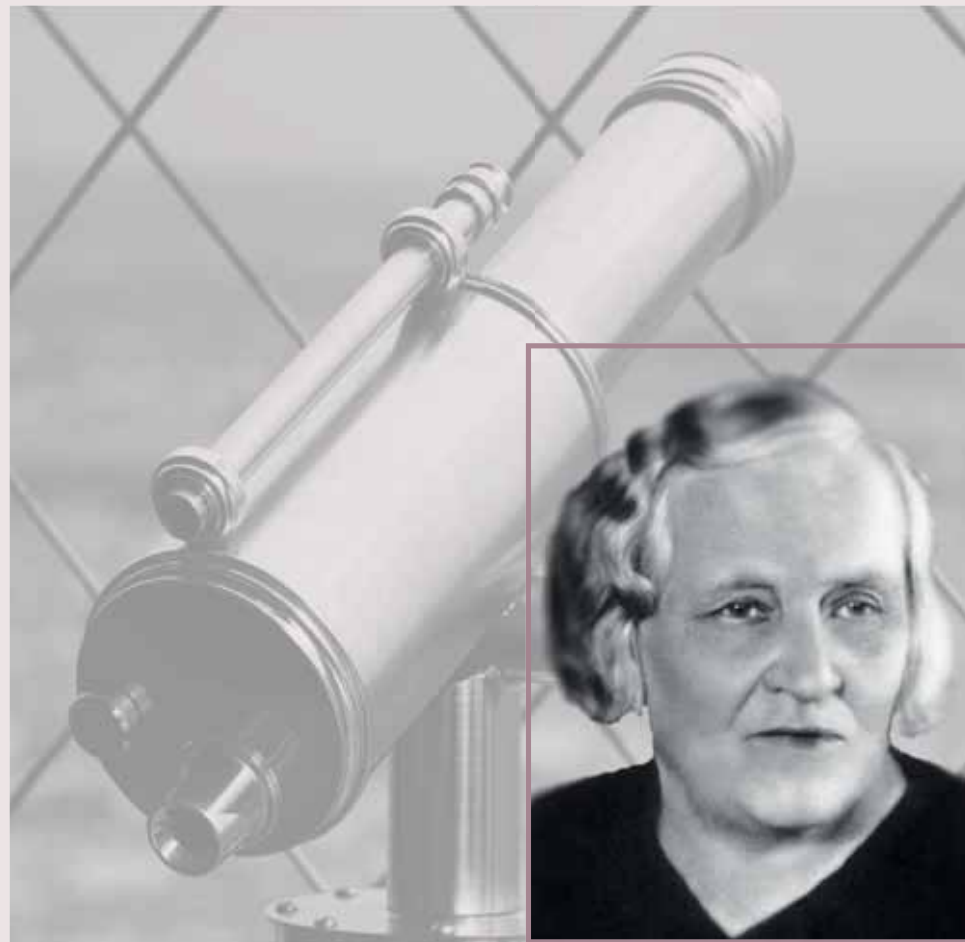
ZUZANA BUKOVENOVÁ

Aj rok 2021 je rokom viacerých výročí či už udalostí alebo osobností, jedným z nich je aj 70 rokov od úmrtia *Boženy Slančíkovej Timravy* (1867 – 1951). Timrava, dcéra Pavla Slančíka, evanjelického farára, spoluzakladateľa Matice slovenskej, patrí do povinnej literatúry a už žiaci na základnej škole s ňou prichádzajú do kontaktu. Roku 2009 napísal literárny kritik Viliam Marčok doslov k výberovej publikácii *Skúsenosti v matickej edícii Zlatá niť*, ktorú kedysi Matica slovenská vydávala pre študujúcu mládež a pedagógov, pod názvom *Prečo sa Timravine prózy oplatí čítať aj dnes*. Hneď v úvode opisuje sklamanie z toho, ako obmedzene je v školskej praxi Timrava prezentovaná. *Môžeme sa diviť tomu, ak po takejto školskej „ponuke“ Timravinho diela nemajú súčasní mladí ľudia dôvod po ňom siahnuť? Sotva tak urobia preto, aby sa dozvedeli, ako ťažko sa kedysi žilo v novohradských dedinkách či s akými problémami si dcéry evanjelických farárov a učiteľov na zastrčených farách a školách hľadali manželov atď. S čím sa tu môže ich dychtivosť po sebaopznaní a naplnení vlastného života emocionálne a poznatkovo stotožniť? Takéto školské vulgárno-sociologicky zmračené čítanie nielenže nedokáže odkryť hlbší a stále aktuálny zmysel Timravinej tvorby, ale aj živého ducha každého spisovateľa mení na múzejný exponát čias jeho života.*

Faktom je, že sa nikdy nevydala, nemala svoje deti a jej svet s výnimkou štúdií v Dolnom Kubíne a Banskej Bystrici či krátkeho pobytu v Martine, kde robila opatrovateľku zbierok Slovenského národného múzea, boli dedinky Polichno, Ábelová a napokon i mesto Lučenec. Nemožno ju však zaškatuľkovať ako zatrpknutú starú dievku, ktorá si prostredníctvom svojich kritických realistických diel nedajbože riešila svoje osobné útrapy a komplexy. Sme svedkami toho, že vo svojej literárnej tvorbe, ktorá bola rozsiahla a bohatá na presné opisy a charaktery, vedela realistickým pohľadom opísať človeka aj zvonku aj zvnútra, jeho dušu, myslenie i počínanie. Jej reálny svet nebol veľký, no pokojne môžeme tvrdiť, že je prozaičkou svetového formátu. Vymykala sa z bežného kruhu, v ktorom si žena na prelome 19. a 20. storočia nezaložila rodinu, nemá manžela, a tým ani žiadny príjem. V dobe, keď je normálne, bežné, že manželka nepracuje, o živobytie sa stará muž. Žena nemala právo voliť ani sa verejne vyjadrovať a zhromažďovať, čo sa považovalo za neprípustné. Rok 2020 bol aj 100. výročím, keď sa prijatím Ústavy prvej Československej republiky dovolilo ženám zúčastňovať sa na voľbách. V tomto ohľade bola veľmi odvážna, svoju odvahu dokazovala aj svojimi dielami, kde miestami veľmi kriticky hodnotila spoločnosť, ľudí, používala znakové mená, ale bolo jasné, o kom známom píše a koho kritizuje. Nekritizovala však len takzvanú vyššiu spoločnosť, kritizovala aj obyčajného dedinského človeka, jeho zaostalosť, obmedzenosť. Dodnes používame názov diela Ľapákovci v pejoratívnom zmysle ako symbol lenivosti.

Jej odvaha spočívala aj v tom, akým spôsobom komunikovala prostredníctvom listov s takými významnými mužmi, ako bol Andrej Mráz či Jozef Ciger Hronský. Andrejovi Mrázovi, literárnemu vedcovi a pracovníkovi Matice slovenskej, 24. júla 1937 napísala: *Prosím, aby ste mi veľmi nenaprávali pri preštudovaní mojich prác, na čo Vás poverila Matica, lebo sa pri tom môže zotrieť aj pravý zmysel viet a irečitosť autora*. Hronskému, vtedy správcovi Matice slovenskej, 3. mája 1941 píše: *Veľactený pane! Bola som istá, že mi neodpoviete na list. Lebo je to najpohodlnejšie list, ktorý sa nám nepáči, nechať bez odpovedi (gavaliersky je to pravda nie.) Lenže ja píšem zas a opetovne Vás prosím a žiadam, aby ste sa pričínili, aby moje ešte nesobrané spisy vyšly, jichž zoznam som Vám poslala. Chcem mať spisy v poriadku, lebo zbývajúcich mojich rokov je už málo*. V súčasnej dobe, keď zažívame isté obmedzenia, zákazy, príkazy,

nemôžeme sa možno tak slobodne pohybovať, ako sme boli zvyknutí, ľahšie sa vieme vžiť do jej pocitov, keď sa nepohla z Novohradu, finančných prostriedkov nemala nazvyš, spoločnosť jej robilo pár blízkych ľudí, kamarátok, s ktorými vášnivo hrávala karty, a zároveň sa to vôbec v jej tvorbe neprejavilo a nikto nemôže tvrdiť, že bola vo svojich názoroch a pohľadoch nejakým spôsobom obmedzená, a už vôbec nie zatrpknutá. Sľečna Slančíková, ako ju po celý život oslovovali, nepochybne patrí k našim najlepším a najodvážnejším nielen spisovateľkám, autorkám nadčasových diel, ale aj k nezabudnuteľným ženám.

BIBLICKÉ MOTÍVY V POÉZII P. O. HVEZDOSLAVA (NA PRÍKLADE BÁSNÍ S NÁRODNOU TEMATIKOU)

VLADIMÍRA VRAJOVÁ

Pri príležitosti stého výročia úmrtia P. O. Hviezdoslava, ktoré si pripomenieme 8. novembra tohto roku, je potrebné zamyslieť sa nad odkazom Hviezdoslavovej poézie. V autorovej lyrike rozlišujeme dve dominantné línie – jednak je to tvorba s výsostne osobnou (napr. rodinnou) tematikou, jednak sú to básne s nadosobným, národno-spoločenským posolstvom. Táto skutočnosť reflektuje funkciu literatúry v predmodernistickom období (teda v čase pred nástupom generácie modernistov na začiatku 20. storočia), keď sa za prvoradé poslanie slovesného umenia považovala národnoprezentatívna a etnoemancipačná funkcia, pričom estetická funkcia spolu s emocionálnym pôsobením na čitateľa bola sekundárna. Uvedené tvrdenie môžeme vzťahovať práve na Hviezdoslavovu národnú lyriku, v ktorej básnik vystupuje v role „národného svedomia“ (príp. obrancu ľudu), a završuje tak svoje poslanie slovenského spisovateľa.

Ako konštanta Hviezdoslavovej literárnej produkcie sa vymedzuje prítomnosť biblizmov, biblických motívov alebo biblických básnických obrazov, ktorá sa spája s kresťanským presvedčením autora, ale aj s jeho vzdelanosťou. Biblické motívy ako najmenšie jednotky obsahovo-tematickej výstavby textu plnia v nadosobnej lyrike predovšetkým dve funkcie: sú prostriedkami na priblíženie a pripodobnenie reality, ale zároveň aj prostriedkami vyjadrenia autorského subjektívneho (pozitívneho/obranného alebo negatívneho/kritického) postoja. Na ilustráciu môžeme uviesť prirovnania, prostredníctvom ktorých autor vykresľuje zobrazovanú skutočnosť: *trpeli sme ako bádňok bez viny; ľud teskní ako lazár pri pyšných vrátnach vlasti; naši predkovia obetovali ako Ábelovia*, v rámci ktorých autor funkčne narába s predstavou židovského obetného systému (obetované mohli byť len zvieratá bez akejkoľvek chyby alebo hendikepu), alúziou na Ježišovo podobnenstvo o boháčovi a Lazárovi (kde pozíciu boháča preberá vlast' a Lazára ľud) a pozitívnu asociáciu na postavu Ábela, ktorý na rozdiel od svojho brata Kaina priniesol obeť, ktorá sa Bohu páčila.

V súvislosti so stvárnením priaznivého alebo kritického autorského postoja uvádzame nasledujúci úryvok: *ty [ľud] si na púšti, oni v Kanáne, ty nemáš chleba, oni všetko: med, ktorý porovnáваме so statou: vám [utláčateľom] hrozno Kanánu, kým ostatným žhavý piesok púšte*. V oboch príkladoch je exponovaný motív (Kanán), ktorý v biblických súvislostiach interpretujeme ako obraz zasľúbenej zeme, resp. zeme oplývajúcej mliekom a medom. Je zrejmé, že tento biblizmus svojou sémantikou kóduje pozitívne skutočnosti a nadobúda kladné konotácie, avšak môže byť zaradený do textového okolia, ktoré vyjadruje nielen obhajobu slovenského národa, ale aj odsúdenie jeho utláčateľov. V oboch ukážkach Hviezdoslav funkčne narába s kontrastom Kanaánu a púšte, pričom slovenské etnikum lokalizuje do nehostinných púštnych podmienok, kým jeho utláčateľov do blahobytu Kanaánu (toto vyobrazenie podporujú obrazy naturálií: už spomenutého medu, ale aj hrozna, ktoré podľa biblického prototextu nadobudlo neštandardné rozmery, keďže jeden strapec museli niesť na tyči dvaja muži). To, čím sa uvedené pasáže líšia, je perspektíva: zatiaľ čo v prvom úryvku sa lyrický hrdina obracia k pracujúcemu ľudu a – prostredníctvom komparácie slovenského národa s jeho utláčateľmi – ho povzbudzuje k aktivite, v druhom prípade oslovuje predstaviteľov uhorskej vládnej triedy a ich zástupcov a zdôraznením nepriaznivého rozpoloženia ľudu (v opozícii k ich bohatstvu) vyjadruje svoj ostrý kriticko-polemický postoj.

Poéziu P. O. Hviezdoslava s nadosobnou tematikou delíme práve podľa perspektívy na básne apelové a reflexívne. Apelovosť charakterizujeme buď vo vzťahu k pracujúcim ľuďom,

alebo ich utláčateľom, pričom pre tieto básne je typické exponovanie 2. osoby jednotného alebo množného čísla (ty – vy). Za reflexívne poémy pokladáme tie, v ktorých sa básnik vyrovnáva s národno-spoločenskou situáciou bez uplatnenia apelovosti (t. j. bez oslovenia jednej alebo druhej strany). Tieto básne sú vo veľkej miere formulované v 1. osobe singuláru alebo plurálu – podľa toho, či lyrický subjekt verbalizuje svoje myšlienky (ja), alebo sa vyjadruje v mene celého etnika (my). Uvedené demonštrujeme prostredníctvom básní, v ktorých Hviezdoslav reflektuje politicko-spoločenské podmienky a v ktorých je prítomný biblický motív ukrižovania. Ako motív ukrižovania klasifikujeme aj básnické obrazy, ktoré súvisia s priebehom popravy Ježiša Krista tak, ako je opísaný v Biblii.

Pri zameraní na slovenský ľud uplatňuje Hviezdoslav obraz „trňovej cesty“, ktorý vznikol krížnim motívom „krížovej cesty“ a „trňovej koruny“. Finálnym efektom je kreovanie metafory, ktorá svojou sémantikou kóduje temporálny a priestorový aspekt (cesta), ale aj aspekt utrpenia, ktorý je vo svojej podstate duplicitný (kríž, trňová koruna). Tento trópický prostriedok je v textovom okolí exponovaný ako protiklad k sláve a blahu neba (večného života), čím vzniká kontrast: *Lež nedbajme! Trňová cesta vedie do kraja slávy, do neba blaha*. Pri kontúrovaní Slovákov (synekdochicky Slováka) autor funkčne uplatňuje aj tzv. kontextovú synonymiu, čiže usúvzťažňuje, príp. kladie do vzájomnej súvislosti slov/slovné spojenia, ktoré by v inom kontexte neboli sémanticky ekvivalentné: *Slovák – ten syn na púšť vyvržený, človek k bralám prikovaný. To on, ktorého zberba zrádza, viní, s krvavým vencom z trnia na hlave!* V tejto stati zároveň pozorujeme aj o významovú gradáciu: Slovákov sa najprv stotožňuje s Izmaelom vyhnaným na púšť, následne s Prometejom prikovaným ku skale, a nakoniec s Ježišom Kristom a jeho mesiašským utrpením. Motív ukrižovania Hviezdoslav uplatňuje nielen pri obrane ľudu, príp. pri deskripcii jeho utrpenia, ale aj pri jeho skritizovaní. Objektom nesúhlasných názorov spisovateľa nie sú len utláčatelia národa, ale aj národ sám a jeho amorálnosť, alkoholizmus, nečinnosť, príp. nezáujem o Boha: *Či si pamätal predtým na bok drahý a vykúpenia kochal sa velebou? Och! Ty spomínaš len, keď už zle s tebou!* Prebodnutý bok Ježiša na kríži v tomto oddiele synekdochicky zastupuje celú jeho osobnosť. Sumárne konštatujeme, že motív ukrižovania plní v Hviezdoslavovej poézii s nadosobnou tematikou viacero funkcií: je exponovaný v rámci národnej obrany, emancipácie, ale aj kritiky, a uplatňuje sa pri opise a skonkrétnení spoločenskej situácie.

S ukrižovaním a smrťou Ježiša Krista sa spája aj motív vzkriesenia, ktorý s ním nielen bezprostredne súvisí, ale naň aj nadväzuje ako vízia národnej slobody a obrodenia po prekonaní obdobia smrti (symbolu neslobody): *Keď skorej skoná víťaz na šíbeni: i skôr deň tretí, skorej zmŕtvychvstanie!*

ALŽBETA GÖLLNEROVÁ- GWERKOVÁ

(19. 10. 1905 –
18. 12. 1944)

Prvou ženou v rámci nášho cyklu bude intelektuálka s krutým životným údelom, literárna historička a vedkyňa, pedagogička, sociologička, prekladateľka a redaktorka PhDr. Alžbeta Göllnerová-Gwerková. Okrem iného bola tiež iniciátorkou a priekopníčkou modernej slovenskej hungaristiky.

Rodáčka z Čierneho Balogu študovala na obchodnej akadémii (1917 – 1919), gymnáziu v Banskej Bystrici (1919 – 1925) a Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe (čeština a maďarčina, 1925 – 1930). V rokoch 1937 – 1938 absolvovala študijné pobyty na Sorbonne v Paríži a v rumunskom meste Kluž. Ako stredoškolská pedagogička pôsobila na učiteľskom ústave v Spišskej Novej Vsi (1930 – 1931), maďarskom gymnáziu v Rimavskej Sobote (1931 – 1932), maďarskom učiteľskom ústave v Bratislave (1932 – 1939), na gymnáziu a učiteľskom ústave v Banskej Bystrici (1939 – 1944).

Vedecky začala pracovať v oblasti historiografie a pozornosť venovala starším slovenským dejinám s akcentom na éru reformácie. Snažila sa najmä analyzovať pôsobenie reformačných a protireformačných ideí v dobovom spoločenskom kontexte. Knižne debutovala ako stúpenkyňa československej národnej a jazykovej jednoty česky napísanou prácou o počiatkoch reformácie v Banskej Bystrici (1930). Neskôr presunula ťažisko vedeckovýskumného záujmu do sféry maďarskej

MLADÍ VO VEČNOSTI

umeleckej spisby 19. a 20. storočia. Autorkin literárno-historický text József Eötvös (1937) zvyrazňuje rozmer progresívnych tendencií maďarskej kultúry. Tvorbu D. Szabóa, K. Mikszátha, E. Adyho a iných priblížila v osobitných štúdiách, kooperovala na Bujnákovom a Hvozdzikovom slovensko-maďarskom slovníku (1937), bola uznávanou prekladateľkou diel novej maďarskej literatúry (D. Szabó, Zs. Móricz, D. Kosztolányi a ďalší).

Záverečná fáza bádateľskej činnosti Göllnerovej-Gwerkovej je spojená s výskumom a prezentáciou domácej poézie a prózy. Napísala erudované medailóny viacerých slovenských básnikov a prozaikov z rôznych historických období (J. Holý, S. Hurban Vajanský, H. Gregorová, J. Gregor Tajovský...), v rukopise znechala monografiu o Elene Maróthy-Soltésovej a teoretickú prácu o románe.

E u r o p s k y rozhladená intelektuálka a vyhranená demokratka Alžbeta Göllnerová-Gwerková bola členkou redakčného kruhu Prúdiv (1932 – 1938), literárneho časopisu *Služba*, aktivistkou a funkcionárkou spolkov a ženského hnutia na Slovensku, členkou výboru Ženskej národnej rady, Združenia akademicky vzdelaných žien... Spoločne s gymnaziálnou profesorkou Jarmilou Zikmundovou zostavila a zredigovala rozsiahly zborník *Žena novej doby*, ktorý vyšiel v ťaživých dňoch jesene 1938. Fragment z textu Göllnerovej-Gwerkovej Úloha slovenskej ženy pri obrode spoločenskej, ktorý uverejňujeme, má bezpochyby nadčasový charakter.

„... Je veľkým omylom si myslieť, že kultúre sa môže naučiť každý človek, keď chce. Naučiť sa možno veľkému počtu vecí, ktorých kvantita závisí od prijímacej schopnosti mozgu a intenzity vynaloženej práce. Kultúre sa však nie je možno mechanicky naučiť, kultúra sa musí zažiť. Kultúrneho človeka poznáme na prvý pohľad a pri prvom rozhovore, a to podľa toho, či vyspelosť mozgová je u neho v súlade s vyspelosťou citovou, či jeho ľudské kvality sú harmonicky vyvážené. U takého človeka možno potom hovoriť nielen o kultúre rozumu, ale i o kultúre srdca, ktorého zložky sa uplatňujú pri jeho myslení i konaní. Často však sa stretáme s ľuďmi, ktorí majú mnoho vedomostí, videli cudzie zeme a poznali mnoho nových zariadení, stále čítajú a žijú, ako sa povie, kultúrne, ale predsa sa nemôže o nich vraviť, že sú vzdelaní. Všetky tieto poznatky akoby sa prepadávali do studne bez dna, všetky vedomosti a dojmy, ktoré prijali, sú v nich akoby oddelené, pretože nesplynuli s ich bytosťou, neprešli do ich vedomia, nestali sa ich samozrejmosťou, nespojili sa s ich duchovným životom ako organická súčasť, ale zostali v nich vedľa seba poskladané ako cudzie, nestrávené zložky. Jestvujú však i ľudia, ktorí nemajú náležitých vedomostí a chcú vzbudzovať dojem ľudí ne-

obyčajne kultúrnych, preto opakujú poznatky, ktoré počuli náhodne od druhých, napodobňujú určité maniere, ktoré však na prvý pohľad prezradia svoj falošný náter, chcenosť a vynútenosť. Tento typ ľudí sa vynára vo veľkom počte tam, kde prebieha prerod ľudskej spoločnosti, či už po zmene sociálnej alebo politickej, alebo sociálno-politickej, ako u nás po prevrate. V takýchto dobách sa javí potreba väčšieho počtu školovaných a študovaných ľudí. Dostaví sa veľký nával žiakov do škôl a začína sa príliš urýchlene zväčšovať počet tzv. inteligencie. Škola poskytuje prevažne vecné vzdelanie, ale o kultúrnu výchovu sa

stará len vo vzácnych prípadoch. A dnes sa stáva tento nedostatok naliehavým problémom nášho kultúrneho života, lebo dnes nie je meradlom pre kultúrnu úroveň národa percento analphabetov, dnes nám záleží na najväčšom počte ľudí vzdelaných v najužšom slova zmysle. Skutočnosť, že všetci občania nášho štátu — až na nepatrné percento — vedia písať a čítať, neznamená ešte, že sme na tom kultúrnym stupni, ktorý nám určuje naša tisícročná kultúrna tradícia, naše

politické postavenie a naše poslanie.“ Počas jestvovania prvej Slovenskej republiky bola známa intelektuálka pre svoj židovský pôvod rasovo prenasledovaná. Aktivne sa zapojila do ilegálnej rezistencie. Otvorené a nekompromisné protifašistické vystupovanie Alžbety Göllnerovej-Gwerkovej po potlačení SNP spôsobilo, že na ňu prišlo na gestapo 700 (!) udaní. Nakoniec bola zatknutá 10. novembra 1944 v Banskej Bystrici. Vedno s manželom, výtvarníkom Edmundom Gwerkom utiekli po vojenskej porážke SNP do hôr — na Počúvadlo. Indisponovaný Gwerk sa však v dôsledku veľkých zdravotných komplikácií rozhodol vrátiť domov. Manželke radil, aby zostala v horách. Empatická Alžbeta radu kategoricky odmietla a prišla za ním do Banskej Bystrice, aby milovaného partnera ošetrovala. Žiaľbohu, doplatila na to vlastným životom.

Nešťastných zaistencov po uväznení a bezohľadnom mučení priväzali v skorých ranných hodinách na popravisko. Odviezli ich k agátovému lesíku k protitankovej priekope. Suroví fašistickí hrdlorezi nútili obeť klaknúť si, brutálne ich vraždili strelami do týla a mŕtve telá skončili hromadne v jame (masaker v Kremničke pri Banskej Bystrici). Pri povojnovej obhliadke zohavených polonahých tiel z masového hrobu identifikoval svoju manželku Edmund Gwerk. Hrôzostrašný pohľad na znetvorenú Alžbetu umelcom trvalo otriasol: ruky mala zviazané za chrbtom, rozstrapatené a vytrhané vlasy, prsia odrezané bodákmi, ústa, z ktorých vytrhli jazyk, boli zversky upchaté natlačenou slamou... Takýmto beštiálnym spôsobom bola tesne pred Vianocami 1944 ukončená životná púť múdrej, odvážnej a statočnej ženy Alžbety Göllnerovej-Gwerkovej. Zomrela vo veku 39 rokov — aj pre lásku k manželovi...

PETER CABADAJ

SCENÁR JESENE ŽIVOTA

Etela FARKAŠOVÁ: SCENÁR

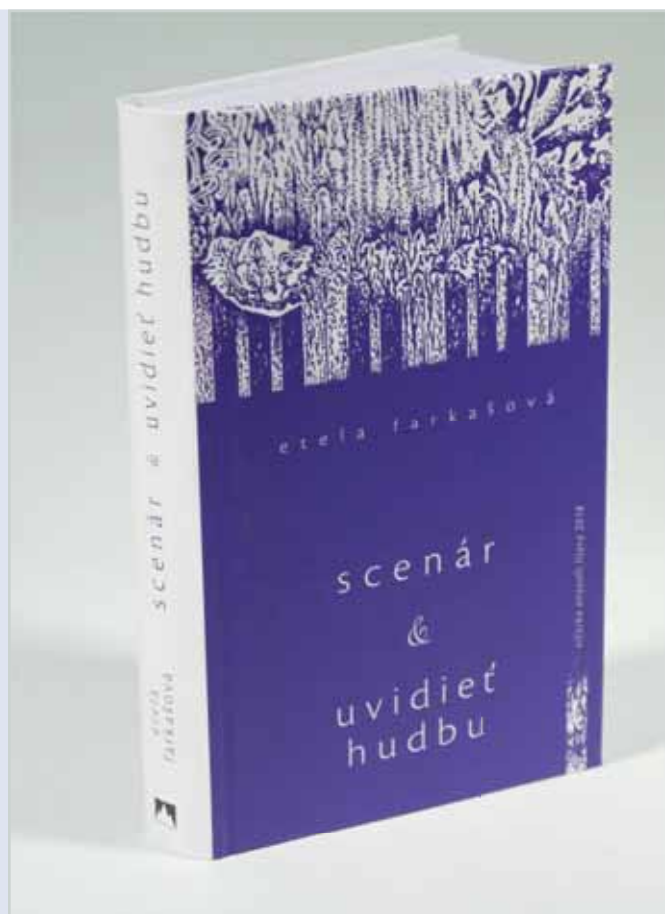
Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2017

LUKÁŠ PERNÝ

Etela Farkašová (*1943) vydala cez tri desiatky mimoriadne kvalitných kníh. V existencialistickom diele s autobiografickými prvkami opisuje vnútorné prežívanie dvoch starnúcich manželov — prekladateľky Kataríny a vedca Vojtecha —, ktorých spája láska k hudbe. Ako prijať starnutie? Ako sa s ním vyrovnáť? Ako reagovať na vekovú diskrimináciu a medzi-generačné konflikty? Ako sa zmieriť s vlastnou minulosťou?

Jeden z čitateľov knihu zhodnotil ako *smutne ladený príbeh o zomieraní-dožívaní a hodnotovom spore medzi rodičmi a deťmi*. Farkašová vo svojom rozsiahlom melancholickom diele rieši otázku starnúcich ľudí, predovšetkým žien, v kontraste zrýchlenej hypermodernej doby. Autorka, ktorá je zároveň filozofkou, má schopnosť opisovať realitu v detailoch. Opisy utierania prachu, rodinných diskusií a medzi-generačných konfliktov (na ktorých stavia kritiku spoločenských pomerov, karierizmu, mamónárstva a egoizmu generácie Y) strieda s metafyzickými úvahami o čase, strachu, nespavosti, a predovšetkým o vyššom, všepresahujúcom zmysle hudby s muzikologickými poznámkami. Hudba dáva „scenáru života“ vyšší zmysel. Autorka v jednom z videí prehlásila, že sa do svojich postáv vcíti, akoby v nej tieto postavy zostávajú. Schop-

nosť vcítiť sa je jednou z hlavných charakteristík Farkašovej tvorby. Farkašová v diele filozofuje o márnosti ľudského snaženia, o nehasnúcej túžbe mať pred sebou nejaký cieľ ako oporný bod či kritiku súčasného stavu vedy. V tomto momente treba dodať, že autorka samotným svojím dielom zanechala veľkú stopu a vytvorila silné svedectvo aj pre ďalšie generácie. Azda sa splnil autorkin zámer, keďže sama v jednom rozhovore pripomenula, že dielo písala so zámerom vzbudenia empatie a záujmu o ľudí mimo aktívneho pracovného procesu a s cieľom posilniť záujem vzájomnosti medzi generáciami. V rozhovore dodala, že „staršia generácia sa dostáva do úzadia a je to nesprávne“, pretože „táto generácia bola prínosná pre spoločnosť a disponuje sumou životných skúseností... a skúsenosť je veľký dar aj pre budúce konanie“.

Vyhrotený spor o identitu rozdeľuje Čiernu Horu

Hrdí Čiernohorci kedysi a dnes

Martin JARINKOVIČ – Foto: archív

Čierna Hora s vyše šesťstotisíc obyvateľmi je najmenšou slovanskou krajinou. Jej historická tradícia však siaha hlboko do minulosti. Napriek neveľkému priestoru oplýva priam rajsťou rozmanitosťou v každom ohľade. Spája v sebe kultúru Mediteránu na bohatom prímorí so starými patriarchálnymi tradíciami chudobných horských oblastí vnútrozemia. Idylu pozemského raja však posledné desaťročia naruša vyhrotený zápas o čiernohorskú identitu, ktorá najmä v nedávnom období zaznamenala značný posun smerom od geograficky poňatého lokálneho čiernohorského variantu srbskej identity k národnej svojbytnosti.

Prvou slovanskou štátnosťou na území Čiernej Hory bola Duklja (názov bol odvodený od niekdajšej rímskej provincie s centrom v meste Dioclea). Duklja bola spolu s Raškou druhým centrom rodiačeho sa srbského stredovekého štátu, ktorý sa v priebehu storočí postupne územne „prelieval“ – ak by sme použili termín užívaný v historickej spisbe. Duklja (od 11. storočia nazývaná Zeta) zápasila s výbojmi vtedy ešte silnej Byzancie. O tesné spojenie Duklji (Zety) s Raškou sa postaral zakladateľ novej vládnucej srbskej dynastie veľký župan Rašky Stefan Nemanja (sám pôvodom zo Zety). Súčasťou srbského štátu v tomto období boli aj dva menšie srbské štátne útvary na sever od Zety – Záchlmsko a Travuňsko.

■ DROBENIE RÍŠE

Po smrti najväčšieho srbského cára Stefana Dušana sa jeho mocná ríša začala rozpadáť. Lokálni veľmoži začali na svojich teritóriách vládnuť nezávisle od centrálnej moci. Tak sa podarilo aj Balšičovcom odtrhnúť Zetu od postupne sa drobiacej Dušanovej dŕžavy. Druhá polovica 14. storočia sa paralelne niesla v znamení čoraz intenzívnejšieho prieniku Osmanov na Balkán. Oslabený a rozdrobený srbský štát nebol vstave im odolať a postupne sa stával korisťou nájazdníkov. Ešte pred zánikom Srbska v roku 1421 sa síce Zeta opäť ako dedičstvo po Balšičovcoch stala súčasťou srbského štátu, ale už v roku 1451 ju miestny veľmož Stefan Crnojević opätovne odtrhol od doživajúcej srbskej despotoviny. Na niekoľko storočí sa tak osudy dvoch srbských štátov od seba vzdialili. V roku 1459 padlo Srbsko a neskôr, v roku 1499, ako posledná zo srbských dŕžav aj Zeta – od konca 15. storočia nazývaná Čiernou Horou.

■ SFORMOVANIE ŠTÁTNOSTI

Bola to však nepoddajnosť miestnych obyvateľov v kombinácii s ťažkou nedostupnosťou horských masívov, ktoré spôsobili, že

Čierna Hora sa ako prvá vytrhla z tureckých pazúrov. Jadro, tzv. stará Čierna Hora s centrom v mestečku Cetinje pod Lovčenom, si v rámci neustálych stretov s Turkami v priebehu 16. – 17. storočia postupne vymohlo nezávislosť. Najvyšším predstaviteľom Čiernej Hory v tomto období bol najvyšší miestny cirkevný predstaviteľ srbskej pravoslávnej cirkvi – vladyka sídliači v cetinjskom kláštore. Teokratický charakter štátu zrušil až Danilo I. Petrović, ktorý bol prvým svetským vladárom s titulom knieža. Za vlády kniežaťa Nikolu I. Petrovića Čierna Hora získala spolu s medzinárodným uznaním na Berlínskom kongrese v roku 1878 aj značné rozšírenie teritória. V roku 1910 sa ambiciózny Nikola vyhlásil za kráľa a Čierna Hora sa stala kráľovstvom. Do balkánskych vojen, ako aj prvej svetovej vojny vstupovala Čierna Hora vždy ako spojenec Srbska. Jednotnú líniu dvoch srbských štátov narušala len čoraz citeľnejšia rivalita medzi kráľom Nikolom I. a srbskou dynastiou Karadjordjevičovcov o vedúce postavenie v rámci „srbstva“. Táto rivalita, ako na to poukázal srbský historik Ognjen Karanović, sa stala prológom k neskorším problémom.

■ ZÁPAS O IDENTITU

Ich súboj sa skončil víťazstvom Karadjordjevičovcov, pod egidou ktorých sa v roku 1918 vytvoril nový spoločný štát – Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov. Zhromaždenie v Podgorici 26. novembra 1918 sa vyslovilo za spojenie so Srbskom do jedného štátu. So svojou detronizáciou sa nezmieril v Taliansku pobývajúcí kráľ Nikola ani časť spoločenstva. Tento moment možno považovať za kľúčový z hľadiska ďalšieho vývoja čiernohorskej identity. Dnešní priaznivci čiernohorskej národnej svojbytnosti interpretujú tieto udalosti ako prejav srbskej okupácie, proti ktorej vedome stála väčšina čiernohorskej populácie bojujúcej za svoju nezávislosť. Korunným dôkazom tohto nesú-

hlasu je podľa ich výkladu Vianočné povstanie v januári 1919. Povstanie piatich tisícok Čiernohorcov v zbrani vedené Krstom „Zrno“ Popovićom napriek talianskej podpore neuspelo a bolo rýchlo potlačené. Táto epizóda čiernohorskej histórie prerástla v podaní ideológov dnešného „čiernohorstva“ do priam mýtických rozmerov. Dokazuje to okrem iného aj patetický záver najnovšieho filmového spracovania tejto udalosti, kde odznieva novokreovaný kľúčový odkaz povstania: „My musíme zahynúť, aby po nás mohla ožiť idea o slobodnej Čiernej Hore, tá idea bude žiť a jedného dňa naše deti a vnuci na tej idei vybudujú novú Čiernu Horu.“ Aj keď sa historici rozchádzajú v hodnotení tohto hnutia odporu (okrem stúpcov „čiernohorstva“ napríklad aj český historik František Šístek ho vníma ako významný, naproti tomu srbskí historici, napríklad Ognjen Karanović či Srdjan Graovac, ho bagatelizujú) v jednom sa však zhodujú: spôsob zjednotenia vyvolal separatistické tendencie v časti spoločnosti. Na rozdiel od súčasných priaznivcov čiernohorského separatizmu treba však súhlasiť so Šístekom či s vyššie zmieňovanými srbskými historikmi, že vtedajší spor sa nevedel o to, či treba spoločný štát, ale o to, či bude unitárny alebo federalizovaný. Karanović v tejto súvislosti upozorňuje, že prejavy čiernohorského separatizmu sa objavili až v tridsiatych rokoch 20. storočia. Jeho prvými hlásateľmi sa stali intelektuáli ovplyvnení radikálnym chorvátskym opozičným hnutím Savić-Marković Štedimilija a Sekula Drljević (obaja neskorší spolupracovníci s ustašovcami). Skutočnými zakladateľmi čiernohorskej národnosti sa však podľa Karanovića stali komunisti, ktorí nielenže vrátili Čiernej Hore štátnosť, ale zároveň aktívne podporovali kreáciu samostatného čiernohorského národa. Na ich dielo nadviazal aj niekdajší komunist, potom srbský nacionalista až nakoniec obrátený demokrat Milo Djukanović, ktorý po rozchode s Miloševićom v úsilí o posilnenie

Petar II. Petrović Njegoš, najvýznamnejší básnik a filozof Čiernej Hory, ktorý ako vladyka cetinjský vládol Čiernej Hore v rokoch 1833 – 1851. V svojich dielach, najmä však historickej poéme Horský veniec, oslávil históriu svojej rodnej zeme, ktorú považoval za súčasť srbského sveta.

pozícií stavil kartu na separatizmus. Jeho zásluhou sa krajina v roku 2006 osamostatnila. Práve Djukanovićov dlhoročný režim vytvoril podmienky na doformovanie idey čiernohorského národa postavenej na anticipácii jeho srbských koreňov. Špecifikom tohto nacionalizmu je komponent jeho občianskosti –, aby sa „čiernohorstvo“ mohlo presadiť, musí bojovať proti srbskosti a spojencom mu majú byť ostatné menšiny tvoriace občiansku spoločnosť. Homogenizujúcim elementom bol od začiatku režimom inštrumentalizovaný domnelý boj proti „veľkosrbskému šovinizmu“, demonštrovaný napríklad v boji proti Srbskej pravoslávnej cirkvi v Čiernej Hore, ktorá je stále najpočetnejšou denomináciou, či potláčaním srbskej cyriliky a pod. Do jeho služieb sa postavil aj rad intelektuálov na čele s profesorom Novakom Kilibardom, ktorí začali dokazovať novú identitu dôslednou negáciou srbského pôvodu Čiernej Hory. Priam emblematickým odrazom djukanovićovskej ideológie je film ním ovládanej štátnej televízie

z roka 2016 pod názvom História Čiernej Hory, ktorý predstavuje novú projekciu čiernohorskej histórie, kompletne vypreparovanej z jej srbskej minulosti. Akákoľvek zmienka o Srbsku či srbskosti je výlučne podaná v kontexte údajnej okupácie.

■ VYHROTENÉ ANTISRBSŤVO

Na druhej strane nemožno ignorovať fakt, že za posledné desaťročia proces rekonceptualizácie čiernohorskej identity, ako sme uviedli, do veľkej miery umelo podnecovaný konkrétnymi politickými cieľmi, zapustil svoje korene. Nemožno poprieť, že časť spoločnosti sa s ním stotožnila. Jednoducho nová čiernohorská národná identita, aj keď stále nedotvorená (ako poukazuje aj F. Šístek), je dnes faktom. Ostáva len veriť, že po terajšom období vyhroteného antisrbsťva prejde časom do umiernenějších, racionálnejších pozícií umožňujúcich zlúčiť pôvodnú historickú tradíciu Čiernej Hory s novodobou nadstavbou.

Slovenský bard Pavol Országh Hviezdoslav sa intenzívne zaujímal o Rusko

Ruská múza najväčšieho slovenského básnika

Igor BRATČIKOV – Foto: internet

Onedlho si pripomenieme sté výročie úmrtia Pavla Országha Hviezdoslava, jedného z najvýznamnejších slovenských básnikov a dramatikov, ktorý zasvätil svoj život a tvorbu slovenskému ľudu a národnému obrodeniu. Hviezdoslav bol počas svojho života svedkom tragických i hrdinských stránok Slovenska: od zatvorenia národných slovenských gymnázií a Matice slovenskej v roku 1875, sprevádzaného perzekúciou slovenského jazyka, až po vznik Československej republiky v roku 1918, ktorý umelec ospieval vo svojej poézii.

Hviezdoslav bol nielen básnikom, ktorý písal svoje diela po slovensky v čase, keď oficiálne používanie slovenčiny bolo prakticky nemožné, ale zapísal sa do kultúrnej histórie Slovenska aj ako prekladateľ svetovej beletrie. V posledných desaťročiach svojho života veľa prekladal diela klasikov ruskej, nemeckej, anglickej, poľskej a maďarskej literatúry, čím ich sprístupnil pre slovenských čitateľov.

■ PREKLADY Z RUŠTINY

Slovenský bard sa po rusky naučil na sklonku svojho života a až do smrti sa intenzívne zaujímal o Rusko,

jeho dejiny a literatúru, ktoré miloval a dobre sa v nich vyznal. Hviezdoslav mal vo svojej knižnici veľa kníh v ruštine. Boli to diela Gogola, Turgeneva, Leskova, Dostojevského, Saltykova-Ščedrina, Čechova a mnohých iných. Knižné tituly a mená autorov veľa vypovedajú o vycibrenom umeleckom postoji Hviezdoslava vo vzťahu k ruským spisovateľom a jeho dokonalom chápaní skutočných hodnôt Ruska. Pre bádateľov básnikovej tvorby mimoriadnu cenu predstavuje zborník Ruská múza, ktorý obsahuje básne Puškina, Lermontova, Tuťčeva a ďalších významných ruských auto-

rov s početnými vlastnoručne písanými Hviezdoslavovými poznámkami.

Hviezdoslav preložil také skvosty ruských klasikov, ako napríklad báseň Prorok, poému Medený jazdec a drámu Boris Godunov od Puškina, poému Démon od Lermontova a mnohé ďalšie.

■ LÁSKA K VLASTI

V Rusku sa tvorba P. O. Hviezdoslava hodnotí veľmi vysoko. Jeho poetické diela vyšli v mnohých prekladoch. State o živote a tvorbe básnika sú neodmysliteľnou súčasťou učebníc a monografií venovaných dejinám

Pavol Országh HVIEZDOSLAV nebol len literát, ale aj čestný predseda Matice slovenskej.

slovenských kultúr. V Knižnici svetovej literatúry v Moskve, v ktorej sa nachádza najväčšia ruská zbierka diel zahraničnej literatúry, sa pripravuje ruský preklad Hviezdoslavovho básnického cyklu Krvavé sonety. Vyda-

nie knihy, na ktorej pracujú poprední ruskí slavisti, je naplánované ku storočnici úmrtia básnika a zároveň stému výročiu vzniku knižnice.

Ruskému srdcu je blízka a zrozumiteľná ústredná téma väčšiny Hviezdoslavových diel: láska k vlasti, k svojmu ľudu, hrdosť na jeho svojbytnosť a slobodýmilovnosť.

Známa Pieseň o vlasti, vytvorená v roku 1936 sovietskym básnikom Vasilijom Lebedevom-Kumačom, ktorej vnútorný obsah je totožný s textom obľúbenej slovenskej piesne Slovensko moje, otčina moja, obsahuje tieto slová: „Svoju vlasť milujeme ako nevestu a chránime si ju ako láskavú mať.“ V týchto veršoch sa nedá nevidieť súvislosť s riadkami Hviezdoslavovej básne Slovenské jaro, napísanej v roku 1919: „Jak otca miluj svoj drahý národ, vlasť vždy ako sladkú mať.“

Som presvedčený, že aj dnes, keď si pripomíname sté výročie úmrtia autora tejto poetickej metafor, sa myšlienky a city každého Rusa a každého Slováka nesú práve v tomto duchu.

Autor je veľvyslanec Ruskej federácie na Slovensku.

FINANČNÝ SERVIS

Počas kovidovej pandémie sa ceny nehnuteľností na bývanie a investičné podnikanie zvýšili takmer o pätinu. Stalo sa tak pre dva dôvody. Prvým je slovenská mentalita, ktorá sa usiluje mať vlastné bývanie. Druhým dôvodom je klesajúca cena hypotekárnych úverov až pod jedno percento. Na jednej strane to znižuje výšku mesačnej splátky, ale splatenie celej hypotéky môže predĺžiť až do odchodu na dôchodok. Ak sa ceny nehnuteľností budú naďalej zvyšovať, môžeme reálne čakať, že NBS sprísni podmienky ich poskytovania.

Fetiš
vlastniť byt

Vládna strana Sme rodina oslovila pred parlamentnými voľbami voličov programom nájomného bývania, s ktorým sa však doteraz výrazne nepohlo. Pokiaľ ide o nájomné bývanie, treba rozlišovať či ide o trhové, alebo nájomné bývanie s podporou štátu, ktoré je o tridsať percent lacnejšie. Pokiaľ na Západe využíva nájomné bývanie vyše štyridsať percent domácností, na Slovensku je to menej ako desať percent domácností. Na podporu nájomného bývania s podporou štátu, a teda s regulovaným nájomným, sú pripravené aj legislatívne zmeny, týkajúce spôsobu financovania z viacerých zdrojov a tiež výberu projektanta a investora výstavby, čo predpokladá zmenu doteraz platného stavebného zákona, ako aj zákona o verejnom obstarávaní. S navrhovanými zmenami zatiaľ nie sú uzročené samosprávne orgány miest a obcí, keďže by sa zasiahlo od ich doterajších právomocí. Pokiaľ dnes sú ceny nájomného skôr vecou dohody medzi prenajímateľom a nájomcom, napríklad vo Švédsku fungujú zväzky prenajímateľov i nájomcov, ktoré na výšku nájomného dohliadajú podľa užitočnej hodnoty prenajímaného bytu, ktorú stanovuje súd. Takto stanovená priemerná výška nájomného sa môže zvýšiť maximálne o päť percent.

Z celkového počtu bytov v osobnom vlastníctve je skoro tretina z nich vyčlenená na krátkodobé investičné podnikanie, ktoré počas pandémie utrpelo najväčšie škody. Z dôvodu úplného zastavenia cestovného ruchu vrátane gastro prevádzok a distančného vysokoškolského vzdelávania sa výrazne znížil dopyt po krátkodobých prenájmoch, ktoré ostali prázdne. A tak sa väčšina vlastníkov rozhodla svoje krátkodobé prenájmy ponúknuť na dlhodobý prenájom, čím sa však zvýšila ponuka prenájomov s následným dosahom na pokles ich cien. A tak pri nižších príjmoch z prenájmu sa môže stať, že nebude stačiť na zapltenie hypotekárnej splátky a prevádzkových nákladov bývania, ktoré sa tiež zvyšujú. Keďže sa ceny nehnuteľností každoročne zvyšujú a spomínaný regulátor sprísňuje podmienky čerpania úverov, je dnes možnosť do splácania úveru zapojiť druhého spoludlžníka, ktorým nemusia byť manželka ani partneri. Podľa vyjadrenia bánk počet úverov na splácanie ktorých sa podieľajú dve osoby, dnes neustále narastá. V prípade, že dlžníci sa dostanú k neočakávanému prísunu peňazí, môžu banku požiadať o mimoriadnu splátku úveru.

Róbert HÖLCZ

Veľké ekonomiky sveta si volili svojich zástupcov do národných parlamentov
Výsledky zväčša kopírovali predpovede a prieskumy

Radoslav ŽGRADA – Foto: internet; politico. eu

Tohtoročný september sa stal vo viacerých krajinách sveta mesiacom volieb do národných parlamentov. V rámci ekonomicky najsilnejších štátov si svojich zástupcov vyberali obyvatelia Kanady, Ruskej federácie a Spolkovej republiky Nemecko. Voľby dopadli viac-menej bez prekvapení a kopírovali dlhodobé prieskumy volebných preferencií.

V krajine javorového listu, deviatej ekonomike sveta, sa konali predčasné voľby 20. septembra. Vyhlásil ich mesiac predtým premiér Justin Trudeau, spoliehajú sa na to, že vďaka úspešnému zvládnutiu pandémie koronavírusu a s ňou súvisiacej ekonomickej krízy si jeho strana získala medzi obyvateľstvom väčšiu podporu a v nadchádzajúcich voľbách dosiahne v kanadskom parlamente väčšinové zastúpenie. V predchádzajúcich voľbách v roku 2019 sa to jeho Liberálnej strane nepodarilo a odvtedy vedie menšinovú vládu. Tento zámer mu však nevyšiel, v 338-člennej dolnej komore kanadského parlamentu získala Liberálna strana 159 kresiel, najväčší konkurent – opozičná Konzervatívna strana si ich pripísala 119. Na dosiahnutie väčšiny, v ktorú J. Trudeau dúfal, víťazovi volieb chýba jedenásť mandátov. Na rozložení síl v parlamente sa od posledných volieb takmer nič nezmenilo, Trudeau zostane premiérom menšinovej vlády, ktorá sa pri legislatívnom procese bude musieť spoliehať na podporu niektorej z menších opozičných strán.

■ POLOVICA ZA KREMEĽ

V dňoch od 17. až 19. septembra sa konali parlamentné voľby aj v Ruskej federácii. Skončili sa drvivým víťazstvom strany Jednotné Rusko, ktorá získala takmer päťdesiatich percent odovzdaných hlasov obsadí v Štátnej dume, dolnej komore parlamentu, pri zmiešanom volebnom systéme 324 z celkových 450 kresiel a zachová si tak ústavnú väčšinu. Zachovanie dominantného postavenia strany Jednotné Rusko v Dume je pre Kreml kľúčové. S takmer 19-percent-

Predvolebné billboardy v Nemecku

nou podporou druhej Komunistickej strane Ruskej federácie (KPRF) pripadne na základe výsledkov volieb 57 kresiel. Strana Spravodlivé Rusko – Za pravdu bude mať v Dume 27 poslancov a za Žirinovského Liberálnodemokratickú stranu Ruska (LDPR) bude v dolnej komore parlamentu 21 poslancov. Do parlamentu sa hneď na prvýkrát prebojoval aj nový politický subjekt pod názvom Noví ľudia, ktorý bude zastupovať 13 poslancov. Oproti minulým voľbám stratila strana Jednotné Rusko devätnásť kresiel, rovnako ako Žirinovského LDPR osemnásť kresiel. Najviac si polepšila Komunistická strana, a to o päťnásť mandátov. Jednotné Rusko vyhralo piate parlamentné voľby v rade a zostáva aj naďalej dominantnou politickou silou v krajine na ďalších päť rokov.

■ MERKELOVEJ ZBOHOM

Najvýznamnejšie septembrové voľby sa konali v Spolkovej repub-

like Nemecko. Najsilnejšia krajina Európskej únie a štvrtá najväčšia ekonomika sveta si 26. septembra volila nové zloženie národného parlamentu. Voľby možno nazvať historickými, po šestnástich rokoch pri kormidle štátu odchádza nielen z úradu kancelárky, ale podľa vlastných vyjadrení aj z aktívnej politiky kresťanská demokratka Angela Merkelová. V nemeckých voľbách po prvý raz kandidovala už v roku 1990. Kancelárkou za CDU/CSU bola od roku 2005. Za jej odchodom bola strata popularity CDU, ako aj jej vlastnej. Podľa prieskumu verejnej mienky inštitútu Civey pre denník Augsburgischer Allgemeine odpovedalo 52 percent opýtaných, že im nebude v politike chýbať, 38 percent odpovedalo, že im chýbať bude. Najväčší podiel ľudí, ktorým bude chýbať, je medzi voličmi únie CDU/CSU (63 percent), najmenej budú jej odchod z politiky ľuďovať voliči strany Alternatíva pre Nemecko (2 percentá).

V Medzilaborciach otvorili najväčšiu muzeálnu expozíciu o prvej svetovej vojne

Keď Kamjana kamenela hrôzami vojny

Text a foto: Marián ŠIMKULIČ

Súčasťou posviacky cintorína z prvej svetovej vojny s pamätníkom „Delo“ v Medzilaborciach bolo začiatkom júla tohto roka aj slávnostné otvorenie najväčšej stálej muzeálnej expozície prvej svetovej vojny na Slovensku v rámci projektu Otvárame bránu Karpát. Kultúrne dedičstvo karpatského oblúka v novom pohľade.

Expozícia je umiestnená v Dome kultúry, ktorý sa o priestory delí s Múzeom moderného umenia Andyho Warhola. Účastníci podujatia sa najprv zúčastnili na posviacke cintorína. Predchádzal jej slávnostný prelet leteckej techniky Vzdušných síl OS SR, pietny akt kladenia vencov, samotná posviacka, panychída za padlých vojakov a príhovory pozvaných hostí. Neskôr si účastníci v kinosále Domu kultúry v premiére pozreli dokumentárny film Medzilaborce 1914/1915 – Zabudnuté denníky. Po jeho premietnutí nasledovalo otvorenie najväčšej muzeálnej expozície prvej svetovej vojny na Slovensku Karpatský front – Medzilaborce 1914/1915. Projekt bol spolufinancovaný z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci programu cezhraničnej spolupráce Interreg V-A Poľsko – Slovensko 2014 – 2020.

■ VEL'KONOČNÁ BITKA

Mesto Medzilaborce vo verejnej súťaži vybralo na realizáciu projektu Klub vojenskej histórie Beskydy. Prvá svetová vojna je spätá s dejinami Medzilaboriec i celého severovýchodného Slovenska. Práve tu v rokoch

Cintorín z prvej svetovej vojny v Medzilaborciach s pamätníkom „Delo“

Muzeálna expozícia s ukážkami dobového výstroja a výzbroje.

1914/1915 prebiehali ťuťe boje medzi rakúsko-uhorskou, nemeckou a ruskou armádou. Samotné Medzilaborce dvakrát obsadila ruská armáda a na prelome marca a apríla 1915 sa v širšom okolí mesta odohrala jedna z najvýznamnejších bitiek prvej svetovej vojny, ktorá vstúpila do histórie ako Veľkonočná bitka v Karpatoch. V horskom masíve Kamjana nad mestom sa bojujúce jednotky niekoľkokrát zrazili

v útokoch na bodáky. Bojové operácie Veľkej vojny na území súčasného Slovenska si vyžiadali vyše päťdesiat tisíc obetí, ktoré dnes pripomína komplex vojensko-historických pamiatok, z ktorého najobľúbenejšiu časť tvoria vojnové cintoríny.

■ REČ PAMIATOK

V troch miestnostiach muzeálnej expozície návštevníkom približujú prie-

Samotné voľby dopadli podľa očakávaní, zvíťazila v nich Sociálnodemokratická strana Nemecka (SPD) so ziskom 25,7 percenta hlasu a 206 kreslami v 735-člennom Bundestagu, kým na druhom mieste skončil blok CDU/CSU, ktorý presvedčil 24,1 percenta voličov a získal tak 196 kresiel. V minulosti žiadna víťazná strana nezískala v nemeckých parlamentných voľbách menej ako 31 percent hlasov. Pre SPD s volebným lídrom Olafom Scholzom ide o úspech po niekoľkých rokoch volebných prepadov, zatiaľ čo únia CDU/CSU dosiahla po šestnástich rokoch vládnutia Merkelovej svoj najhorší volebný výsledok od roka 1949. Napriek tomu jej kandidát na spolkového kancelára Armin Laschet vyhlásil, že sa bude tiež uchádzať o poverenie zostaviť novú vládu. Tretí sú Zelení, pre ktorých je zisk 14,8 percenta hlasu najlepším výsledkom v ich dejinách, hoci zaostali za predvolebnými očakávaniami. Polepšili si aj liberáli zo Slobodnej demokratickej strany (FDP), ktorí dostali 11,5 percenta hlasu. Obe strany už signalizovali ochotu vstúpiť do trojstrannej koalície s SPD alebo CDU/CSU, keďže si neželajú pokračovanie doterajšej veľkej koalície. Deklarovali však potrebu najprv rokovať medzi sebou na nájdenie prienikov pred rokovaním o samotnej vládnej koalícii. Na piatom mieste skončila doteraz tretia najsilnejšia parlamentná strana Alternatíva pre Nemecko (AfD) s 10,3 percenta hlasu. Nemecko čakajú dlhé a tvrdé rokovania o novej koalícijnej vláde, predpokladá sa, že by mala vzniknúť najneskôr do Vianoc.

beh bojov v regióne severovýchodného Slovenska s dôrazom na Medzilaborce a ich okolie. Expozícia obsahuje ich detailný opis, prehľad pamiatok, ako aj ukážky dobového výstroja a výzbroje. Na území Medzilaboriec sa nachádza viac vojnových cintorínov. Na budove železničnej stanice je inštalovaná pamätná tabuľa pripomínajúca vlakové nešťastie z čias vojny. Pri stanici je umiestnená aj drevená plastika Dobrého vojaka Švejka – literárnej postavy Jaroslava Haška, ktorý ako vojak prechádzal mestom cestou na front. Je tu aj pamätník Českej družiny.

Dodnes pri prechádzkach v okolí mesta natrafíte na zvyšky zákopov. Pamiatky z čias prvej svetovej vojny sú označené informačnými tabuľkami, kde sú popri faktografických údajoch aj spomienky konkrétnych ľudí. To všetko pomôže domácim i návštevníkom Medzilaboriec priblížiť si vojnové udalosti pred vyše sto rokov.

Románové epopeje o veľkých Slovákoch začínal motívom večnosť

Opustil nás spisovateľ Ľuboš Jurík

Pavol PARENÍČKA

V utorok 28. septembra 2021 podvečer nás všetkých, teda ľudí od pera, spisovateľov, publicistov a redaktorov, literárnu obec, ale i širšiu čitateľskú a vôbec celú kultúrnu verejnosť na Slovensku, nečakane zastihla i bolestne zasiahla veľmi smutná správa. Vo veku sedemdesiatštyri rokov zomrel v Bratislave známy slovenský novinár, publicista, redaktor, spisovateľ prozaik, esejista, literárny kritik, kultúrny historik a politológ Ľuboš JURÍK.

Vedeli sme síce všetci jeho priatelia, že už dávnejšie ho kvária srdcové arytmie a v ostatnom čase sa k tejto nepríjemnej diagnóze pridružila i ďalšia z chorôb najťažších, nevyliečiteľných. Aj keď súčasná pandémia dlhodobo redukovala temer na minimum spoločenské styky a stretnutia, aspoň vďaka mobilom sme mohli byť pravidelne v hlasovom kontakte, dá sa povedať až do posledných chvíľ jeho namáhavej cesty životom. Na nič sa nestážoval, neohoreval, veľa o svojich vážnych chorobách nehovoril, nenadával na nepriaznivý osud, nič nedal zvať, ba práve naopak, akoby ešte stálo pred ním množstvo úloh a plánov. Nedalo sa vycítiť, že vlastne už akoby viac-menej svoje veci a vecičky iba eschatologicky bilancoval a sumarizoval, aby bol pripravený na všetko, aj na majestáť smrti.

■ ZO SMRTELNEJ POSTELE

Uvažoval presne tak ako jeho románoví hrdinovia Clementis, Dubček a Štúr zo smrteľnej postele. Stále nám blízkym znie v ušiach Ľubošov optimisticky nalaďený príjemný hlas, pričom ako kultivovaný človek vždy rozhovor začínal otázkou: „Nevyrušujem?“ Nie, Ľuboš Jurík nikdy svojich priateľov nevyrušoval, iba rušil našu zhŕnutú spoločenskú morálku, nezdravé medzilidské vzťahy, nekultúrne spoločenské a najmä politické pomery a ich nositeľov, ktorí kontaminovali a vnášajú do našej každodennosti neuveriteľný chaos a ktorým nastavoval kritické zrkadlo celou svojou tvorbou, postojmi a ich nekompromisným prezentovaním na verejnosti. On, Ľuboš Jurík, spisovateľ i človek plný kompromisov, ale najmä čistej a čirej človečiny.

Aj keď bol Ľuboš Jurík pomeňšej a útlejšej postavy, jeho osobnosť a duch i dielo akoby skrývali silu a mohutnosť, predstavovali neuveriteľné žriedlo, nikdy sa nekončiaci a valiaci tok literárnych nápadov aj umeleckej invencie, napätia, obsažnosti a ideovej veľkosti. Niekedy to bolo možno až na škodu, že sa nechal uniesť, lebo skutočne písal temer všetko: spoločenské, politické, kriminálne a biografické romány, novely a poviedky, eseje, knihy rozhovorov, rozsiahlu publicistiku – od beletristických a analytických žánrov po početné úvahy, reportáže, súdnicke, kritiky a recenzie, tematicky kotviace v literatúre, kultúre, umení, politike, zasahujúce až do oblasti športu a modernej hudby. A nielenže písal autorské pôvodiny, ale redaktorský sa venoval aj iným a inému, keď upravoval, redigoval a zastával zodpovedné funkcie šéfredaktora vo viacerých významných, mienkotvorných slovenských spoločensko-kultúrnych a literárnych periodikách, neraz v prelomových dobách, keď sa rúcali staré totalitné štruktúry, batolila demokracia alebo vznikala nová slovenská štátnosť. Niekedy sa natíska až provokačná otázka, či takáto žánrová pestrosť a rozsiahlosť na kvadrát i rýchlosť, akou sa rodili jeho diela, najmä rozsiahle romány, nebola na škodu? Dozreli už? Aj keď najmä jeho románové epopeje a iné práce iste zodpovedajú prísny literárnovedným kritériám, či predsa len nemohli byť ešte lepšie, umelecky kvalitnejšie, keby sa orientoval na hutnosť diela a jeden-dva žánrové typy literárnej tvorby? Ale akože sa len môže rozkásať literárnej ortuti, ktorými smermi sa rozbehne. Na to sa dá skutočne iba pozerať.

Literárnu scénu opustil jeden z jej najplodnejších autorov - Ľuboš JURÍK.

Navyše, toto tvorivé biele striebro korešpondovalo aj s jeho fyzickým zjavom. Býval vždy usmievaný, optimistický, dobrosrdečný, pohyblivý, v podstate nezastaviteľný, aj vo svojom ľudskom i tvorivom ľahktikárstve na prvý pohľad podmanivo presvedčivý. Taký istý bol popri ľudskom a humanistickom tiež literárny a duchovný naturel nezameniteľnej svojskosti a originality Ľuboša Juríka.

■ NÁRODNÉ PRESVEDČENIE

Ľuboš Jurík miloval prostý slovenský ľud a jednoduchého slovenského človeka, vlastenca, aj uvážlivých predstaviteľov inteligencie, viacerých spisovateľov – od Laca Novomeského, Vladimíra Mináča až po Ladislava Ťažkého, Antona Hykischu, Petra Jaroša, Ladislava Balleka, Antona Baláža, Ľubomíra Feldeka, Borisa Filana, Petra Štrelingera, Jozefa Leikerta a desiatky ďalších, s ktorými viedol tie svoje nikdy sa nekončiace rozhovory, ako ich sám nazval, pokojné i nepokojné dialógy, akoby chcel týchto majstrov slova objasniť. Vážil si ich múdrosť, skromnosť, pracovitosť, poctivosť, čestnosť, pokoru, charakter, oddanosť

národu a ideálom, chcel ich ukázať publiku ako skutočnú hodnotu a svedomie národa.

Aprupo, povedomie sa začína rodiť a budovať tam, kde uzrieš prvý raz svetlo sveta a počuješ reč matky. A aj keď rodiskom Ľuboša Juríka boli síce Nové Zámky (narodil sa 14. septembra 1947), od mladosti žil, novinárčinu študoval a redaktorský pracoval v Bratislave, do ktorej, najmä starších štvrtí, sa zaľúbil a ako dobrý milenec jej venoval viacero svojich diel a príbehov, aj kriminálnych, od pondelkového rána až do nedeľnej noci. Aj keď sa napokon usadil v Pezinku, ostával stále Bratislavčanom.

A potom je tu rodná krajina, Slovensko, hoci prebrázdil celý svet a poznal jeho lákadlá. Učaroval mu Paríž aj s umeleckými kvapkami dažďa, najviac spisovateľa Romain Rolland a Louis Aragon, aj s ním robil rozhovor. No jednako jeho srdcu dominovala domovina, ktorú tolko ráz krížom-krážom na nespočetných spisovateľských túrach precestoval za svojím početným čitateľstvom. A potom sú tu slovenské osobnosti, ktoré našu vlasť i jej ľud vo vzore statočnosti reprezentovali. Tak sa ich príkladné príbehy pre našu i nasledujúce generácie rozhodol literárne spracovať v monumentálnych biograficky a eschatologicky ladených románoch: Smrť ministra (2011) o Vladimírovi Clementisovi, Alexander Dubček – rok dlhší ako storočie (2015) a Ľudovít Štúr – životný príbeh (2019). Všetky tieto tri životopisy mali jedného spoločného menovateľa, ich vydavateľom bola Matica slovenská, pričom vďaka príťažlivosti vychádzajú v reediciách aj zahraničných prekladoch. Tento fakt s matičnou vydavateľskou pečiatkou Ľuboša Juríka štylizoval do úlohy slovenského Irvinga Stona či Stefana Zweiga, robí z neho erbového spisovateľa našej najstaršej kultúrnej inštitúcie doma i v zahraničí. Román o Alexandrovi Dubčekovi vyšiel v češtine, nemčine, srbčine a pripravujú sa preklady do ďalších jazykov.

Nemožno nespomenúť, ako ťažko v presile súvekej nekultúrnosti a ministerkej arogancie i prostoduchosti niesol aj ataky na Maticu slovenskú. Ostro protestoval proti nim, najmä obraňoval matičné Slovenské pohľady.

dať potravu a lieky. Po ich odchode chatu prepadla nemecká protipartizánska jednotka Abwehrgruppe 218, známejšia skôr pod menom Edelweiss, teda Plesnivec. Fašisti zajatých Američanov a Angličanov zastreli 24. januára 1945 v koncentračnom tábore Mauthausen.

Mária Gulovičová prežila zimu v horách, v marci 1945 sa však dostala do Bukurešti a potom do Bari. Prijali ju nastálo v centrále OSS ako tlmočničku. Aby toho v jej živote nebolo málo, nadviazala vzťah s dôstojníkom OSS Allenom Dulesom. Ten sa neskôr stal prvým riaditeľom Central Intelligence Agency (CIA). Umožnil jej emigráciu do USA a prijatie na prestížnu Vassar College v štáte New York.

V roku 1946 bola za zásluhy na ceremónii konanej na U.S. Military Academy vo West Pointe vyznamenaná americkou medailou Bronzovej hviezdy, ktorú nosil napríklad aj spisovateľ Ernest Hemingway. V tom istom roku o nej napísali obsiahly článok noviny Los Angeles Time. V roku 1952 dostala americké občianstvo a presťahovala sa do Kalifornie. Žila všedným životom, až v roku 1989 poskytla spomienkový rozhovor novinám The Washington Post.

■ NÁVŠTEVA SLOVENSKA

Na Slovensku sa stala známejšou až v roku 1994, keď sa v Polomke odhalil pamätník americkým vojakom, ktorí našli smrť počas vojny na území Slovenska.

Mária Gulovičová bola dvakrát vydatá a mala dve deti s prvým manželom advokátom Eugenom C. Peckom. Neskôr sa vydala za Hansa P. Liu. Zomrela 25. septembra 2009 vo svojom dome v meste Port Hueneme v americkom štáte Kalifornia na rakovinu.

Pred sto rokmi sa narodila zabudnutá hrdinka odboja Mária GULOVÍČOVÁ

Špiónka s podmaňujúcim úsmevom

Ivan KRAJČOVIČ – Foto: Los Angeles Times

Keď sa 19. októbra 1921 v Jakubanoch narodila Mária GULOVÍČOVÁ, rodičia nemohli tušiť, že prežije mladosť, ktorá by vystačila na niekoľko románov. Počas Slovenského národného povstania pôsobila v rokoch 1944 až 1945 v hnutí odporu ako agentka americkej a anglickej spravodajskej služby. Po vojne zostala v USA, čo ju zachránilo pred perzekúciami, ktoré postihli Slovákov bojujúcich na strane zahraničných spojencov, ako napríklad pilotov britskej Royal Air Force...

Mária Gulovičová prežila nenápadné detstvo. Keďže otec bol gréckokatolícky kňaz a matka učiteľka, o jej životnej dráhe bolo rozhodnuté. Absolvovala Gréckokatolícke lýceum pre učiteľov v Prešove a v roku 1940 sa stala učiteľkou základnej školy v Jarabine. Vojna jej však, ani jej rodine, nedopriala prežiť pokojný vidiecky život.

■ ŽIVOT ŠPIÓNKY

Počas vojny Mária Gulovičová ďalej učila v Hriňovej a nič nenasvedčovalo tomu, žeby sa jej život mal zmeniť. V roku 1944 sa však zaplietla do odboja po tom, čo ju židovský priateľ Július Goldberger poprosil, aby skryla pred Nemcami sestru a jej päťročného syna. Skrývala ich od apríla do júna 1944, ale potom ju niekto udal. Mala šťastie, že vypočut ju prišiel skrytý účastník protifašistického odboja Milan Polák. Prehovoril ju, aby sa stala kuriérkou. Presťahovala sa do Banskej Bystrice. Už jej prvá úloha prepašovať krátkovlnnú vysielaciu sa takmer skončila fiaskom. Gestapo zastavilo vlak a začali ho prehľadávať, ale zachránilo ju, že vedela dobre nemecky. Jeden dôstojník jej dokonca pomohol kufor s vysielaciu vyložiť z vlaku.

Mária GULOVÍČOVÁ v Prahe v roku 1945 s Allenom Dulesom, neskorším riaditeľom CIA

Po začiatku Slovenského národného povstania, keďže ovládala päť jazykov, začala robiť v odboji tlmočničku. Najprv pracovala pre sovietskú vojenskú rozvedku, neskôr pre Office of Strategic Services (OSS), čo bola vojenská spravodajská služba zriadená na príkaz vtedajšieho prezidenta USA Franklina Delano Roosevelta. K misii bola pridelená na príkaz veliteľa povstaleckej armády na Slovensku počas Slovenského národného

povstania divízneho generála Rudolfa Michala Viesta.

■ BRONZOVÁ HVIEZDA

Keď fašisti v októbri 1944 povstanie potlačili, Mária Gulovičová pomáhala ustupujúcim Američanom prejsť cez hory. Proti bolo počasie. V decembri ich búrka uväznila na horskej chate na Homôľke pri obci Polomka. Na druhý vianočný deň sa Mária, dvaja Američania a dvaja Briti vybrali hľa-

GLOSA

Devätnásteho októbra 1974 sa odohralo premiérové predstavenie divadelného muzikálu Na skle maľované. Réžiu mal legendárny Karol Zachar, hlavného predstaviteľa hral Michal Dočolomanský.

Na skle maľované

Autorom pôvodného textu je poľský básnik Ernest Bryll, hudbu zložila skladateľka Katarzyna Gärtnerová. Dielo malo premiéru vo Varšave v roku 1970. Muzikál bol skoro tridsať rokov v repertoári Slovenského národného divadla, kde sa odohralo celkovo 648 predstavení. Do hlavnej postavy muzikálu Juraja Jánošíka bol obsadený Michal Dočolomanský. V roku 2005 Na skle maľované znovu našťudovalo Divadlo Nová scéna. Réžisér bol Ján Ďurovčík. Posledné predstavenie sa uskutočnilo v posledný deň roka 2009. V roku 1993 mal premiéru muzikál Na skle maľované v réžii Milana Antola aj v Divadle Jonáša Záborského v Prešove. Táto originálna verzia v riflách, so živým spevom a muzikou sa hrala trinásť rokov a mala 408 repríz.

Legenda o Jánošíkovi, odvážnom zbojníkovi, ktorý „bohatým bral a chudobným dával“, je v regióne pod Tatrami živá už takmer tri storočia. Ľudová fantázia ho obdarila nadľudskou silou, mimoriadnou rozvahou a odvážnymi činmi. Jeho osud sa stal obľúbeným námetom slovesného, hudobného a výtvarného ľudového umenia nielen na Slovensku, ale aj v okolitých krajinách.

Svetovú premiéru mal muzikál v poľskej Varšave v roku 1970 – inscenácia dosiahla takmer šesťsto repríz. Autori vytvorili dielo plné básnickej fantázie a využili pritom prvky ľudového divadla. Postavy sú vykreslené s humorným a miestami až s ironickým nadhľadom. Spevohra je odľahčená vtipnými scénkami typu „zbojníci kontra žandári“, použitím symbolických postáv ľudových hier – Anjel, Čert, Smrť, a najmä chytľavými pesničkami. Preto táto „hra so spevmi“ mala taký divácky úspech.

V slovenskej premiére muzikálu v roku 1974 obsadil režisér Zachar do úlohy tancujúceho a spievajúceho Jánošíka Michala Dočolomanského. Na jednoduchej scéne s obrovskou textílnou šmykľavkou, na ktorej Michal Dočolomanský skákal saltá, sa predviedli aj ďalší špičkoví slovenskí herci. K nezabudnuteľným postavám patrí veliteľ žandárov v podaní Juraja Slezáčka, Čert, do kostýmu ktorého sa roky obliekal Oldo Hlaváček, Elo Romančík ako Dodávač či Smrť a Anjel v podaní Sone Valentovej a Emilie Vášáryovej. V muzikáli vystúpili aj ďalší vynikajúci herci, napríklad Božidara Turzonovová, Anton Mrvečka, Maroš Kramár, Vladimír Durdík a iní.

(ib)

Na knižných pultoch je druhé vydanie spomienok arcibiskupa Jána Sokola

Presvedčili ma známi, aby som napísal pravdu

Matej MINDÁR

Emeritný arcibiskup, prvý a jediný celoslovenský metropolita Slovenskej cirkevnej provincie, Mons. Ján Sokol, predstavil 25. septembra 2021 v Sále Marianum v Trnave druhé rozšírené vydanie svojich spomienok *Je čas mlčať a čas hovoriť*. Hlavným autorom tohto úspešného knižného vydania je matičný historik Peter Sokolovič. Jeho cieľom bolo predstaviť slovenskej verejnosti pravdivý obraz o otcovi arcibiskupovi. Po odvolaní Róberta Bezáka v roku 2012 sa proti Jánovi Sokolovi zintenzívnili nenávisťná mediálna kampaň. Až konečný verdikt našich súdov nadobro očistil jeho meno.

Emeritný arcibiskup, prvý a jediný celoslovenský metropolita Slovenskej cirkevnej provincie Mons. Ján Sokol, predstavil 25. septembra 2021 v Sále Marianum v Trnave druhé rozšírené vydanie svojich spomienok *Je čas mlčať a čas hovoriť*. Hlavným autorom tohto úspešného knižného vydania je matičný historik Peter Sokolovič. Jeho cieľom bolo predstaviť slovenskej verejnosti pravdivý obraz o otcovi arcibiskupovi. Po odvolaní Róberta Bezáka v roku 2012 sa proti Jánovi Sokolovi zintenzívnili nenávisťná mediálna kampaň. Až konečný verdikt našich súdov nadobro očistil jeho meno.

Po úvodom vystúpení Štefana Suchého rímskokatolícky kňaz Ján Košiar privítal všetkých prítomných. S veľkou radosťou vyslovil poďakovanie, že prijali pozvanie otca arcibiskupa na prezentáciu druhého rozšíreného vydania jeho svedectiev *Je čas mlčať a čas hovoriť*.

■ REZONUJÚCI PRÍBEH

„Milí priatelia, bratia a sestry v Kristovi. Prvé vydanie sa napriek zložitej situácii za menej ako rok minulo. A preto na naliehanie mno-

Atmosféra uvedenia druhého vydania memoárov emeritného arcibiskupa Jána Sokola.

hých, ktorým sa toto svedectvo nedostalo, sme pripravili druhé doplnené vydanie.“ Autor knihy Peter Sokolovič podotkol, že príbeh Mons. Jána Sokola stále rezonuje najmä medzi veriacimi. „Som veľmi rád, hlavne je mi cťou, že som bol poctený urobiť rozhovory s pánom arcibiskupom. Ako sa to však celé začalo? Písal sa niekedy rok 2014, keď som napísal publikáciu s pátrom Šebastiánom Labom. Bol jeho veľkým priateľom. Vtedy nám obom napadla myšlienka napísať spomienky aj s otcom arcibiskupom Sokolom. Páter Šebastián ma s ním následne bližšie zoznámil.“ Spolubrat kňaz dekan Alojz Lackovič,

ním dvoch piesní trnavského rodáka Mikuláša Schneidera-Trnavského. Báseň Metropolita od Mariana Žiara (Imricha Kružliaka) zarecitovala pani Elena Šebová.

„Po prvý raz od čias Metodových, keď predkom dávny hlásal Božie slovo, dostáva rod náš svojho metropolitu... Aká to radosť, hoc kalia ju stále premnohé rany za vernosť viere otcov, za lásku k slobode a právu národa... S pocitom vďaky za tento dar času dvíhajú pieseň všade Slováci. Za pravdu idú s vierou nepoddajnou, aby sa všetci ľuďmi stali a ľudsky sebe, Vám i svetu pri-
vrávali v duchu i čine Metodovým.“

■ UCTYHODNÉ ČÍSLA

K slovu sa dostal aj predseda Správy štátnych hmotných rezerv Slovenskej republiky a bývalý osobný šofér otca arcibiskupa Ján Rudolf. „Som rád, že dnes môžem aj ja povedať svoje svedectvo za tých dvadsať-päť rokov. Prežil som s ním veľa. Bol som s ním stále a všade. Otec arcibiskup vysvätil vyše päťsto kňazov, štyroch biskupov, z toho sú dnes dvaja arcibiskupi, spolusvätitelom bol pri trinástich biskupoch. Posvätil vyše stovky kostolov. Privítal trikrát v arcidiecéze Svätého Otca. V podstate by sme mohli povedať štyrikrát aj s tou poslednou nedávnou návštevou. Ktorý biskup vo svete sa môže pochváliť takýmito číslami? Na toto sa dnes zabúda. O tomto sa dnes nehovorí. Opravené dve katedrály. Podnet na rekonštrukciu celého Marianuma, arcibiskupských úradov v Bratislave a Trnave, za tým všetkým je ruka arcibiskupa.“

■ ÚTOKY LIBERÁLOV

Bývalý dlhoročný politik a člen Občianskeho výboru za objektívne informovanie verejnosti vo veci arcibiskupa Jána Sokola Ján Čarnogurský vo svojom prejave pripomenul, že časo-

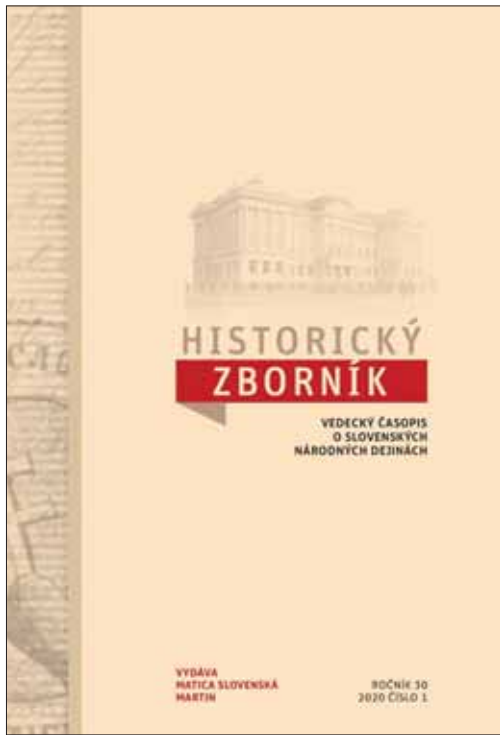
pis týždeň doviedol klamstvá o arcibiskupovi Sokolovi na vrchol. „Napísal, že arcibiskup Sokol získal pol miliardy slovenských korún za predaj pozemku Tesco, nezaúčtoval ich do diecézneho účtovníctva, ale odovzdal agentovi ŠtB Náhlíkovi, ktorý sa stratil aj s peniazmi. Náhlíkovi preto, že asi mal Náhlík Sokola čím vydierať. Ďalej Sokol mal v zahraničí (vo Vatikáne) účet, na ktorý prichádzali nevedno aké peniaze, ktoré patrili diecéze... Co je moc, to je veľa. Liberálna tlač rozšírila útoky na arcibiskupa na útoky na celú Katolícku cirkev. Štefan Hríb sa odmietol ospravedlniť (a stiahnuť tvrdenia), tak arcibiskup podal civilnú žalobu proti .týždňu. Podľa zákona tzv. dôkazné bremeno spočívalo na .týždni. Ten mal povinnosť dokázať, že čo napísal, je pravda. Štefan, nedokázal si nič... Po jedenástich rokoch súdneho arcibiskup uzavrel s .týždňom dohodu, že nežiada finančnú náhradu za poškodenie dobrej povesti, a .týždeň uvrejnol ospravedlnenie. Keby arcibiskup Sokol trval aj na finančnej náhrade, súdy by trvali ďalšie roky.“

V záverečnom prejave otec arcibiskup uzavrel túto tému slovami: „Drahí moji bratia a sestry! Teším sa, že ste prišli na prezentáciu mojich pamätí, hoci som nikdy predtým nemal plán, že by som niečo takéto vydal. Ale pán apoštolský nuncius a viacerí známi mi povedali, že by bolo veľmi dobré, aby som napísal pravdu.“ Spomienky arcibiskupa Jána Sokola *Je čas mlčať a čas hovoriť* sú určené najmä všetkým tým, čo podľahli mediálnej manipulácii. Verejnosť sa musí konečne dozvedieť skutočnú pravdu.

Ďalšie matičné periodikum v zápase o historickú pravdu

Prvé tohtoročné číslo Historického zborníka

KNIHA TÝŽDŇA

Historický zborník je matičné vedecké periodikum na prezentáciu slovenských národných dejín a širších dejinných súvislostí. Tematicky sa orientuje najmä na oblasť slovenských dejín od najstarších čias až po súčasnosť. Vychádza v slovenčine s nemeckým a anglickým resumé a obsahom.

Prvé číslo 31. ročníka Historického zborníka 1 – 2021 obsahuje tri štúdie zo slovenských dejín. PhDr. Juraj Brincko, PhD., píše o sociálnych a spoločenských pomeroch gréckokatolíckych duchovných v 18. storočí. JUDr. Bruno Čanády analyzuje Ústavnú listinu z roka 1920 a česko-slovenské ústavné vzťahy (1920 – 1948). PhDr. Ján Tkáč, PhD., sa zaoberá druhou svetovou vojnou a situáciou Slovákov v rozdelenej Vojvodine 1941 – 1945. Časopis obsahuje zvláštnu tematickú časť z niektorých príspevkov, ktoré odznali na vedeckej konferencii Oživotvorená Matica slovenská v roku 2019. Zaoberajú sa vývojom legislatívnych základov Matice slovenskej, Jazykovým odborom Matice slovenskej v kontexte Slovenskej lingvistiky medzivojnového obdobia, členskou základňou Matice slovenskej v rokoch 1919 – 1951 a Maticou slovenskou počas Slovenskej republiky 1939 – 1945.

Periodikum predstavuje dokument – predslov do prvého slovenského katolíckeho spevníka z roka 1655 Cantus catholici, ktorý otvoril cyrilo-metodskú a svätoplukovskú národnú tradíciu Slovákov. Pozoruhodnými dokumentmi sú listy Konštantína Čulena Augustinovi A. Baníkovi. V rubrike Polemiky sa časopis venuje mediálnej konfrontácii témy „Katyňský les“ a zápasu historicky Svetlany Gerasimovovej o vedeckú pravdu. Pripomínáme si aj osobnosti slovenských dejín, Martina Rázusa, Štefana Boleslava Romana, Františka Vnuka. Uverejňuje nekrológy za dvoma významnými slovenskými historikmi – prof. Richardom Marsinom a prof. Ladislavom Tajtákom.

Peter MULÍK

NEKROLÓG

Matičari z Liptovského Mikuláša a s nimi početná kultúrna verejnosť sa 24. septembra rozlúčili s jedným z najstarších matičiarov na Slovensku s Karolom KOMANDEROM. Tento vzácny človek bol živou kronikou mesta.

Umrel jeden z najstarších matičiarov

Narodil sa 3. júla 1923 vo Vrútkach, kde s touto profesiou spojili životy jeho starý otec aj otec. Toho však pracovné povinnosti zavali do Liptovského Mikuláša, kde Karol navštevoval základnú školu a neskôr aj Hodžovo reálne gymnázium. V gymnaziálnych laviciach spoznal mnohých, neskôr významných intelektuálov a tvorcov. Už ako gymnazista v roku 1942 vstúpil aj do Matice slovenskej, ktorej zostal verný po celý život. Po vojne sa zamestnal v Národnej poisťovni ako úradník. Potom v päťdesiatych rokoch nastúpil do mikulášskej nemocnice, kde pôsobil ako správca až do svojho odchodu do dôchodku. Popri zamestnaní si našiel čas i na svoju veľkú lásku – a tou bolo divadlo. Pochopenie pre svoj „koniček“ našiel aj u svojej manželky Jaroslavy, s ktorou spolu vchovali tri deti Igora, Vierku a Evičku. V roku 1948 stál pri zrode Divadelného súboru Gašpara Fejérpatakyho-Belopotockého. V tomto súbore stvárnil významné postavy. V roku 1968 sa podieľal na založení Zväzu divadelných ochotníkov Slovenska, kde pôsobil vo funkcii predsedu Revíznej komisie. V roku 1970 mu za divadelnú činnosť udelili Pamätnú medailu Gašpara Fejérpatakyho-Belopotockého. V roku 1986 získal titul Zaslúžilý pracovník kultúry. Pri obnovení MŠ v roku 1968 sa stal tajomníkom MO MS v Liptovskom Mikuláši a v tejto funkcii vykonával nesmierne veľa prínosnej práce. Poctili ho Cenou mesta Liptovský Mikuláš, získal aj ocenenie od Žilinského samosprávneho kraja.

Peter VRLÍK

HUMORESKA

Keď jasnozrivá vláda pre pandémiu odporúčala lekárom ordinovať cez telefón, únia zubárov zvolala zasadanie výboru. Správy z terénu boli jednoznačné – pacienti sa domáhali osobného stretnutia so zubárom napriek odporúčaniam vlády. Únia predložila vláde informáciu o občianskej neposlušnosti. Vláda neváhala a predložila informáciu príslušným parlamentným výborom. Výbory si vyžiadali stanoviská odborníkov. Návrh polície rozohnať pacientov vodnými delami nebol predbežne schválený. Vznikla však komisia na zvýšenie dôvery v postup zubárov pri ordinovaní cez telefón. Komisia

si nechala vypracovať analýzy problému organizáciami tretieho sektora, novinármi a akadémiou vied. Všetky analýzy sa zhodovali – problém je na strane pacientov,

nými otvormi. Niektoré sľubné návrhy zamietla únia pacientov. Spásonosné riešenie vzišlo priamo z ministerstva. Ak sú zuby jadrom problému, treba ich odstraňovať.

rozhovory s odborníkmi, ktorí šušlavo opisovali výhody bezzubového stavu. Príbuzenstvo členov vlády dostalo štátne objednávky na vytvorenie mobilných trhacích

nie zubov u obyvateľstva, takzvaní antizuburi. Na druhej strane zástancovia ponechania zubov, takzvaní zubri, začali permanentnú demonštráciu pred ministerstvom zdravotníctva. Na plagátoch sa objavovali nápisy „Aj zuby sa počítajú“ a čísla 32. Za antizubrov sa postavila silná priemyselná skupina výrobcov mlynčekov na mäso. Pokoj prinieslo až verejné vyhlásenie únie zubárov, ktorá sa pripojila k zubrom. Rozhodli sa prijať pacientov aj so všetkými rizikami. Zistili, že po víťazstve antizubrov by zostali bez zamestnania. A to už prišli o polovicu budúcich pacientov – antizubrov. Štátna lotéria pokračuje ďalej. Jej rozpočet stačí na ďalších dvadsať rokov prevádzky.

Milan ČASNOCHA MIKŠ

Nesporné výhody stavu bez zubov

konkrétne ich zubov. Psychológovia zaregistrovali medzi pacientmi názor, že len osobná asistancia zubára im môže pomôcť. Únia zubárov, samozrejme, zastávala svojich členov. Nemôžu znášať riziko náказы

z úst potenciálnych roznášačov covidu. Cez nos a ústa sa šíri covid. Preskúmali možnosť dostať sa k zubom inými teles-

Vyhľadka hlavného odborníka SR pre šírenie covidu cez ústa a nos prikázala občanom zbaviť sa zubov. So zubmi bol zakázaný vstup do reštaurácií. Vláda poslala dvadsaťtisíc eur občianskemu združeniu hlavného odborníka. Dvadsať si rozdelili boxerské športové kluby. Pol milióna získal cech výrobcov cereálií. Televízie a tlač si rozdelili po päť miliónov. Moderátori viedli

centier, takzvaných MTC. Štát platil emtécčkam, moderátormi zvaných emtíščkam, za vytrhnutie každého zuba päťsto eur, za mliečne polovicu. Umŕtvovacie injekcie si platili pacienti z vlastného vrečka. Prvá cena v štátnej lotérii „Žiadne zuby sú sloboda“ bola pol milióna pred zdanením. Medzi pacientmi to začalo vriieť. Časť podporovala úsilie hlavného odborníka o odstráne-

Prvú bustu Štefana Boleslava Romana odhalili v matičnej Aleji dejateľov

Matičari spomínali na Uránového kráľa

Text a foto: Veronika GRZNÁROVÁ, hovorkyňa Matice slovenskej

Jednej z najvýznamnejších osobností slovenského krajského sveta Štefanovi Boleslavovi Romanovi odhalila Matica slovenská a Miestny odbor MS v Prievidzi 4. októbra 2021 bustu v Martine. Ide o historicky prvú bustu tejto osobnosti na Slovensku.

„Tento rok si pripomínáme dve významné výročia, ktoré sú spojené so zahraničnými Slovákami – storočnicu narodenia Štefana Boleslava Romana a päťdesiate výročie založenia Svetového kongresu Slovákov. Roman bol známy podnikateľ, prezývaný Uránový kráľ, no treba zdôrazniť, že bol aj presvedčeným kresťanom a hrdým Slovákom. Vefa obetoval v prospech Svetového kongresu Slovákov, čím posilnil slovenskú emigráciu a slovenský demokratický život v zahraničí. Mal otvorené dvere k štátnym predstaviteľom Spojených štátov amerických, Kanady či Vatikánu a pôsobil v medzinárodných organizáciách s veľkým renomé. Súčasťou Slovenskej republiky si bez Svetového kongresu Slovákov a jeho prvého predsedu Štefana Boleslava Romana nemôžeme ani predstaviť,“ uviedol predseda MS Marián Gešper po odhalení bronzovej busty, ktorá je symbolicky umiestnená na zemeguli.

■ POČETNÁ DIASPÓRA

Bustu Štefana Romana v Parku sv. Cyrila a Metoda na nádvorí Matice slovenskej posvätil otec

Do Aleje dejateľov a v areáli Matice slovenskej pribudla aj portrétna sochárska podoba úspešného kanadského podnikateľa slovenského pôvodu a zakladateľa Svetového kongresu Slovákov Štefana ROMANA – je prvá na Slovensku.

Michal ako zástupca biskupa Gréckokatolíckej eparchie Košice, ktorý vyzdvihol jeho zásluhy v prospech prenasledovanej gréckokatolíckej cirkvi v bývalom Československu. V mene rodiny Romanovcov, žijúcej v Kanade i na Slovensku, sa poďakoval prasnovec Branislav Roman. „Slovensko malo i stále má veľmi početnú diaspóru vo svete. A práve krajanovia sa zaslúžili o našu štátnosť

až do takej miery, že dnes by sme ju bez nich nemali. Štefan Boleslav Roman prispel k našej samostatnosti tým, že založil Svetový kongres Slovákov. Som veľmi vďačný Matici slovenskej za to, že má bustu v jej Aleji dejateľov. Som presvedčený o tom, že znalosť histórie, ktorej súčasťou je aj znalosť našich významných osobností, je veľmi potrebná,“ prihovoral sa zhromaždeniu predseda

Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí Milan Ján Pilip. Úrad, ako aj bývalý generálny tajomník Svetového kongresu Slovákov Dušan Tóth finančne prispeli národnej ustanovizni na realizáciu bronzovej busty. Pozdravný príhovor Dušana Tótha z Kanady osobne predniesol bývalý funkcionár kongresu a osobný priateľ Romana Vladimír Bútora.

■ NOVÝ RUSKOV

Na podujatí sa zúčastnil aj poslanec NR SR Miloš Svrček, poslanec Mestského zastupiteľstva Martin Dalibor Steindl, predstaviteľia cirkvi, ako aj starosta obce Nový Ruskov Ján Borovský. „So starostom Nového Ruskova sme sa zhodli, že si Štefan Boleslav Roman zaslúži sochu vo svojom rodisku, keďže jeho význam v slovenských dejinách je podobný Štefánikovmu,“ dodal M. Gešper. Štefan Boleslav Roman sa narodil v roku 1921 v dnešnom Novom Rusku na východnom Slovensku. V Kanade sa vypracoval na jedného z najbohatších a najúspešnejších podnikateľov, za čo dostal prezývku Uránový kráľ. Zomrel náhle v roku 1988 v Toronte.

Kantiléna Karola Duchoňa v Galante po dvoch rokoch opäť súťažne

Zvítazilo dievča z Budmeríc

Peter SCHVANTNER – Foto: Ondrej HRONEC

K najväčším i najúspešnejším kultúrnym podujatiam v Galante patrí Kantiléna – súťažná prehliadka venovaná legendárnemu Karolovi Duchoňovi, ktorý svoj život a kariéru začínal práve v tomto meste. Tento rok sa konal už jej dvadsiaty prvý ročník.

Predošlá súťažná Kantiléna sa konala v roku 2019, minulý rok sa vinou pandémie uskutočnil len komorný koncert orchestra Taste of Brass. Tentoraz sa to konečne podarilo, aj keď nie v pôvodnom aprílovom termíne. Kantiléna 2021 sa uskutočnila v piatok 17. septembra v Estrádnej sále Mestského kultúrneho strediska v Galante. Moderátorom večera bol Martin Jurčo a hudobný sprievod zabezpečil vynikajúci už spomínaný orchester Taste of Brass s dirigentom Dávidom Krajčím. V súťažnej časti zazneli najväčšie hity Karola Duchoňa v podaní skvelých, aj galantských spevákov. S piesňou S úsmevom vystúpil Karol Kollman, Ivana Kováčová zaspievala skladbu

Po dlhšej prestávke obnovili v Galante opäť populárnu spevácku súťaž Kantiléna, v ktorej dominujú slávne piesne Karola Duchoňa – rodáka z tohto mesta.

Smútok krásnych dievčat a hit V slovenských dolinách zaspieval Martin Révay. Zaznela aj skladba Čardáš dvoch srdc v podaní Zuzany Szpevár,

ďalej známa pieseň Mám ťa rád, ktorú interpretoval Martin Svátek, a Zuzana Hollosiová uviedla na pódium pieseň Čo ti je?! Skladba Dievča z Budmeríc

zaznela v podaní Dušana Čapláka a pieseň Primášovo srdce si diváci vypočuli v podaní Kristíny Vančovej.

Hostami večera boli Martin Hutta, ktorý je aj laureátom Kantilény Karola Duchoňa, a až z Holandska pricestovala Marika Škulťetyová.

V nesúťažnej časti prehliadky zazneli rôzne známe piesne z čias Karola Duchoňa a, samozrejme, aj iné skladby z jeho repertoáru. Víťazom Kantilény 2021 sa stal Dušan Čaplák s piesňou Dievča z Budmeríc. Zaujímavosťou je, že víťaz alternoval Karola Nitranu, ktorý nemohol súťažiť.

Vďaka interpretom i podmaňujúcej atmosfére večera to bol opäť výnimočný zážitok umocnený aj tým, že sa po dvoch rokoch mohla Kantiléna uskutočniť tradičným súťažným spôsobom. Počas bezmála dvoch a pol hodín si diváci znovu mohli vychutnať plnými dúškami legendárne hity Karola Duchoňa, a teda zažiť súťažnú prehliadku na jeho počesť takú, akú si Karol Duchoň i Galantania zaslúžia. Treba poďakovať všetkým organizátorom, ale najmä mestu Galanta za finančnú pomoc a Mestskému kultúrnemu stredisku v Galante za poskytnutie priestorov a pomoc pri organizácii.

Pamätná Štúrovská izba v Levoči sa otvára svetu

Prešporskí Slováci, budúci Levočané...

Text a foto: Ludmila HREHORČÁKOVÁ

Levoča sa hrdí prívlastkom štúrovského mesta. Patrí jej od čias, keď v marci 1844 prichýlila trinástich statočných stúrencov Ludovíta Štúra. Študenti protestným odchodom z bratislavského lýcea podporili svojho učiteľa v národných snahách uprostred bezohľadnej maďarizácie tých čias. Počas týchto dramatických udalostí sa zrodil prvý protest-song Prešporskí Slováci, budúci Levočané. S príchodom štúrovcov do Levoče je spojený aj príbeh slovenskej štátnej hymny, ktorú zložil Janko Matúška na motívy piesne Kopala studienku pozerala do nej.

Mesto Levoča v súčinnosti s levočským odborom Matice slovenskej, za účasti matičiarov, žiakov a študentov, obyvateľov vlastencov od roka 2006 usporadúva v októbri Deň Ludovíta Štúra pri jeho pomníku, ktorý zhotovil akademický sochár František Gibala v roku 1949. Tretí september 2021 sa stal pamätným dňom pre všetkých Levočanov. Po viacročnom úsilí levočských matičiarov, najmä

V priestoroch novej Štúrovskej izby privítal primátor Levoče Miroslav Vilkovský aj predsedu MS Mariána Gešpera a riaditeľa DMS v Spišskej Novej Vsi Rastislava Zacheru i ďalších vzácných hostí.

bývalej predsedníčky Anny Petrekovej a súčasného predsedu Miroslava Brincka a ďalších nadšencov, sa na Námestí Majstra Pavla podarilo otvoriť Štúrovskú izbu. Stala sa tak s podporou mesta, jeho volených predstaviteľov a primátora Miroslava Vilkovského, ktorý je dlhoročným podporovateľom matičných cieľov v meste. Projekt finančne pokryla bývalá vláda a ministerka kultúry Ľubica Laššáková.

V „izbe“ dominuje busta Ľudovíta Štúra, ďalšie dobové exponáty sú zapožičané z depozitu Spišského múzea. Fotografie trinástich statočných a texty k nim zhotovil docent Pavol Parenička. Otvorenie Štúrovskej izby v historických priestoroch bolo slávnosťou pamäti na heroické obdobie našich dejín v rokoch 1844 – 1848, keď sa rodilo naše národné povedomie a túžba po slobode, a jubilejným výročím založenia levočskej Matice, ktorá vznikla pred sto rokmi.

MATIČNÉ DEPEŠE

SLOVENSKÝ ČASOPIS HISTORICKÝ

Slovenský časopis historický Siedmeho októbra popoludní v hoteli Tatra v Bratislave sa konala slávnostná promócia Slovenského časopisu historického, ktorý sa ako periodikum s polročnou frekvenciou rozhodla vydávať nezisková organizácia Pro Patria. Časopis (ako prvé neštátne a verejné periodikum po mnohých desaťročiach) bude orientovaný na publikovanie vedeckých prác z oblasti národnej histórie, slavistiky a stredoeurópskych dejín. Má ambíciu oslaviť historikov a slavistov, ktorí pristupujú k spracovaniu problematiky vedeckou metódou na základe faktov s prihliadnutím národného uhla pohľadu.

MARTINČANIA V SKALICI

Martinskí matičari pod vedením predsedníčky MO MS Táni Sivovej sa v druhú septembrovú sobotu „presťahovali“ do Skalice, aby tu absolvovali exkurziu, na ktorú budú dlho spomínať aj vďaka riaditeľke tamojšieho Záhorského múzea PhDr. Viere Drahošovej, ktorá im mesto priblížila v súvislostiach, ktoré ho (podobne ako Turčiansky Svätý Martin) predstavili ako oporu slovenského národného života.

HVIEZDOSLAVOV VERŠ

Dom Matice slovenskej v Liptovskom Mikuláši organizuje literárnu súťaž k stému výročiu úmrtia básnika, dramatika, prekladateľa a čestného predsedu Matice slovenskej Pavla Országha Hviezdoslava, ktoré si pripomenieme 8. novembra tohto roku. Svoje diela posielajte na adresu Dom MS, Nábřežie A. Stodolu 1918, 031 01 Liptovský Mikuláš alebo emailom na dms.mikulas@matica.sk najneskôr do 5. novembra

BARTOŇOVEJ PAMIATKE

Trnavský samosprávny kraj a Záhorské osvetové stredisko v Senici usporiadali 6. októbra popoludní vlastivednú vychádzku pri príležitosti spomienky na meruôsme roky 1848/1849 a 173. výročie popravy čáčovského richtára Martina Bartoňa, národovca, ktorý sa pre svoje slovenské presvedčenie stal obeťou maďarských gárd.

HADRIMU A SERVÁTKOVI

Koncom septembra sa v Hnilčíku, v bývalej baníckej obci pri Spišskej Novej Vsi, uskutočnilo slávnostné pripomenutie šesťdesiateho výročia úmrtia literárne činného kňaza Františka Hadriho-Drevenického, rodáka z obce. Na slávnostnom posedení zároveň udelili čestné občianstvo obce emeritnému diplomatovi SR doc. PhDr. Mariánovi Servátkovi, CSc., tiež rodákovi z tejto obce.

Pripravuje Emil SEMANCO

OČAMI MATIČIARA

Pekné chvíle prežili šenkvicí a pezinskí matičiari na spoločnom výlete koncom augusta výletným historickým vláčikom Štefánik do rodiska M. R. Štefánika v Brezovej pod Bradlom.

Výlet za Štefánikom

Už počas jazdy im herci trnavského Divadla Jána Palárika v Trnave zahrali príbeh o dvoch legendách – o synovi slovenského národa M. R. Štefánikovi a jeho priateľovi, významnom slovenskom architektovi Dušanovi Samueľovi Jurkovičovi. Po príchode do cieľovej stanice navštívili múzeum tohto známeho architekta. V expozícii sa oboznámili s jeho tvorbou, miestami, kde vyrastal, a jeho s architektonickým dielom, v ktorom dominuje monumentálna mohyla na bradle – miesto posledného odpočinku generála Štefánika.

Z Brezovej sa k nej odviezli autobusom a generálovu pamiatku si tu uctili položením venca. To isté urobili z piety a úcty aj pri jeho rodnom dome v Košariskách. V memoriálnom múzeu si pozreli archívne dokumenty o jeho životnej dráhe, súkromí, bádateľskej a vedeckej činnosti aj o vojenskej kariére a politických plánoch. Prehliadku Štefánikovho múzea ukončili spoločným obedom v reštauračnom zariadení neďaleko Národného domu v Košariskách.

Predsedníčka MO MS v Pezinku Helena Slamková sa na záver poďakovala šenkvicým matičiarom za pozvanie na túto vydarenú akciu a odovzdala im pamätnú dvojeurovú mincu vydanú k stému výročiu úmrtia generála M. R. Štefánika.

Výbor MO
Matice slovenskej
Pezinok

Šenkvicí a pezinskí matičiari na Bradle.

vydavatel.sk

SLOVAKIA ONLINE

.tasr.

Matica si pripomenula 190. výročie cholerovej rebélie Pamätník na roľníckom povstaní upadá

Text a foto: Peter SCHVANTNER

Matica slovenská spolu s mestom Vranov nad Topľou a obcou Haniska pri Prešove si 10. a 11. septembra 2021 pripomenula 190. výročie Východoslovenského roľníckeho povstania. Na pamäť tohto najväčšieho povstania poddaných na Slovensku bola osadená aj nová pamätná tabuľa na námestí vo Vranove nad Topľou. Dlhodobé bezprávie, páchané na slovenských roľníkoch, chudoba a nijaké sociálne istoty – takto by sa dali charakterizovať roky, ktoré predchádzali roľníckej vzbure v roku 1831.

Z hľadiska našich dejín bolo Východoslovenské roľnícke povstanie najväčším a najmasovejším protifeudálnym vystúpením Slovákov vôbec.

POVSTANIE OBCÍ

Povstanie bolo nakoniec potlačené vojenskou silou a štatáriálne súdy na východnom Slovensku vyniesli spolu až 119 rozsudkov smrti oproti 24 z privilegovaných vrstiev. Pripravovala ho tajná Hornouhorská sedliacka konfederácia. Proti uhorskej šľachte povstali slovenskí richtári a roľníci – spolu stošesťdesiat obcí a vyše štyridsaťtisíc vzbúrencov. Na podujatí vo Vranove nad Topľou, ktorým si uctili výročie tejto vzbury slovenských roľníkov a richtárov z horúceho leta 1831, sa zúčastnili aj starostovia obcí Bystré, Čierne nad Topľou, Jastrabie nad Topľou, Kladzany a Komárany – priamo zapojených do povstania. Prítomná bola i starostka obce Zemplínska Teplica Jozefína Uháľová, kde povstanie začalo prvú isku 28. júla 1831. Nechýbal ani starosta Nižného Žipova Ján Garbár, odkiaľ pochádzal legendárny vodca vzbury Michal Pavúk. Toto meno je do dnešných dní známe vďaka jeho priamym potomkom – Jánovi Pavúkovi a jeho bratovi Michalovi Pavúkovi, ktorý sa pripojil k zhromaždeniu.

MATIČNÍ OCHOTNÍCI

Súčasťou podujatia bolo dramatické vystúpenie matičného divadelného kolektívu o udalostiach spojených s roľníckym povstaním Slovákov z roka 1831 pod názvom Kuruci, do zbrane! Po skončení vystúpenia primátor mesta Vranov nad Topľou Ján Ragan a predseda MS Marián Gešper odhalili

Monumentálny pamätník na sedliacke povstanie nad obcou Haniska pri Prešove už roky volá po dôslednejšej opatere a najmä po reštaurátorských zásahoch.

pamätnú tabuľu. Je prvou tabuľou, ktorá sa obsiahlejšie venuje príčinám a priebehu vzbury. Sú na nej uvedené mená najvýznamnejších organizátorov revolty z roka 1831.

Na druhý deň, 11. septembra 2021, si matičiari spolu s obcou Haniska a jej starostom Ladislavom Šimkovičom pripomenuli toto významné výročie priamo pri pamätníku Východoslovenského roľníckeho povstania na vrchu Furča. Vystúpila folklórna skupina Záborský zo Župčian a Mária Mardžiková predniesla báseň. Tento monumentálny pamätník, ktorý je zároveň národnou kultúrnou pamiat-

kou, pustne. Schody vedúce k nemu na vrchu Furča i schody k súsošiu, ale aj samotné súsošie vyžadujú renováciu. Pamätník by potreboval tiež osvetlenie, aby ho bolo vidieť zo širokého okolia, čo bolo zámerom jeho výstavby v roku 1938. Kultúrny program zahŕňal okrem dramatickej scény aj vystúpenia folklórnych súborov Javorina z Malého Šariša, Fincičanki z Fintíc a Rozmarija. V priestore country areálu, ktorý bezplatne požičali manželia Luterančíkovci, vystúpila folklórna speváčka Marianna Železná, známa aj z programu Zem spieva.

Uctili si slovenského básnika Ivana Kraska

Priekopník slovenskej poetickej moderny

Text a foto: Jozef MITTER

V polovici augusta sa v Klobukoch neďaleko Prahy konala nevšedná kultúrno-spoločenská udalosť, počas ktorej jej obyvatelia vzdali hold svojmu dočasnému obyvateľovi zo začiatku minulého storočia slovenskému básnikovi Ivanovi Kraskovi pri príležitosti 145. výročia jeho narodenia.

Starostka obce Soňa Ottová spoločne s veľvyslancom SR v Prahe Rastislavom Káčerom odhalili pamätnú tabuľu básnikovi na priechod budovy obecného úradu. Konceptu riešenia a keramickú mozaiku, znázorňujúcu jeden z typických Kraskových symbolov „topole“, vyhotovil prof. Ján Kudlička. Text na tabuľu navrhoval slovenský básnik prof. Ján Zambor. O kompletnú realizáciu sa postarala OZ Skalná ruža. Finančne projekt podporili Klub nezávislých spisovateľov a vydavateľstvo Skalná ruža. Toto podujatie si nenechalo ujsť veľké množstvo prítomných hostí, medzi ktorými boli Vladimír Skalský,

predseda Svetového združenia Slovákov v zahraničí a riaditeľ Slovenského domu v Prahe, Mgr. Ľubica Krénová,

PODUJATIE

PhD., riaditeľka Slovenského inštitútu v Prahe, Juraj Kuniak, básnik a predseda OZ Skalná ruža, Judita Kaššovicová, poetka a predsedníčka Klubu nezávislých spisovateľov, prof. Ján Zambor, básnik a člen KNS, Dana Podracká, poetka a členka KNS, doc. Mgr. Patrik Mitter, PhD., významný bohemista z Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Za rodnú básnikovu obec Lukovištia jej exstarosta

a predseda MO MS Mgr. Jozef Mitter, za Okresnú radu Matice slovenskej v Rimavskej Sobote Ing. Ivan Hazucha, exstarosta obce Klobúky Vladimír Procházka a ďalší.

Ivan Krasko, občianskym menom Ján Botto, je zakladajúca osobnosť modernej slovenskej poézie, ktorého dielo rezonuje v tvorbe viacerých generácií dodnes. Po úspešnom absolvovaní Chemicko-technologickej fakulty Českého učení technického v Prahe si v roku 1905 vybral za svoje prvé zamestnanie Spoločný cukrovár v Klobukoch, kde pracoval ako chemik, neskôr ako technický inžinier.

PRIPOMÍNAME SI

16. októbra

– pred sedemdesiatimi rokmi zomrel sociálnodemokratický politik Ján Maršalko (1878 – 1951); jeden zo signatárov Martinskej deklarácie z 30. októbra 1918

– pred tridsiatimi rokmi zomrel operný spevák Juraj Martvoň (1921 – 1991); sólista (barytón) opery SND.

19. októbra

– pred stodvadsiatimi rokmi sa narodil básnik a prozaik Ľudo Ondrejov (1901 – 1962); meno mu kazí to, že bol arizátor židovského antikvariátu Steiner v Bratislave, písal poéziu a prózu nielen pre dospelých, ale i pre detských čitateľov

– pred osemdesiatimi rokmi sa narodil básnik z radov vojvodinských Slovákov a lekár Andrej Ferko (1936 – 2011); člen Spolku spisovateľov Vojvodiny a čestný člen Matice slovenskej v Srbsku

– pred osemdesiatimi rokmi sa narodil spisovateľ Vincent Šíkula (1936 – 2001); od roka 1973 pracoval ako redaktor vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ, v rokoch 1994 – 1999 bol predsedom Spolku slovenských spisovateľov, z jeho diel sa stala najvýznamnejšou próza Prázdniny so strýcom Rafaelom (1976)

20. októbra

– pred deväťdesiatimi rokmi sa narodila česká speváčka slovenského pôvodu, šansonierka a herečka Hana Hegerová (1931– 2021); býva nazývaná nekorunovaná kráľovná šansónu, na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov strávila pol roka vo väzení, na jej účet omylom prišla vyššia finančná čiastka, ktorá v skutočnosti patrila Karlovi Gottovi, a ona si ju nechala

– pred dvadsiatimi rokmi zomrel jezuita, náboženský publicista, pedagóg, rímskokatolícky kňaz Michal Potocký (1912 – 1996); prekladateľ náboženských a filozofických prác, ovládal latinčinu, taliančinu a francúzštinu

21. októbra

– pred šesťdesiatimi rokmi sa narodila moderátorka Soňa Müllerová (1961); moderovala desiatky televíznych relácií a kultúrnych podujatí na Slovensku i v Česku, v súčasnosti moderuje reláciu Dámsky klub na obrazovkách RTVS

25. októbra

– pred sedemdesiatimi rokmi sa narodil herec a pedagóg Dušan Jamrich (1946); v rokoch 1993 – 1996 generálny riaditeľ SND v Bratislave, patrí medzi popredných recitátorov, hralcov Hviezdoslavovej poézie, spolupracoval s rozhlasom i televíziou, no celý život zasvätil najmä divadlu

– pred dvadsiatimi rokmi zomrel spisovateľ Vladimír Mináč (1922 – 1996); šéfredaktor Kultúrneho života a od roka 1955 šéfredaktor Slovenských pohľadov, v rokoch 1956 – 1974 sa profesionálne venoval literárnej tvorbe, v roku 1971 sa stal poslancom SNR, v rokoch 1974 – 1990 bol predsedom Matice slovenskej, zažil koncentrák i SNP, bol však tiež oporou normalizácie

28. októbra

– pred dvadsiatimi rokmi zomrel futbalista Karol Joki (1945 – 1996); za Slovan Bratislava odohral v prvej lige dvanásť sezón, 238 zápasov a strelil 68 gólov, pretože častejšie na góly prihrával, v sezóne 1968/1969 sa výraznou mierou podieľal na úspešnom ťažení Slovana v Pohári víťazov pohárov

Ľudovít KUSAL